

PSIKODRAMA

ISSN: 1309-7482

DR. ABDÜLKADİR ÖZBEK PSIKODRAMA ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EKİM 2011 / ALİ NAHİT BABAĞLU ÖZEL SAYISI

BAŞKASININ
PAPUÇLARI

DOKTOR

YENİ YENİ
HASTALIKLAR
NEREDEN ÇIKIYOR?

MASAL

MASALLARIMIZ VE
BİZ

MİT MİTOLOJİ VE
ANLAMI

PANDORA İLE
PROMETHEUS

DÜŞLER

TAİRİTE VE
COĞRAFYADA,
DOĞADA VE
YAŞAMDA ŞİDDET

SAVAŞLAR VE
TANRILAR

YERALTI VE RUHLAR

BİR KENT EFSANESİ:
GİLGAMEŞ

PSIKODRAMA
ÖĞELERİ

ÇOCUK ARKETİPİNİN
PSIKOLOJİSİ
ÜZERİNE

ALMANYA ACI VATAN

ALİ NAHİT BABAĞLU

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN / 4

Fatma Sayman & M. Can Ger

ÖNSÖZ / 5

Bircan Kırlangıç Şimşek

BAŞKASININ PAPUÇLARI / 7

Ali Nahit Babaoğlu

DOKTOR / 11

Dr. Ali Nahit Babaoğlu

YENİ YENİ HASTALIKLAR NEREDEN

ÇIKIYOR? / 13

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

MASAL / 17

Ali Nahit Babaoğlu

MASALLARIMIZ VE BİZ / 19

Ali Nahit Babaoğlu

MİT MİTOLOJİ VE ANLAMI / 21

Ali Nahit Babaoğlu

PANDORA İLE PROMETHEUS / 29

Dr. Ali Nahit Babaoğlu

DÜŞLER / 31

Ali Nahit Babaoğlu

TARİHTE VE COĞRAFYADA, DOĞADA VE

YAŞAMDA ŞİDDET / 33

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

SAVAŞLAR VE TANRILAR / 35

Ali Nahit Babaoğlu

BİR KENT EFSANESİ: GİLGAMEŞ / 39

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

PSİKODRAMA VE ANALİTİK PSİKOLOJİ

ÖGELERİ / 41

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

ÇOCUK ARKETİPİNİN PSİKOLOJİSİ

ÜZERİNE / 43

CG Jung

ALMANYA ACI VATAN / 55

Ali Nahit Babaoğlu

SON VEDA / 67

Ejder Akgün Yıldırım

PAYLAŞACAK ÇOK ŞEY VAR... / 75

PSİKODRAMA

DR. ABDÜLKADİR ÖZBEK PSİKODRAMA ENSTİTÜSÜ DERGİSİ EKİM 2011 / ALİ NAHİT BABAOĞLU ÖZEL SAYISI

PSİKODRAMA

DR. ABDÜLKADİR ÖZBEK PSİKODRAMA ENSTİTÜSÜ DERGİSİ EKİM 2011 / ALİ NAHİT BABAOĞLU ÖZEL SAYISI

Sevgili Okurlar,

Bilge bir insanı, sonsuz derin ve engin Ali Nahit Babaoğlu'nu öncelikle yeni yetişen kuşağa, genç arkadaşlarımıza tanıtmayı denedik. Ali Babaoğlu'nu anlatmaya ne bu satırlar, ne de bu dergi sayısı yeterli olacaktır, ama isminin belleklerde yer edinmesine, zamana karşı durmasına bir nebze aracılık edebilirsek ne mutlu bize. Bu sayıyı sadece Ali Bey'in yazılarıyla çıkarmakla yetinemedik. Ali Babaoğlu, dergi için birçokları arasından bir solukta seçtiğimiz yazılarıyla zaten kendisini fazlasıyla ortaya koyuyor, koymasına da, bu değerli düşün insanının hepimizle kurduğu güçlü duygusal bağlar bizleri derginin formatını bir ölçüde esnetmeye itti. Bu sonuçta özel bir sayı, Ali Babaoğlu da çok özel, çok güzel bir insan. Sözü kısası yazıların arkasında hem onunla yapılmış bir söyleşiden hareketle özenle kaleme alınmış öyküsünün, hem de duygularını iletmekten kendilerini alı koyamayan birkaç yakınının paylaşımlarına da yer vermeden edemedik. Onu tanıyan herkesin paylaşacak çok düşüncesi, duygusu var şüphesiz. Bu sayıyı kısa bir sürede hazırlamaya çalıştık. Ulaşamadığımız, paylaşımlarına yer veremediğimiz dostlara özür borçluyuz. Ali Bey'in özgeçmişinin izini sürmeyi derginin ilerleyen sayfalarına bırakıp, bilimsel kimliğini eksiklerle de olsa özetlemeye çalışacağız.

Doktor Ali Babaoğlu dinamik eğilimli bir psikiyatrdı. Psikodrama terapötü, eğitmeniydi. Jung yönelimli psikodramayı tanıttı, öğrendi, anlattı, uyguladı. Kültürel ve Sosyal Psikiyatri'ye ilgi duydu. Gizemler ve inançları, Türk halkının kültürel kökenlerini araştırdı, yazdı...

Eserleri arasında izm'leri irdelediği Nazizm, Hermetizm, Sadomazohizm, Hipnotizm, Okkultizm, Faşizm, Darwinizm serisini, Katatimik Yaşantı'yı ele aldığı "Tanıda ve Terapide İmgesel Görüntü Yaşantısı" kitabını, "Psikoterapiler Eğitim ve Süpervizyonlar" kitabını, Kim Bu Çılgın Türkler?, Uyuşturucu ve Tarihi ve Psikiyatri Tarihi'ni sayabiliriz. "Edebiyatta Demans" isimli kitapta Kral Lear örneğinde bunamayı şiirsel bir dille anlatmıştır. Yaşamının son bir iki yılında da "Özgürlük ve Demokrasi" ile "Gizler ve Gizemler" kitaplarını yayınlamıştır.

Çeviri kitapları arasında Sigmund Freud'un "Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd: Ötekini Dinlemek", Anna Freud'un "Çocuklukta Normallik ve Patoloji", Rolla May'in "Özgürlük ve Kader", Margaret S. Mahler, Fred Pine, Ann Bergman'ın "İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu" ve Carl Gustav Jung'un "İnsan ve Semboller" isimli eserlerini sıralayabiliriz. Sözü edilenler dışında çok sayıda yayınlamış ve yayınlanmamış makale ve yazıları, halen yeni basılmakta olan kitapları mevcuttur.

Bu kitapların bir çoğu, bir çoğumuza tanıdık gelecektir. Eserlerinin geniş kapsamlarını, zengin içeriğini, değerini, okuyanlara, bilenlere anlatmaya gerek yokta, henüz ulaşamamış olanlara tanıtmak, sonralara aktarılmasına katkı sağlamak gönül borcumuz.

Ali Babaoğlu Temmuz 2011'de aramızdan ayrıldı. Başta eşi Gülşen Hanım ve çocukları Asya ve Ülken olmak üzere tüm dostlarının, tanıdıklarının ve tüm psikiyatri camiasının başı sağ olsun.

Yazı İşleri Sorumlusu
Fatma Sayman & M. Can Ger

Sahibi
Dr. Abdülkadir Özbeğ Psikodrama Enstitüsü Adına
BİRCAN ŞİMŞEK

Yazı İşleri Sorumlusu
FATMA SAYMAN

A. Özbeğ Psikodrama Enstitüsü
Yayın Kurulu

**FATMA SAYMAN
BİRCAN K. ŞİMŞEK
SÜHEYLÂ ÜNAL
DERYA İ. AKBIYIK
BERNA GÖKENGİN
CAN GER
ÖGET Ö. TANÖR
NEVZAT U. MUHTAR
HÜLYA DENİZ
FÜRUZAN YAZICI
EJDER AKGÜN YILDIRIM**

Danışmanlar
A. Özbeğ Psikodrama Enstitüsü Eğitimcileri
(alfabetik sıra ile)

ALİYE MAVİLİ AKTAŞ NAZMIYE ATALAN SEVİL ATAÜZ AYLA AYSEV ALİ N. BABAOĞLU NUŞİN S. BAYDEMİR AYŞEN BAYKARA BEHİCE BORAN IŞIL BULUT BEYHAN COŞKUN OLCAY ÇAM NURTEN DALGIN İNCİ DOĞANER NEVİN ERACAR AYŞE ERYAVUZ NALAN Ö.GARİPARDIÇ MERAL GENÇ BAHAR GÖKLER	TANER GÜVENİR BURAK İSMANUR EMRE KAPKIN SÜREL KARABİLGİN İLKAY KASATURA ARŞALUYS KAYIR EMİNE Z. KILIÇ HAKAN KUMBASAR TÜLİN KUŞGÖZOĞLU NALAN K. OĞUZHANOĞLU ÜLGEN OKYAYUZ OSMAN ÖZDEL EMİNE PİŞMİŞOĞLU GÜL ŞENDİL BERNA TUNAK ZÜHAL YERLİKAYA EJDER A. YILDIRIM FATİH ÜNAL
---	--

İdare Merkezi
Selanik Caddesi No.48/3 Kızılay - Ankara

Yazı İşleri
Şifa Sokak Şifa Çıkmazı No.41 34710 Moda-İstanbul

Dergi İletişim
Şifa Sokak Şifa Çıkmazı No.41 34710 Moda - İstanbul
www.a.ozbek-psikodrama.com
www.psikodramatist.com
ipdg2011@gmail.com
0535 733 89 85

Yapım
Bağlam Yayıncılık / www.bağlam.com

Baskı
Gün Tasarım Matbaacılık Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit.
F. Blok 3. Kat 1 NF 10 Topkapı, Zeytinburnu / İstanbul

ISSN: 1309-7482

6 ayda bir yayınlanır. Her hakkı saklıdır. Yazılardan yazarları sorumludur. Bu dergideki yazı, makale, fotoğraf, çizim ve illüstrasyonların elektronik ortam dahil olmak üzere yayınlanması ve çoğaltılması izne tabidir. Bu dergi basın ahlak yasasına uygun olarak yayınlanmaktadır.

Selâm Ali Babaoğlu,

Dergimizin bu sayısını senin için hazırladık. Yayın Kurulu Başkanımız Fatma Sayman'ın tedavisi sürüyor. Ama zarif başkanlık rolünde onun ve Can Ger'in yoğun çabası ile gerçekleştirdik. Can'ın disiplinli, titiz ve bir o kadar kibar çalışma şekli bana geleceğe dönük hem umut verdi, hem de kendimi güvende hissetmeme neden oldu. İnsan yetiştirme ne kadar önemli olduğunu ve asıl ölümsüzlüğün bir insanın birilerini yetiştirmesiyle doğru orantılı olduğunu bir kez daha düşündürdü. Bunu en iyi bilenlerden birisi olduğunu biliyorum. Çünkü sen o kadar çok insanın elinden tutup yetiştirdin ki, şimdi senin öğrencin olmakla gurur duyuyorlar.

Senin yaşamıma girme psikodramanın yaşamıma girmeyle yakın zamanlarda olmuştu. Benim için İstanbul'da ki psikodrama hareketinin köşe taşlarından biri oldun.

İlk yıllar Grup Psikoterapileri Kongresi için Dikili'ye her gittiğimde sonradan yıkılan Antur Otel'in masalarında güler yüzlü hoş bir hanım (eşin Gülşen Babaoğlu) ve yanında ciddi yüzlü bir adam görürdüm. O ciddi yüzlü adamın gözleyen, inceleyen gözleri derin bir yüreğin kapısıymış, tanıdıkça öğrendim.

Bir süre sonra yazarlığını öğrendim. Tanımam arttıkça başka başka meziyetlerini öğrenmem de devam etti.

Bergama kongrelerinde genellikle yabancı hocaların gruplarına katılma eğilimi vardır. Ben ise her zaman kendi hocalarımızın da çok kıymetli olduğunu düşündüğümünden onların gruplarının da tercih edilmesinden yanayım. Bu nedenle birkaç yıl önce grubuna katılmak için senden izin istedim. Kabul ettin. Grupta bir oyunda yas çalışıldı. Bir başka oyunda protagonistin bir türlü edinemediği alyans rolüne seçildim. Oyunları, ne kadar derin, önemli ve özümsemiş bilgilerle yönettiğine hayranlıkla tanık oldum. Önemli bir gözlem fırsatı bulmuştum. Ertesi gün, her zamanki güler yüzüyle eşin Gülşen Hanım bana *'çok teşekkür ederim, grubuna katılmakla kocamı çok mutlu ettin'* dedi. Buna şaşırıldım. Çünkü asıl ben teşekkür borçluydum; benim için değerli bir deneyimdi ve grubuna kabul etmiştin. Bu yaşantıyla ne kadar alçakgönüllü olduğunu da öğrenmiş oldum.

Uzun yıllar Enstitümüzde İstanbul'un iki koordinatöründen biri oldun. Yaz-kış demeden her türlü hava muhalefetine karşın tüm toplantılara katılırdın. Her zaman, her konuda bilgi sahibiydin ve mutlaka senin bilgilendirme yapman için konuştuğumuz konulara parantez açardık. Toplantı araları ise keyifli sohbetlerimizle süslenirdi.

Gönlün her konuda çok zengindi. İhtisası sırasında tanışıp psikodrama uygulamalarından etkilenen Ebru Çakıcı'nın Kıbrıs'ta eğitim grubu açmasına yardımcı oldun. Dahası sorumluluğunu alıp uzun süre gidip gelerek eğitim verdin. Geçen ay 'Kuzey Kıbrıs Psikodrama Organizasyonu' olarak FEPTO'ya başvuru yaptılar. Biz de öneri mektubu yazdık. Üyelikleri kabul edildiğinde FEPTO üyesi bir organizasyonu sen başlatmış olacaksın ve hep senin adıyla anılacak.

Son yıllarda artık toplantılara katılmıyordun. Senin top-

lantılara katkının yanı sıra sohbetlerini, kahve içişlerimizi çok özledim. Bu yıl kongreye gelişine bu nedenle de çok sevindim. Birlikte bir kahve içebilirdik! Hayatımda ilk kez bu yıl kongre programındaki bir konferansı dinlemekten Dikili'ye, otele döndüm. Sana ve sevgili eşin Gülşen Babaoğlu'na *'sizinle kahve içerek kendimi ödüllendirmek istiyorum, kabul eder misiniz?'* dedim. İçtenlikle kabul ettiniz. Aliye Mavili Aktaş ve daha sonra Emre Kapkın da bize katıldı. Dışarıda yağmur vardı ama biz yine de dışarıda saçak altında oturarak kahve içtik. Kongredeki konuşmanla ilgili duyduğum övgüleri anlattım. Sen de alçakgönüllülikle *'öyle mi? Sevindim'* dedin. Oysa sen de çok iyi biliyordun konuşmanın ne kadar etkili olduğunu ve beğenildiğini. Dahası Ejder Yıldırım başta olmak üzere öğrencin olanların göğüslerini gererek *'onun öğrencisiyim'* dediklerini duymuştun. Bakırköy'de staj yapmış bir psikoloğun yıllar sonra seninle ilgili anılarını bir efsane gibi anlattığını söylediğimde de yine *'öyle mi?'* demiştin.

Üretkendin: Ankara'ya döndükten sonra telefon ettin. Gelecek yılki kongreye şimdiden yazının hazır olduğunu söyledin. Seni şimdi uğurlamış olsak da gelecek yılki kongrede yerin hazır.

Babaydın; çocuklarını her zaman görmesek de senin gözlerinde ve gönlünde çocukların olduğunu hep duyumsar, onların büyüme sürecini izlerdik.

Ülkemiz için yeri doldurulamayacak hem bilim, hem gönül insanıydın.

Seni kaybettiğimizi duyduğumda oğlum: *'Anne, ne oldu, kötü bir şey mi var?'* dedi. Unutmuş olabileceğini düşünerek anımsatmaya çalıştım. O hiç unutmamıştı: *'Safranbolu'da birlikteydik. Siz çalışırken eşi benimle çok ilgilenmişti. Çok iyi insanlardı, unuttur muyum'* dedi. Sanırım oğlumun belleğinin iyi olması kadar sizin belleklerden silinmeyecek iz bırakmanızın da katkısı var.

Bir yandan seni kaybettiğimizi öğrendiğimden bu yana yadsıma duvarlarıma çarpıyor, duvarları aşıp yüreğime ulaşmaya başladığında ise içim acımaya başlıyor. Acı arttıkça kendimi *'iyi ki tanıdım'* diye teselli etmeye çalışıyorum.

Bu yıl ki eğitimcilerin eğitimi çalıştayını Foça'da gerçekleştirdik. Senin bir sandalyen oldu. Karşına geçip duygularımızı söyledik. Bir an, sadece o sandalyede değil, salonun her tarafındaymışsın gibi duyumsadım. Şu an psikodramayla ilgili çalıştığımız her yerde olduğun gibi.

Seni sevgili Abdülkadir Özbek hocamız, dostumuz Aysel Özlü'nün yanına uğurladık. Orada yalnız kalmayacağını biliyoruz ama burada bizim gönlümüz yalnız kalacak.

Biz sizi unutmayacağız, siz de bizi unutmayın. (Öneri:Siz de bize göz kulak olmayı ihmal etmeyin, gibi) Yolunuza ışık yağsın!

Bircan KIRLANGIÇ ŞİMŞEK

Dr. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü Başkanı

BAŞKASININ PAPUÇLARI

Ali Nahit Babaoğlu

“Ben senin yerinde olsam..”, “Onun yerinde olsam ben..”; gündelik konuşma dilinde çok sık kullandığımız sözlerdendir. Oysa biz sahiden başkasının yerinde olabilir miyiz, başkasının yerine hareket edebilir miyiz? Ben hiç sanmıyorum. Çünkü herkes kendi papuçları ve şapkası arasında, kendi çarıkları ve kasketi arasında yalnızdır, üniktir, biricik bir varlıktır. Bir başka kopyasının çıkarılması olası değildir. Biz gerçekte başkasının yerinde olamayız, başkası yerine hareket edemeyiz.

Buna bir parça yakından bakalım, açmaya çalışalım. Acaba biz bu deyişleri kullanırken aslında ne demek istiyoruz? Kuşkusuz ki kendimizi onun gibi hissetmeye, düşünmeye zorladığımızı, onun durumunu iyi niyetle anlamaya çalıştığımızı belli etmek istiyor, iyi niyetimizi göstermeye çalışıyoruz. Ancak gerçekte bu sözlerin bundan öteye bir değeri de yoktur. Her insan soy ve öz geçmişiyle, bu soy ve öz geçmişinin kendisine sağlamış olduğu kişiliğiyle bir bütündür ve o deneyimin, o yaşantının evrende bir kez daha oluşması olası değildir. Her insan kendi soy geçmişinin sağladığı olanak ve yetilerle yaşamakta ve yaşamı boyunca kendi kişiliği yavaş yavaş ve zahmetlerle oluşmaktadır. Bunu, kişilerin genellikle özeline anlamaya çalışan uğraş mensupları olarak biz psikiyatrlar ve psikologlar, karşımıza gelen her olguda yeniden yaşar, yeniden algılarız. Çok basit yaşantılardan çok dramatik ve trajik olanlara kadar karşımızdaki olgunun bize naklettiği yaşantıları, o yaşantıların onda bıraktığı tortuları kavrayabilmekte bile çok büyük bir zorluk çekmekteyiz. Bunların sonucu olarak bizde oluşan, o da uzun deneyimlerden sonra, en iyi olasılıkla o insanlık durumuna karşı derişane “Olur böyle vakalar!” hoşgörüsü, anlayış yaklaşımıdır. Yoksa aldığımız yaşam öykülerini bire bir algılamamız çoğunlukla boyumuzu, duygu ve algılama gücümüzü çok aşan bir şeydir; hatta bir çoğunda bütünüyle olanaksızdır.

Örnek olarak sayabileceğimiz sayısız olgu hepimizin karşısına gelmiştir mutlaka. İşkence olaylarının mağdurları bunlar arasındadır. Bu gibi, devlet kanallıyla işkenceye maruz kalmış olan kimselerin çoğunda kalıcı psikolojik hasar olduğundan onlar klinikte sık olarak karşımıza çıkarlar. Onların anlattıkları yaşantılar bizlerin kolaylıkla anlamamıza el vermeyen yaşantılardır kuşkusuz. Bir zaman bu olgular sık olarak bana gelirlerdi. İşkence mağdurları için başvuru kişisi olarak bildirmiştim kendimi çünkü. Bu yaşantıları benim hissedebilmem olası değildi. Sadece anlamaya çalışarak dinlerdim bunları. Ama ne kadar gayret edersem edeyim işkence mağduru bir genç kızın işkence sırasında hissettiklerini kavramam olası değildi. Yalnızca bu yaşantıların çok korkunç olduğunu tahmin edebildim. Bu kadarı bile tahammül edilebilir olmaktan uzaktı. Maruz kaldığı elektrik şoklarından ötürü adet kanaması başlamış olan bir genç kıyı düşünmeye çalışın mesela. Bacaklarına kanlar sızarken sorgucusunun ve işkencecisinin karşısına çıkmak ve saatlerle aynı muameleye maruz bırakılmanın ruhunda meydana getireceği yıkımı “anlamak” belki mümkündür. Ancak o sırada ya da daha sonra direnmeye çalışırken çektiklerini hissedebilmek kolaylıkla olası değildir. Bizler o konumdayken aslında tuzu kuru olan kimseleriz. Bize işkence yapılmıyor, sorgulanmıyoruz. Ama sadece izleniyor olmanın verdiği korku ve yılgınlık bile çok büyüktür. Askerliğim sırasında bir süre izlenmiş olduğum için bunu yakından bilirim. İnsanı saran çaresizlik, yılgınlık ve yalın korku anlatmakla anlaşılabilir. Ya da sadece anlaşılabilir. En fazlasından yaşanmış olan benzeri yaşantılarla kıyaslamaya çalışılabilir.

Gene örneğe bir hastam sorgulanması sırasında zaman zaman falakaya yatırılmıştı. Falakaya ise dayanamıyordu. Bunun için falaka sırasında öğrendiğince dişini sıkmaya çalışıyor, daha kolay katlanabildiği manyeto işkencesinde ise kıyametleri koparıyor. İşkencecilerin elektrikten daha fazla

acı çektiğini sanmaları ve falaka yerine bunu tercih etmelerini sağlamak için yapıyormuş bunları. Bunu anlamak da kolay değildi. Çok daha basit bir işken- ce yöntemi olan falakanın bu kadar acı vermesini ve onun yerine elektrik uygulanmasının tercih edilme- sini anlamak kolay mıdır? Bir başka genç kız üre- me organlarına elektrik verilirken dayanabildiğini zannediyormuş. O sırada bir başkasının çığlıklar attığını işitmekteymiş. Sonra çığlıkları atanın aslin- da kendisi olduğunu öğrenmiş. Bu sırada gerçekte yerlerde yuvarlandığı, hatta sonradan anlaşıldığına göre bedence sakatlandığı anlaşılmış. Böyle bir dis- sosiyasyonu algılamamız da olanaklı değildir. Çok basit bir sorgulamada bile kendi kişiliğimizi yıkımdan koruyabilmek için neler çektiğimizi, eğer başımıza gelmişse anlayabiliriz. Ben okul disiplin kurullarında- ki sorgulamalarda bile nasıl bir kişilik tehdidiyle kar- şılaştığımızı çok iyi anımsıyorum. Sorgu, ne yazık ki olması gereken ama bütünüyle insanlık dışı olan bir olaydır. Sizden o anda üstün konumda olan birileri sizi suçlayıcı bir tutumla ve tehdit ederek, en yumuşak durumda bile “aba altından sopa göstere- rek” sorgularlar. Bunun insancıl bir tutumla, insancıl bir davranışla alakası yoktur.

Yalnızca böyle sansasyonel olgularda değil, klinikte daha sık olarak karşılaştığımız sıradan insanlık dışı olayların öykülerinde bile bizlerin, bu olayların insan ruhunda açacağı rahneleri, yaraları düşünerek anla- mamız olasıdır ama duyarak, gerçeğini hissederek algılamamızda büyük zorluklarla karşılaşırız ve bu zorlukların üstesinden pek de gelemeyiz. Bizler an- cak “Anlayış” denilen hasletimizi, yetilerimizi sefer- ber ederek karşıımızdaki insanlara, hastaya, hasta- larımıza bir eşduyum sunabiliyoruz. Olguların ruhsal gerçeğini ise tahmin etmemiz bile pek olası değildir. Ancak o durumda olsaydım ben nasıl değişimler ge- çirir, nasıl tepkiler verir ya da içimde nasıl tepkiler oluşurdu gibi bir yaklaşım sunabiliriz. Evet, bu da çok önemli bir şeydir ve bu yetiler de bir çok kimse- de yoktur. Ben uzun süren eğiticilik dönemimde çok basit insanlık durumlarını hissetmek yetisinden bile yoksun olan pek çok hekimle, psikologla, asistanla birlikte çalışmak durumunda kaldım. Eşinin gece geç kalması üzerine dissosiyatif bir füg geçiren ve ayak- kabılarını giymeden sadece çoraplarıyla sokaklara çıkan, bu yüzden de polis tarafından bize getirilen yaşlıca bir kadıncağzı vardı mesela. Uzmanlığını bir üniversite kliniğinde almış olan başasistanım bura- daki durumu anlayışla karşılaması gereğini bir türlü kavrayamamıştı. “Ben prosedür neyse onu uygula- rım; ötesi beni ilgilendirmez!” deyip duruyordu. Laf

anlatmakta tümüyle çaresiz kaldım. Sonunda hiç sev- mediğim bir şeyi yapmak, otoritemi kullanmak zorun- da kaldım. Gene de zavallı kadıncağzının iki haftaya yakın klinikte kalmasını engelleyemedim. Sonradan bu hanım baş-asistan benden ayrıldı. Şimdi emekli bile oldu. Hâlâ prosedürü mü uyguluyor, bilmiyorum. En basitinden bir yitim, bir ölüm öyküsünü alırken bile hastalarıyla ancak ders kitaplarının yazdığı sorgula- ma sözlerinden başkasını akıl edemeyen bir sürü meslektaşımız, arkadaşımız vardır. Çünkü bunları yaşayarak, hissederek algılamak herkese nasip olan bir yeti değildir. Öyküler dramatik oldukça bu yeti ek- sikliği kuşkusuz ki artar, ama çok daha sıradan öy- külerde, örneğin bir aile geçimsizliği ve boşanmayla biten bir aile öyküsünün anlatımı sırasında bile kişi- lerin maruz kaldıkları ruhsal travmayı tahmin edebi- len ama hissedemeyen kimseleriz. Bazılarımızın bu yetiden bile yoksun olduklarını da biliyoruz. Aslında “İnsanlık durumu bilgisi” olması gereken psikiyatri ve psikolojide “İçgörü” denilen yetinin nasıl gerekli ol- duğunu her günkü uygulamamızda görüyoruz ama bunun objektif bir yöntemle sınanması, değerlendiril- mesi olanağı ne yazık ki elimizde yok. Gönül isterdi ki bu yetileri ortaya çıkarabilen bir inceleme yöntemi ve bu yetileri sağlayabilecek bir eğitim yöntemi eli- mizde bulunsun. Ama yok. Ben asistanımın duygu- susuzluğu, görgüsüzlüğü karşısında çaresiz kaldığım, ne yapacağımı bilemediğim bir sürü örnek yaşadım. Bu kimseler eğitimlerini tamamlayıp anlı, şanlı psiki- yatrlar oldular çoğu zaman. Dilerim ki o günden bu yana geçen meslek yaşamlarında bu eksikliklerini gi- derebilmişlerdir; en azından hastalarına fazla zarar vermemişlerdir. Ama bu yetisizliği, bu anlayışsızlığı yalnızca acemi asistanların başına yıkmak da iste- miyorum. Bu anlayışsızlığa bütün deneyimlerimize rağmen biz de zaman zaman düşürebiliyoruz. Ben, eşi her gece odanın ortasındaki halının üzerine dışkıla- yan bir genç kadını anımsıyorum mesela. Eşi yaptığı dışkıyı kendisine temizletiyor ve sonra da kendisiyle cinsel ilişkide bulunuyormuş. Bu genç kadının ço- cuklarının hatırına katlandığı bu manevi işkenceyi, o sırada kendini nasıl hissettiğini algılayabilmek de olanaksızdı. Bizim, boşanması önerimizi de kabul etmedi. Klinikten neler hissederek ayrıldığını da bi- lemiyorum. Bu olgu karşısında tamamen anlayışsız- dım. İçimden sadece “Vah vah!” demekten başka bir şey elimden gelmedi.

Sadece kurbanlarla değil, faillele de uğraşmak zo- runda kalıyoruz elbette. Onlar da bizim hastalarımız oluyorlar ve onlar da yardıma muhtaçlar. “Kemik kı- ran” lakaplı bir cezaevi gardiyanı da bizim hastamız

olmuştu. İçeride bazı tutukluların kemiklerini kırdığı için bu lakap takılmış kendisine. Ve günün birinde nedense depresyona girmiş. Artık kemik kıramadığı için de amiri olan C. Savcısı, tedavi edelim de yeneden kemik kırar hale gelebilirsin diye bize göndermiş. Adamı anlayabildiğimizi de iddia edemem. Sadece bir an önce “Malulen emekli” edip tutukluları kurtardık. Artık savcı başka bir kemik kıranı işe almış mıdır, bilmiyorum. Muhakkak ki almıştır. En azından bir başka vatandaşa ekmek kapısı olanağı açmış olduk böylece. Bu adam da şerefle emeklilik günlerini idrak etmektedir artık. Ancak bu kişiyi de hissedebilmek şöyle dursun, anlayabilmiş bile değiliz kuşkusuz. Çabamız sadece tutukluları kurtarmak olmuştur. O savcı ise hastamız olmadı. O da bir başka yerde emeklilik günlerinin tadını çıkarıyordur her halde. Bize çoğunlukla asıl hastalar değil, onların hastalığından ötürü mağdur olan sağlam kişiler hasta olarak başvururlar. Asıl hastalara ise çoğu zaman ulaşamayız. Bu her zaman böyledir. Ailenin en duyarlı ve bu yüzden zedelenmiş olan üyesi bizim hastamız olur, onu hasta eden kişi ise dışarıda kalır ve habasetini sürdürür.

Bir başka seferinde bir yasadışı örgütün ileri gelenlerinden olan ve halen kaçak durumunda olan kocası yurt dışında gününü gün etmekteyken kendisi burada gözaltılar ve izlenmelerle zehir dolu olan yaşamında terk edilmiş bir kadın hastamızla, onu ve kocasını izlemiş ve hatta sorgulamış olan siyasi şube sorumlusu bir baş komiser aynı günlerde hastamız oldular. Polisin önemli görevinden ötürü bir ekip otosu koruma amaçlı olarak haftalarca kliniğin kapısı önünde nöbet tuttu. İkisi aynı zaman diliminde hastamız olunca ben ikisini de odama çektim; “Bakın” dedim “birbirinizi tanıdığınızı biliyorum. Ama burada aynı gemidesiniz ve bizim de görevimiz sizi istediğiniz iskeleye kadar ulaştırmak. Buradayken kimliklerinizi unutun ve uslu olun. Amacımız ikinize de yardım edebilmek.” Söz verdiler ve gerçekten grup oturumlarında ve servis yaşantısında birbirlerine yardımcı bile oldular. Sonunda birini emekli ederek ve öbürünün de bencil kocasından boşanma girişimine yardımcı olarak ikisine de yardımcı olmaya çalışabildik. Ama ne birini, ne de öbürünü hissetmemiz mümkün değildi. Hiçbir zaman onların çarıklarını giyemedik. Kasketleriyle çarıkları arasında olamadık. Bu onların özeliydi ve bizlere kapalıydı.

Yardımcı olma uzmanlarıyız bizler gerçekte. Yardımcı olabilmek için de onun mokasenlerini giymiş olmamız gerekmez. İnsanların yaşamda durdukları yerin özel koşulları olduğunu bilmemiz, bu özel koşulları anlamaya çalışmamız yeterlidir aslında. Herkes ken-

di çarıklarıyla kasketi arasında biricik olan bir varlıktır. Herkes kendi mokasenlerini giyer. Kızılderili bilgeler de birisine düşman olmadan önce bu olanaksız şeyi yapmamızı bunun için istemişlerdir. Evet, başkasının mokasenlerini giyerek dolaşamayız. Ama onun özelini gene de anlamaya çalışabiliriz. Bizim, “İnsanlık durumunun birliktirleri” olarak yapabilmemiz gereken de budur. Bunu ne ölçüde başarabilirsek o denli iyi uzmanlar olur, o denli sevap kazanırız. Ama çok fazla sevap kazandığımızı da pek sanmıyorum. Çünkü dediğim gibi, böyle özel yaşantı alanları, biz kendimiz benzer bir yaşantı geçirmemişsek, bize kapalıdır.

Hekimlik uygulamamız sırasında, yani insanları hastalarımız olarak alıp, onların dertlerine derman bulmaya çalıştığımız sırada, onların mokasenlerini de, iskarpinlerini de, çarıklarını da pek giyemeyiz. Onlar onların özel yaşantılarının parçalarıdır. Ve bunlar bize kapalıdır. Bunu bir az başarabilmek için bizlerin kendi yaşantılarımızda referans olarak alabileceğimiz örnekler bulunması gerekir. Ki bu da çoğu zaman yoktur. Ancak benzeri yaşantılarımızın olmuş bulunması bize yardımcı olabilir. Bir yaşantıyı algılayamayız ama ona benzer, aynı olmasa bile aynı büyüklükte, ya da aynı türden bir yaşantının bizim de başımıza gelmiş olması ancak yardımcı olabilir. Adamın biri dam aktarıırken düşmüş. Yere serilmiş yatarken konu komşu başına toplanmışlar ve çare aramaya başlamışlar. Adam zar zor gözlerini aralamış, “Siz boş verin çareyi” demiş, “Ama daha önce damdan düşmüş birini biliyorsanız onu getirin. Ancak o anlar benim halimden.” Kuşkusuz ki bu böyledir. Damdan düşmüşün halinden ancak daha önce damdan düşmüş olan anlayabilir. Ama bunun için her birimizin damdan düşmesi gerekmez mutlaka. Damdan düşmenin beter bir durum olduğunu takdir edebilecek kadar iç ve dış görü sahibi olmak ise gereklidir. O zaman damdan düşene bir az olsun yardımcı olabiliriz. Yaşam öyküleri anlatımları bunda bize yardımcı olabilir örneğin. Bu bakımdan yazın bize bir parça yardımcı olabilir. Yazar kişi bizim için bize yaşamdan örnek kesitler sunar. Bu yüzden hepimizin olabildiğince çok okumasında sayılamayacak kadar faydalar vardır. Elbette her okunan doğru ve yeterli değildir. Ancak her okunan öğrenilmiş bir insan düşüncesi, öğrenilmiş bir yaşantı olarak bizim deneyim hazinemize katkılar sağlar. Bu bakımdan en olumsuz katkı bile bizi zenginleştirir, bize yeni yaşantı görüngüleri sunar. Okuduklarımızın zenginliği bizim kendi zenginliğimiz olarak hesabımıza geçer. Zenginleşmede ikinci bir yol da insan tanımaktır. Ta-

nışılan her kişi ayrı bir yaşantı kümesi olarak bize katkıda bulunur. Bizim ufkumuzu genişletir, açar. Kişilerin yaşantı zenginliklerini bize görünür kılan yolların başında da psikodramayı saymamız gerekir. Bunda bildiğimiz gibi kişiler kendi yaşantı biçimlerini sözlerle değil, yaşantıları yineleyerek sergilerler. Topluluğun diğer üyeleri de o yaşantı parçasını aynı hareketlerle, kendileri de orada ve o andaymış gibi yinelerler. Böylece gerçeğe en yakın bir konuma girmiş olurlar. Psikolojide aynı konuma yakın bir konuma girmek, yaşantının algılanabilmesi için bir kapı aralar. Elbette o kapıdan bizler kendimiz olarak ve kendimize göre geçeriz. Ancak duruşun, pozisyonun benzer oluşu yaşantının da benzer olmasını sağlayan bir yöntemdir. Elbette her birey o yaşantıyı kendi olarak yaşar. Ancak bu yaşantı “Öteki” nin yaşantısına mümkün olduğu kadar yakın olmalıdır. Bu sırada ufkumuz da öteki'nin ufkunun bir benzeri olur. Bu yaşantı aydınlanışını hepimiz psikodrama çalışmalarımız sırasında onlarca kez yaşamışızdır. Gene de o sırada kendi çıkarılarımız ve kasketimiz arasındaki o biricik varlık olarak kalıyoruz. Bu da tabloyu sadece “Öteki” nin gözüyle görebilmek için bir fırsat sağlıyor. Ötekine daha fazla yaklaşabilmek içinse kendi yaşantılarımızı zenginleştirmekten başka çare yoktur. Dilerim hepimiz yeterince zengin bakış açılarına sahip oluruz. Edineceğimiz her yeni bakış açısı İnsan'a açılan yeni bir penceredir ve zenginliğimizdir. Hepinize olabildiğince zengin yaşantılar diliyorum.

DOKTOR

Dr. Ali Nahit Babaoğlu

Almanya'daki altıncı ayım daha yeni dolmuştu ki Münih Olimpiyatları başladı. O sırada ben Hamburg yakınlarındaki bir hastanede nöroloji asistanıydım. Olimpiyatlar güzel güzel giderken bir kaç Filistinli tutup oyunlara katılmakta olan İsrail ekibinin kaldığı otele bir baskın düzenlediler ve sporculardan bir kaçını rehin olarak aldılar. Beraberlerindeki rehin sporcularla sağlanan uçağa doğru giderlerken Alman polisinin işgüzarlığı ve beceriksizliği sonucunda ateş açıldı, bombalar patladı ve bir kaç ölü apronun üzerine serildi. O günden sonra Federal Almanya topraklarında bir cadı avı başladı. Memlekette bulunan ne kadar Arap uyruklu, Arap kökenli varsa tutup sınır dışı etmeğe başladılar. Hükümetin böyle bir politikası aslında yoktu ama sarf edilen bir takım bet sözler yerel yetkili ve görevlilerin bu cadı avına girişmesine yetmişti. Bizim hastanede de bir Mısırlı doktor arkadaş vardı. Eğitimini Almanya'da tamamlamış, Federal Alman uyruğuna geçmiş, bir Almanla evli, üstelik bir de kızı olan, etliye, sütlüye karışmaz, halim, selim, dahiliye uzmanı bir arkadaş. İl yetkilileri tutup onun da sözleşmesini iptal ederek sınır dışı etmeğe kalkışmazlar mı? Haber sabah erkenden duyuldu hastanede. Saat on sularında cerrahî asistanlarından, müthiş yakışıklı, üstelik sporcu ve binicilik hocası, çevredeki bütün yeni yetme kızların aşık olduğu, hülyalı bakışlarla dolaşıp duran bir doktor arkadaş beni koridorda çevirdi. Ve bu olayı protesto etmek için bir dilekçe hazırladıklarını söyleyip benim de imzamı istedi. Yazdıkları dilekçeye şöyle bir göz attım ki aman Allahım; söz konusu karar geri alınmazsa topluca istifa edeceklerini yazmışlardı. "Yahu kardeşim," dedim, "ben kendim de o makamların verdiği çalışma izniyle buralarda zar zor tutunuyorum. Adamlar canın isterse deyip beni de sınır dışı etmezler mi?". Alman arkadaş "Buna cesaret edeceklerini pek sanmam. Çünkü o zaman sizin için de istifa ederiz." diye yanıtladı. Ben de pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın diyerek bastım imzayı. O gün

öğlene varmadan bölge hastanelerinde çalışan bin küsur hekimin hepsi dilekçeyi imzalamış, üstelik serbest çalışan iki bin kadar hekim de muayenehanelerini kapatmışlardı. Bir milyondan artık nüfusun sağlık işleri şapa oturmuş bulunuyordu. Saat ikide resmî makamlar, tükürdüklerini yalamış, Mısırlı arkadaşına sınır dışı kararı kaldırılmış, iş sözleşmesi de iade edilmişti. Biz de istifalarımızı geri aldık.

Şimdi ülkemde doktorların birbirlerini tuttuklarından falan söz eden olunca ben gülüyorum, bunu diyenlere. Çünkü meslek dayanışmasının nasıl bir şey olduğunu sonraki on dört yılım boyunca pek çok kez yaşadım yurtdışında. Yurda kesin dönüş yaptığım 1984 yılından beri oraların hiçbir tarafını özlemedim, oradaki meslektaş dayanışması hariç. Ve artık çok iyi biliyorum ki hekimlere sunulan saygı da her yerde ve gerçekte hekimlerin mesleklerine ve meslektaşlarına olan genel tavırlarından, bu dayanışmadan kaynaklanmaktadır.

Doktor kelimesi Latince "öğretme" kökünden türemiştir. Yani doktor, öğreten ve usta gibi bir anlam taşır. Bizde son zamanlarda her okumuş yazmışa edilen "Hoca" gibi bir sandır yani, ek bir saygı hitabı da gerektirmez. Mr. Doctor, ya da Mrs. Doctor gibi bir saygı ekiyle kullanılmaz, yalnızca Doktor denir. Eklenirse de bu Almancada ya da bizde olduğu gibi, daha çok doktorun kadın mı, erkek mi olduğunu belli etmek içindir. Yoksa "Doktor" hitabı tek başına da zaten saygı göstermek demektir. Ama bunun için de doktor olacak kişinin bu evrensel hitaba değer olduğunu belli etmesi, bu sanı taşıyanlara da başkalarının göstermesi beklenen saygıyı önce ve evrensel olarak kendisinin göstermesi gerekir.

Çağımızın bir kapitalist düzen çağı olduğu, bu düzende her şeyin parasal ederiyle ölçüldüğü savı da doğrudur elbette. Ancak para egemenliğinin asıl başlamış olduğu yerlerde ve ülkelerde kimi değerler bu ölçü biriminin dışında bırakılmıştır dikkatle. Sağlık hizmetleriyle meşgul olmak bu ayırık alanların başın-

da gelir. (Bir de öğretim mesleği vardır çoğu yerde!) Bizim kendi malımız ve icadımız olmayıp da dışarıdan hazır konfeksiyon olarak aldığımız bir çok adap ve erkân gibi bu parasal işlerde de biz işin endazesini kaçırmışızdır. "Paran kadar konuş!" deyişi şiarımız olmuştur. İşin en acıklı yanı bu meslekler erbabının da kendi değersizliklerini parayla ölçüp yangına körükle gitmeleridir. Bakınız; Federal Almanya'da hekim hastasından ücret almaz asla, "Honorar" alır. Osmanlı Türkçesindeki Şerefiye sözcüğü gibi bir anlam taşır bu söz. Yani hekimin hakkı bir onurlandırma belirtisinden ibarettir. Yoksa hekimin işi için bir ücret ve fiyat biçilemez. Din hizmetleri için de biçilemez meselâ. Avrupa'da kiliselere bağlı sağlık kuruluşları da vardır ve bunlarda elbette bizzat ruhbandan olmayan sağlık personeli çalışır. Ama o kuruluşlar maaşlar için yapılan toplu sözleşmelere asla katılmazlar. Gerekçe şudur: Kilise hizmetinde çalışmak Tanrı hizmetidir ve bunun fiyatı olamaz. Kiliseler sadece diğer kuruluşlardaki maaşları takip eder, kendi hekimlerine ondan az olmayan bir maaşı, gene Honorar adıyla verirler. Ben de eşim de çalıştık bir kilise hastanesinde bir süre de, ondan biliyorum. İşte hekimlere emekleri karşılığı verilecek para da böyle değerlendirilir. Ücret ya da maaş verilirken hastanın ya da işverenin "Sizin hakkınız ödenmez ama..." dediği, söylenmeden işitilir. Dışarıda serbest çalışan hekimlere de hizmetlerinin rayici kendi takdirlerine göre verilir. Hatta adlî bilirkişi raporlarının ücretleri bile böyledir. Resmî kurumlar sadece bir asgarî tutar ilan ederler ve hekimlere o tutarın maksimum şu kadar katına dek honorar talep etme özgürlüğü bırakılır. Genel usûl de asgarî tutarın bir buçuk ilâ üç katını istemek şeklindedir.

Bu saygınlığın nasıl şekilci bir titizlikle korunduğunu da anlatayım isterseniz. Meselâ İsveç'te bir üniversiteden doktor çıkmak şöyle olur: Bütün sıra sınavlar verildikten sonra son gün gelir ve aday, doktor arkadaşlarının refakatinde konutundan alınır. Alayla üniversiteye gelinir. Adayın biri doktor, öbürü henüz öğrenci iki yaveri de vardır. Birçok hocanın bulunduğu bir yerde adaya bütün eğitiminin her hangi bir yerinden bir tek soru sorulur. Aday bu soruyu, yanındaki yaverlerine danışarak hazırlar ve sonra da yanıtlar. Kurulun başkanı olan doktor yanıt yeterli bulduysa kapı önünde duran bir hizmetliye işaret eder ve o da Latince "Hora est!" - zamanı geldi diye bağırır. Cümle âlem ayağa kalkarlar ve kurul başkanı olan doktor, adayın elini iki eli arasına alarak tıp andını Latince olarak söyler. Aday da yineler. O zaman başkan, adayı tutup diğer doktorların arasına oturtur.

O zaman herkes üniversitelerin evrensel ilahîsi olan "Gudeamus İgitur" -O halde içelim- u söylemeye başlarlar. İçilecek olan, Ulu Ana Üniversitenin memelerinden fıskıran bilimdir. Ve o sırada yakındaki kiliselerin çanları çalmaya başlar ve bir doktorun çıkışı halka ilan edilir. Stokholm'de bir de kraliyet sarayından bir top atışı yapılıyor. Böyle doktor çıkan birine kafa tutmak da sonradan kimsenin haddi değildir elbette. Ama böyle çıkan birisinin de tutup üç kuruş için sayısız yolsuzluklara evet demek haddi değildir.

Avrupa'daki meslektaşlarımızın bizler, az gelişmiş ülkeler hekimlerine karşı tavırları da şöyledir; "Bu arkadaşım, benim asla anlayamayacağım yabancı insanların dertlerine deva bulmayı beceren bir harika insandır. Şimdi burada benim bildiğim hastalardan da anladığını gösteriyor. Yani o Süpermen gibi bir şeydir." Hangi ülkeden olursa olsun her hekim ora tabip odasının şerefli bir üyesi olur. Nasıl ticaret odasına o ülkede faaliyet gösteren yabancı firmalar da katılıyorsa, korporatif bir kuruluş olan tabip odasına da bu ülkedeki bilcümle etibba elbette üye olacaktır ve olmalıdır da. Yabancı bir hekimin ilgili makamlardan gerekli izni aldıktan sonra şu ya da bu şekilde hekimlik icra ediyor ise yerlilerden farklı ücret almasını ya da hiç maaş almamasını ise hiç kimse kabul etmez. O bir sömürü düzenidir ve kabul edilemez. Ayrıca bu zaten yerli hekime işverence tercih edilmesine de neden olacaktır ve hiç kabul edilemez. Onlara da kuruşu kuruşuna aynı ücret ödenmelidir.

Şimdi bu davranışları bir de bizimkilerle karşılaştırıverin, lütfen. Göreceğiniz farklar, bizim hastalarca, hasta sahiplerince itilip kakılmamızın, dayak yememizin, hatta öldürülmemizin asıl nedenidir. Bakınız, bizim psikiyatri alanında hastaların saldırgan davranışlarıyla karşılaşılır, burada da, orada da. Ama hiçbir hekimin aklına bunun için polisten himaye istemek gelmez, gelmemiştir. Bizim yardımcı personelimiz saldırıya uğrayabileceklerini ileri sürerek, yakın savunma dersleri almaya kalkıştılar bir keresinde ve benim itirazıma karşın polise başvurdular. Polis yetkilileri fena halde ayıplayıp bir güzel azarladılar hepsini. "Hastasından korkan sağlıkçı olamaz!" dediler. Ama saldırılar olmuyor muydu? Oluyordu elbette. Cezaî ehliyetleri de yoktur bizimkilerin; kim vurduya giderseniz bir güzel. Ama korkacaksanız, korka korka bakacaksanız hastaya hasta sahibine, siz sağlıkçı olamazsınız. Ne dersiniz? Kaçımız sahiden sağlıkçıyız bu hesapla?

YENİ YENİ HASTALIKLAR NEREDEN ÇIKIYOR?

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

Bilim ve Ütopya'nın bu dosyasını daha iyi kavrayabilmek için Sağlık, Hastalık, Hekimlik, Tedavi, İlaç, Koruyucu hekimlik, Sakatlık ve Malûliyet gibi kavramları yeniden gözden geçirmek ve bu kavramların genel olarak anlaşılan anlamları yerine özgün kapsamlarını, ayrıca bunların tarih boyunca ortaya çıkış nedenleri ve kullanımlarını akılda tutmak faydalı olacaktır sanırım. Çünkü bu kavramların yaygın kullarımdaki anlamları dışında, tıp, hukuk, siyaset, iktisat gibi çeşitli meslek dallarının kendi özgün iç dillerinde, yani jargonlarında genelden ve birbirlerinden oldukça farklı kapsam ve içeriklere işaret ediyor olabilirler ve bu yüzden çoğu tartışmalarda kafa karışıklıkları oluyor. Zaten her bilimsel çalışmanın, yasalarda ve anlaşmalarda da olduğu gibi, önce deyim ve kavramların tanımlarıyla başlaması zorunludur.

“Hastalık” genel deyimini kişinin kendini bedensel ya da ruhsal bağlamda rahatsız

olmak istediğinden ve olduğunu düşündüğünden daha zayıf ve kötü hissettiği durumların ve kişinin yakın çevresinin, o kişinin durumunda daha öncekine oranla büyük ve çevre tarafından istenmeyen türde bir değişiklik gözlemleyip saptadığı durumların genel adı olarak kullanılmaktadır. Yani neyin hastalık olduğunu, hastalık sayılması gerektiğini ilk saptayan toplum ve bireylerdir. Bizim “Yakınma” olarak adlandıracağımız böyle bir saptamadan sonra tıp insanları, bireyler ve toplumun böylece betimleyip tanımladıkları bu olguyu incelemeye alırlar. Tıbbın dışarıdan gözlemleyip, kişilere rağmen anormal olarak ilan ettiği durumlar da olmuştur, ama bunlar çok enderdir. Tıp insanların özgün dilinde ise “Hastalık” diye, anormal tablonun hep aynı neden ve yollardan ortaya çıktığı durumlara denilir. Eğer bir durum birden fazla nedenle ortaya çıkabiliyorsa buna da hastalık yerine “Sendrom” adını vermek yeğlenir. Ama gerek halk, gerekse hukuk dilinde böyle bir ayırım söz konusu değildir. Türkçe'ye özgü bir anlaşma

güçlüğü de, bir çok dilde farklı anlam ve kapsamları anlatan farklı sözcüklerle anlatılan durumlar için aynı sözcüğün kullanılmasıyla ortaya çıkar. İngilizce'de Disease, Illness, Sickness, Disorder, Disturbance, Almanca'da Patient werden, Krankheit, Störung, Unordnung, Krank werden gibi sözcüklerle ifade edilmek istenene biz sadece Hastalık ve Hasta olmak deyip çıkarız.

Hastalık durumunda halk tarafından istenen ise hastalık durumunun ortadan kaldırılması ve eski durumun yeniden oluşturulmasıdır. Oysa tıp için, hastalık sonrasında eski durumun tam olarak yeniden tesisi olanaklı değildir. Yapılabilecek olan, hastalığın neden olduğu yakınmanın ve yakınma olmasa da hastalıktan kaynaklanmış olan belirtilerin, olabildiğince giderilmesidir. Bu işe Tedavi adı verilir ve bu hekim denilen insanın işidir. Ama aynı zamanda, olası hastalıklardan korunma işi de vardır ki bunda hekim, Koruyucu hekimlik denilen yol ve yöntemleri saptar, bunların bir bölümünü kendi uygular, çoğunu ise kişilere tavsiye eder, kimi kurumlara gerekli direktifleri verir ve uygulanmalarını denetler. Bu yol ve yöntemlerin bir bölümü çok eski çağlarda bulunup geliştirilmiş bilgilere dayanırsa da büyük çoğunluğu yakın zamanlarda bulunmuştur ve çoğu zaman insanların yaşama alışkanlıklarına da aykırıdır. En azından çoğu yaşam alışkanlıklarını zararlı olarak belirler ve suçlar.

Kişilere dışarıdan kasıtlı olarak, ya da dikkatsizlik sonucu verilen zararlar ise çoğunlukla, Yaralanma, Zehirlenme ya da Kaza olarak adlandırılır. Bunların kalıcı zararlarına Sakatlama ve Sakatlık denilir. Ama hastalık denilen iç bozuklukların da sakatlayıcı nitelikte, uzun süreli ve uzun etkili, kalıcı bir çok sonucu vardır. Bunlar iyileştirilemedikleri için kişinin toplumsal değerini azaltır ve bu yüzden özürlü, yabancı dillerdeki karşılıklarıyla Disabled ya da Invalid olarak adlandırılırlar. Kimi uzun süren hastalıklar ve

bozukluklar da kişinin iş gücünü ortadan kaldırmaları da, onları özel koşullara ihtiyaç göstermelerine neden olur ve böylece çalışma ve iş değerlerini kısıtlarlar.

Gerek hasta, gerekse sakat olanlar çevreleri ve toplumları tarafından özel ve değişik ilgi gösterilmesine neden olur, toplumsal dayanışma dürtüsünü uyarır, onların daha iyi, daha rahat koşullarda yaşaması, kimi yükümlülüklerden ve genel olarak zorlamalardan sakınılması gibi bir sonuç da verir ve bu da bu olguların kimilerince yeğlenecek ve istenecek bir şey olmasına neden olur. Böyle bir eğilim insanlarla birlikte yaşayan hayvanlarda bile görülür. Örneğin askerî hizmetteki atlarda bile Temaruz (Hastalıklanma) olayı vardır.

19. yüzyılın sonlarından başlayarak devletlerin Sosyal yükümlülüklerinin genel kabul görmesi ve Sosyal Siyaset adı verilen yeni bir alanın tayin edici ve zorlayıcı bir faktör olarak yerleşmesiyle kamu hukuku ve tıbbın bir kesişme çizgisi ortaya çıkmıştır. Bir de ulusların ekonomileri gittikçe daha objektif, ya da objektiflik savını ileri süren kimi kurallara ve yöntemlere dayanır olmaya başlayınca aynı kesişme çizgisi bu kez iktisat ve tıp, iktisat ve hukuk arasında da belirmiş ve siyaset de hepsi üzerinde etkin olduğundan iş daha da karışmıştır. 17. yüzyıl sonlarındaki endüstri devrimi ve burjuva egemenliği, İnsan bireyinin ekonomik ve toplumsal değerini ortaya çıkarmış ve bu bireyin işe yaraması, işe yarar halde tutulması işi de hekimlerden talep edilir olmuştur. Böylece bu günkü tıbbın verilen görev, sipariş ortaya çıkmıştır. İnsan'ın işe yarar halde olması da, aslında toplumun beklentisi olduğu halde, bireyin de isteği haline gelmiştir. Invalid sözcüğü geçersiz anlamına gelir ve geçersiz olmak insan için korkunç bir olgu olarak algılanır. Bundan korunulması ve olursa da bunun hemen giderilmesi gerekir. Bu da hekimi, eczacısı ve laborantı ile tüm sağlıkçıların işidir.

Konuya önce tarihsel sürece bir göz atarak girelim. Biyolojik varlığımız, yani bedenimiz, işlerin olması gerektiği gibi gitmediğini, gereksinimlerinin gerektiği gibi karşılanmadığını, durumunun olması gerekene uygun olmadığını iç ve dış duyular yoluyla bize haber verir. Tek hücreli canlılar ve doğa skalasının alt katlarındaki canlıların çoğu olumsuz dış etkilerden kaçarak uzaklaşırken onların iç rahatsızlık uyarıları ve duyguları olup olmadığını bilemiyoruz. Bitki türünden olan canlıların yüksek sınıflarında da kaçma davranışının hiç olmamasına karşın organizmalarının içinde uygunsuz gelişmelere karşı kimi düzenekler olduğu görülebilir. Hayvanlar aleminin üst basamaklarında ise olumsuz dış uyaranlardan kaçınma davranışı yanında bununla mücadele etme davranışı da ortaya çıkmaya başlar. Bunların bir çoğunda orga-

nizma içindeki olumsuz gelişmeleri giderip önlemek için bazı davranışlar olduğunu, örneğin kedilerin yalanırlarken yuttukları kendi kıllarının verdiği bulantıyı gidermek için çeşitli yapışkan otları yiyerek kusmaya çalıştıklarını da gözlemleyebiliyor, ve çıkarsayabiliyoruz. İnsanlarda ise hem kaçınma, hem savaşma ve hem de önlem alma çareler arama davranışlarının hepsinin karmaşık bir biçimde bulunduğunu biliyor ve zaman içinde gözleme, araştırma, bulma ve öğrenme yöntemleriyle bu davranışların gittikçe daha ustaca kullanıldığını da görüyoruz. Son on, on beş bin yıllık geçmişimizde bu tür çareleri bilen ve hemcinslerine hem uygulayan, hem de öğreten bireylerin ortaya çıktığı görülüyor. Bu bireyler giderek sağaltıcılık ve tıp sanatı çerçevesinde toplanmışlardır. Başlangıçta hekimler tıbbî ve cerrahî yöntemleri, ayrıca hastanın bakımı yol ve yöntemlerini birlikte uygulamaktayken giderek cerrahî yöntem uygulayıcıları ayrılmış, daha sonra tıbbî çareler olan ilaçları, hekimlerin isteği doğrultusunda hazırlama işi de ikinci bir sanat olarak belirmiştir. Tıp sanatlarının bu ana modeli yaklaşık 25 yüzyıl önce belirmeye başlamış, bir iki yüzyıl önce de hekimlik ve cerrahlik meslekleri yeniden yaklaşarak ancak aynı temel eğitim sonrasında kısmen ayrıldıkları bir modele geçmişlerdir. Ama ilaç sağlama sanatı gene ayrı kalmıştır. Gene de o sanatın mensuplarının da hemen bütün tıp bilgilerine sahip olması esastır. Bu model geçtiğimiz 20. yüzyılın ortalarına kadar da, yaklaşık olarak 200 yıl, pek güzel işlemiştir.

Öte yandan insanoğlu kimi dertlerine, yakınmalarına çare buldukça, hem o dertlere olan tahammülü hızla azalır, hem de başka dertlere de çare istemeye, bu işle uğraşanları sıkıştırmaya başlar. Çok uzun bir süre tıp sanatı, tıpkı öbür sanatlar gibi, sipariş üzerine, yani derdi olduğunu belirtenlerin istekleri doğrultusunda, o dertleri ortadan kaldırmak, yakınmaları gidermek üzere işledi. Ama bu amaçla yapılan araştırmalar insanın yapısını ortaya çıkardıkça da, o dertlerin de ardında kişi tarafından bilinmeyen derin aksaklıklar olduğu bulunuyordu. İşte o zaman insanlar kendi bedensel varlıklarına karşı da hızla yabancılaştılar.

Bunu en iyi anlatabilecek olan örnek, eski çağlardan elimize geçen ilaç tariflerinde ve bu gün de kullanılan halk ilaçlarında, bu gün ağrı ve acıları azaltmayı, ya da kişinin kendini iyi hissetmesini, ağrı ve acılara dayanmasını, onlara aldirmamasını sağlamaktan başka bir işe yaramadığını bildiğimiz maddelerin ağırlıkta olmasıdır. Gerçekten de o antik reçetelerde, içerdikleri maddelerden yapılan türevleri bu gün uyuşturucu madde sayılan ve hatta uluslar arası kovuşturma ve yasak konusu olan maddelerin, her derde deva mucize maddeler olarak sunulduğunu

görüyoruz. En iyi örnek afyon ürünleridir. Afyon ve ondan yapılan çeşitli iksirler yüzlerce, binlerce yıl kapış kapış kullanılmıştır.

Ama tıp sanatıyla uğraşanlar, insanların sübjektif yakınmalarının ardındaki asıl nedenleri ortaya çıkardıkça, bu tür tedavi girişimlerini şarlatanlık sayarak yargılamıştır. Artık hasta, içini görüp anlayamadığı bedenini, onu anladığı ileri sürülen birine, yani hekime teslim eder, o da o yakınmalara pek de aldırma maksızın bir şeyler yapıp sonunda hastaya artık iyi olduğunu tebliğ eder. Oysa belki onun yakınmaları devam etmektedir, hatta belki de daha artmış, ya da yeni yakınma nedenleri belirmiştir. Elbette bu durum tam bir yabancılaşmadır.

Örneğe, bel bölgesinde batıcı ve yakıcı bir sancı duyan kişi bunun nedenlerini anlaması ve gidermesi için hekime gider ve hekim durumu incelemeye başlar. Çeşitli yöntemlere baş vurarak kişinin görmediği organlarındaki arızayı bulur ve kişiye böbreklerinde ya da bel omurlarında bir bozulma olduğunu bildirir. Böylece kişi, kendisine ilişkin olan, ama o ana kadar haberinin olmadığı beden parçalarından haberdar olmuştur. Ya da daha kötüsü, hekim o sancının bel bölgesi ile görünür hiç ilgisi olmayan bir beden bölgesinden, mesela barsaklarındaki bir durumdan ileri geldiğini hatta tam aksi tarafta, geçmişte olmuş ve bitmiş bir arızanın sonucu olduğunu bulmuştur. Bu durumda hasta kendi bedenine daha da yabancılaşır. Hastalığın kökeni olan esas bozukluk o ana kadar hiç bir yakınmaya neden olmamıştır. Bir çok habis ur, örneğin kanser türlerinde bu böyledir. Örneğe kişinin bir gözü durup dururken görmez oluverir. Araştırınca bunun göze oldukça uzak bir yerdeki, mesela kafanın arka tarafındaki bir tümörün görme sinirleri üzerindeki baskısından olduğu anlaşılır. Ama o tümör de yalnızca bir uzak metastazdır ve aslında kişinin boynunda, aylar, yıllar önce belirmiş olan bir et beninin güzelleşme amacıyla koparılmış olmasından sıçramıştır, çünkü o "Ben" sanılan şey aslında çok habis bir melanommuştur. Şimdi kişi bu, görünüşte birbiriyle ilgisiz organların birbirini hasta edişini bilemez, öğretilse de kolay kolay anlayamaz. Yani kişi kendi bedenine ilişkin olarak o anda tam bir kara cahildir ve tümünden yabancısıdır.

Kişi ve çevresi bu olay nedeniyle insan bedeni hakkında oldukça aydınlanmış olurlar ama şaşkına da dönerler. Üstelik bu şaşkınlığı daha ötedeki çevrelere, topluma da iletip yayarlar. Aynı çevre ve toplum bir gün, dışarıdan sağlıklı, güçlü bir kimsenin durup dururken bayıldığını, komaya girdiğini ve öldüğünü ve bunun nedeninin o sağlıklı kişinin iştahla yiyip durduğu lezzetli yiyecekler olduğunu da öğrenecektir. Böylece kişi, her canlı gibi sürekli olarak uyum yapmak zorunda olduğu doğal çevrenin, kendi be-

deninde de sürüp gittiğini ve kendisinin o iç doğasına da uyum yapmak zorunda olduğunu öğrenir ve dehşet içinde kalır. Çünkü o doğa ve beden kendisi tarafından görülemeyen ve tehlikelerle dolu bir alan olarak belirmektedir.

Bu sırada hekimle eczacı arasında yüzlerce yıldan beri süren ideal işbirliği de zayıflamıştır. Artık ilaçlar endüstri tarafından ortalama insan standartlarına göre imal edilir ve bir ticarî metadır, dolayısıyla da sanayi ve ticaret işletmelerinin kurallarına da tabidir. Örneğin bir ilacın 5-10 ve 20 mg. tabletleri bulunur ve bir hastaya günde üç kez 17 mg. şeklinde sunmanın olanağı yoktur; üstelik 5 mg. tablet fazla ucuz olup kâr bırakmadığı için eczaneler bunu ellerinde buldurmakta oldukça gönülsüzdürler. Bu yüzden de bir çok eczacı kalfası o ilacın yazılı olduğu bir reçete gelince "Bu ilaç piyasadan kaldırıldı." deyivermeyi yeğler ve böylece hasta-hekim ilişkisine de güvensizlik gölgesi düşer. Ya da daha geçtiğimiz ay olduğu gibi, yaygın görülen bir hastalığa karşı ilk bulunmuş olan, bu yüzden de hekimlerin etki ve yan etkilerini çok iyi bildikleri ve güvendikleri, binlerce hastanın sürekli kullanmakta olduğu bir ilaç, yurdumuzda kâr getirmediği için firma tarafından piyasadan çekiliverir ve ancak yüzlerce hekimin neredeyse ayaklanmaya benzeyen toplu itirazları üzerine yeniden piyasaya verilir.

Bütün bunların yanı sıra yeni ilaçların etkinliğinin hekim tarafından izlenebilmesi de olanaksızlaşmıştır. Yakın zamana kadar bir ilacın düşünce aşamasından imal aşamasına kadar yaklaşık 12-14 yıl araştırmalarla geçirdi. Çünkü hasta üzerinde denetimli araştırmalar için büyük araştırma kliniklerinin yıllar boyu yeterli sayıda denek/hasta beklemeleri gerekirdi. Şimdi ise bu süre 4-5 yıla inmiştir. Bu da ilacın alanda, hasta üzerinde denenmesi demektir. Çünkü araştırmaların bir büyük hastanede yapılması yerine firma yeryüzünün 5 kıtasında 50 ülkedeki 500 küçük hastaneye bu araştırmayı dağıtır ve böylece kendisine gelen bilgilere göre ilacı geliştirir. Ama bu da araştırma ayrıntılarının sadece firmanın elinde toplanmasına neden olur ve bu dosya gizli kalır; yalnız firmanın çıkarına uygun olan bilgiler hekimlere bildirilir. Böylece hastanın iyileşmesi için iş birliği yapması gereken üç elementin, yani hasta, hekim ve eczacının üçü de tedavi olgusuna yabancılaşmış durumdadır. Bu üçlüden en şanslı olan gene de hekimdir çünkü o hiç değilse hastayı muayene edebilmekte ve izleyebilmektedir.

İşler böyle giderken insanların çare aradıkları dertleri de bitmek şöyle dursun, sürekli artar. Anestezi yöntemleri bulununcaya kadar katlanabildikleri bir sürü acıya artık hiç tahammülleri kalmamıştır. Eskiden kolları, bacakları testereyle diri diri kesilebilirken,

şimdi bir dişleri bile anestezi çekilemez olmuştur. Daha sonra analjezi bulununca gündelik ağrılara da tahammül kalmamıştır. Hatta hiçbir ağrıları olmasa da, ağrıları olmasın diye aspirin ve diğer analjezikleri sabah sabah avuçla yutan bir sürü insan vardır. Sonunda ruhsal acı ve sıkıntılara karşı ilaçlar bulununca insanlar düş kırıklığı, malî sıkıntı, iş rekabeti, savaş ve kriz korkusu gibi çok banal, gündelik sıkıntılara da dayanamaz olmuşlardır. Bir tüberküloz ilacının, tesadüfen fark edilen rahatlatıcı, kaygı giderici etkisinden geliştirilen depresyon giderici ilaçlar, çok daha küçük düzeydeki kaygılara tahammülün de kalmamasına yol açmış, halktan ufak tefek kaygılar için de ilaç talepleri gelmeye başlamıştır. Bunun üzerine bulunan sakinleştirici (trankilizan) dediğimiz ilaçlar öylesine rağbet görmüştür ki, bu gruptan olan yüzlerce ilaç bu gün ilaç sektörünün iki amiral gemisinden biridir.

Sektörün öbür amiral gemisi sayılan antibiyotiklerin durumu ise daha da büyük bir ibret tablosu gösterir. Canlı hastalık ajanları olan bakteriler üzerinde etkin olan bu ilaçlar gerçi onların üreme yetilerini yok edip mikrobik hastalıkları iyileştirmektedir ama o mikroplar da canlı olduklarından kendilerini o ilaçlara karşı koruyabilirler. Bu da mikrop denen canlıların o maddelere karşı bağışıklık geliştirmesi yoluyla olur. Üstelik bağışıklığı kazanan mikroplar, bu bağışıklığı diğer mikroplara da iletmekte, bir tür öğrenme becerisi geliştirmektedirler. Böylece çok kısa zamanda o ilaç işe yaramaz olur. İnsanlar da, yurdumuzda korkunç boyutlara ulaşan bir davranışla, her türlü ateşli durumda bir iki antibiyotiği, yetersiz miktarda yutuverirler ve bağışık mikroplar sayısı hızla artar. Aslında her bağışıklık kazanmış mikrop, yeni ve bilinmeyen bir hastalık demektir.

Bütün bu olumsuz gelişmenin üstüne tuz, biber eken bir durum da vardır. Toplumun yöneticileri gittikçe daha büyük bir istekle kendilerine sorun çıkarmayan insanlar istemektedir. Çünkü gelişen insan hakları ve sosyal siyaset kavram ve ilkeleriyle, her hangi bir sorunu olan kimseler yasal korumalar altına alınmışlardır ve bu yüzden işverenlerin hem işgücü azalmakta, hem masrafı artmaktadır. Bir yandan da işverenler yoğun bir rekabet karşısında bulduklarından, gittikçe daha yırtıcı ve strese dayanıklı çalışanlar istemektedirler. Bu tip insan her alanda makbul insan sayılır olmuştur ve insanlar kendileri de bu makbul insanlardan olmak isterler. Bu "makbul insan", tıpkı Nazi partisinin ideal olarak vatandaşlarından istediği "Çelik gibi sert, Meşin gibi sağlam, Fidanlar gibi güzel ve verimli" olan insandır. Artık genç erkekler ve genç kızlar bile, yaşamlarını birleştirecekleri karşı cins bireyinde bu özellikleri aramaktadırlar. Ve işte endüstri bu koşullar için gerekli çareleri sunmaktadır. Ama sigorta sistemleri cimridir, kolay kolay para çı-

karmazlar kasalarından. Çare bu koşullara yeterince sahip olmayanlara meşru hastalık isimleri bulunmasıdır. İşte tıp insanları da bunu yapmaya çalışıyorlar. İlaç endüstrisi firmaları toplumda hangi gereksinimlerin arttığını saptıyor, hekimler o gereksinime yol açan durumun bir hastalık antitesi, yani ayrı ve yeni bir hastalık olduğunu ilan ediyor, durum yeni bir adla resmî ve meşru hastalık listelerine giriyor ve sonunda sigorta fonları da bunu kabul edip, bu durumdan doğan masrafı üstlenmek zorunda kalıyorlar. Elbette bu sırada sömürülmekte olan ülkelerin insanlarına bu hakkı tanımamak için de o ülkeler hükümet ve maliyeleri türlü, çeşitli aşağılık yöntemlere başvuruyorlar.

Ayrıca sürekli olarak değişen ve doğaya, dolayısıyla insanın biyolojik varlığına uygun olmayan toplumsal ve çevresel koşullar da bu gelişmelere eklenmektedir. Hava ve su kirliliği, motorlu uçan ve kaçan araçların hız koşulları, yapay olarak arttırılan besin kaynaklarının insan yapısına olumsuz etkisi, kent ve çevresi yaşamın gürültüsü, insanlar arasındaki sürekli gergin ilişkiler ağı, dış dünyadan sürekli gelen korkutucu haberler gibi son derece olumsuz faktörler de hastalık yapıcı nedenlere eklenmektedir. Bunlar karşısında birey sürekli bir korku ve gerilim içindedir ve bu dış "jungle" kendine olan güvensizlikle birleşince yoğun bir hastalık beklentisi ortaya çıkmaktadır. Ek olarak bir çok kişi, hasta ve sakat olanlara sağlanan özel haklardan faydalanmak için hasta ve sakat olarak kabul edilmelerini isterler. Ayrıca genel gidişin doğal sonucu olarak kendi sağlığını yoğun bir tehdit ve tehlike karşısında gören, şaşkınlık içinde kendi sağlığını korumaya çalışan bir insan tipi de ortalığı kaplamıştır. Dokunulmamış ya da yarayışlı yiyecekleri isteyen ve arayan, "Orthoreksik" insan tipi yanında, reklam filminde olduğu gibi satıcıdan "patlıcanın en son modelini" isteyen insan tipi günümüz insanının tipik modellerinden olmuştur. Elbette bundan, o insanlara kürtaj masasıyla, ötenazi yatağı arasına sıkışmış, By pass, kalp ve karaciğer nakli, MR, BT, Eko, EKG ve anjiyolarla süslü bir yaşam sunan endüstri ile onları sürekli bir savaş tehdidi altında tutan uluslararası politika da sorumludur. Bunların sonucunda yalnız ilaç ve tıbbî malzeme endüstrisi değil, bir yandan onlara daha çekici ve zevkli bir yaşam sunarken, öte yandan da savaştan trafik ve iş kazalarına kadar çeşit çeşit ölümlerle bütün o hazları bir anda yitirmek olasılıklarıyla tehdit eden genel endüstri ve politik güçler, çıkar sağlamakta ve çiçek açmakta, hekimler ve sağlık çalışanları da ekmek yiyebilmektedir.

MASAL

Ali Nahit Babaoğlu

*Bir varmış, bir yokmuş...
Evvel zaman içinde,
Kalbur saman içinde,
Deve tellal iken,
Eşek berber iken,
Ben dedemin beşiğini
Tıngır, mıngır salları iken;
Dedem düştü beşikten,
Ninem düştü eşikten.
Biri kaptı maşayı,
Öbürü kaşağıyı...*

Böyle başlardı bizim masallar. Bir yandan sözü edilen aykırılıklara güler, daha doğrusu gülmek gerektiğini öğrenir, öte yandan bizi ürkütüp üşüten dış alemde olmayan, olamayacak olan, olamayacak kadar dürüst ve güzel olan ama gene de keşke olası olan bir başka aleme açılan bir kapıdan geçmeye hazırlanırdık.

Asıl değerlerin ve yargıların göreceliği vurgulanmaktaydı masallarda sanırım. Bunu vurgulayan daha başka sözler de işitecektik kısa zaman sonra;

*“O yalan, bu yalan
Fili yuttu bir yılan;
Bu da mı yalan?”*

İçine sıkışıp kaldığımız olanaksızlıklar âleminde görece değerlerle oyalanarak “kifaf-ı nefis” eylemek zorunluluğu kafamıza dank ederdi daha o yaşta. “Kaf dağı ardındaki bir ülkede yaşayan peri padişahının güzeller güzeli üç kızı” olduğu da anlatılırdı örneğin. Umutlarımız da nasıl olsa aynı dağın ardındaydı ve yaşamın bu dayanılmaz gerçekleri ile bizi beklerlerdi hep beraber.

Masallar yer yüzünün bütün ülkelerinde, bütün halklarında çocukları, özellikle de çocukları, düş gücünün sınırlarında gezintilere çıkarır. Ama bizim, ışığın geldiği doğudaki sarışın sabah ülkelerimizle, alaca karanlık batının akşam ülkelerinin çocuklarına başka başka şeyler anlatır masallar. “Once upon a time..” der mesela İngiliz dilinde masala başlarken masalcı; “Zaman içinde bir kez,” ya da Alman’ın masalcısı doğrudan girer “Es war einmal..”; “Bir zamanlardı...”.

Sanırsınız ki kaskatı gerçeğin ta kendisidir anlatılacak olan. Ve doğrudan doğruya başlar yalanlar en kandırıcı, en inandırıcı kılıkta.

Oysa sabah ülkelerinin masalları en katı görünen gerçeğin bile bir aldaniştan başka bir şey olmaması olasılığını, hatta olmadığı gerçeğini vurgular en başta.

Çünkü oralarda “Mal da yalan, mülk de yalan, al, biraz da sen oyalan!” denmiştir zaten. Bizim ellerde dünya malı üzerinde mülkiyet hakkı yoktur hiçkimse-nin. Olan, olsa olsa ancak bir zilyetlik hakkı, bir süre oyalanma hakkıdır.

Bir basketbol oyunundaki gibi, topu ancak birkaç saniye elinizde tutabilir, birkaç adım götürebilirsiniz. Sonra bir başkasına iletmek zorundasınız. Yoksa hemen çalar düdüğü hakemin ve size faul yazılır, top da karşı takıma geçer bigüzel.

Masallar o yüzden çok şiirli bir dille, neredeyse başlı başına şiir olan bir dille, en katı, kaskatı gerçeğini anlatırlar insan yaşamının; her şey görecedir, geçici bir aldaniştan ibarettir. Bu şiirli dil size, elinizde kalacak olanın yalnızca şiir, onun müziği ve harmonisi, dolayısıyla güzelliğin, dinginliğin verdiği haz olduğunu anlatır, yedire yedire. Onun için zaten hikmet Doğu’dadır denmiştir ve “Ex Orient lux.”tur; Işık doğudan gelir!

Büyüklerin çocuklara anlatmaya özen gösterdikleri masalların, bireylerin toplumsal eğitimlerinde en

önemli bir rol üstlendikleri çok söylenmiş, masallar aydınlanma dönemiyle birlikte toplumları disiplin altına ve elbette yeni yükselen egemenlerin boyunduruğu altına almaya kalkanlar,"Ağaç yaşken eğilir!" meselince insanlara "vatandaş" sanını rüşvet olarak verip, onları daha çocukken eğitmeye, yani eğip bükmeye sıvanınca da büyük bir iştahla kötüyeye kullanılmıştır.

İşte Grimm kardeşlerin sözde derlemeleri, işte Hoffmann'ın sözde masalları, hatta Saltikov-Şchedrin'in Büyüklere Masallar'ı.

Oysa Doğunun Masalları asıllarından beri yalnız çocuklara yönelik olmadılar hiçbir zaman. Onlar daha başlangıçtan itibaren aynı zamanda koca koca adamlar için de anlatıldılar. Elbette onlar da dinleyenleri eğittiler. Ancak bu eğitim bambaşka bir şey için, bireylerin duygu ve düşünce servetlerinin olgunlaşması, akıllarının ve güçlerinin zorlandığı, tükendiği noktada onlara güç vermek, güçlerinin hiç olmayacağı yerde de kendilerini Evren'in büyük ustasının ellerine bilgece ve tevazuyla teslim edebilmelerine yardım etmek içindiler. Onun için de daha ilk kelimelerden başlayarak dinleyeni, verileni en tartışmasız kabul edecekleri trans durumuna getirmeye girişir, insanların akla ve mantığı dinlemeye alışık kulaklarını kapatıp yürek ve gönül kulaklarını açar.

Masalların bizdeki bu giriş ritüelleri büyüleyici ustalıkla işler. Masalcı şamanlaşır. Dinleyeni nesnelere âleminden alıp yüce güçlere çıkaran bir şamanın yöntemini izler. Şiirsel tekerleme ilerledikçe, en olmayacak saçmaların birbiri ardına dizilmekte olduğunu sanır, bu deli saçmasını çok andıran sözleri, her türlü ciddiyet kırıntısını da bir tarafa atıp, eğlenerek, aklınız sıra hoş görerek dinlemeye başlarsınız Gerçekçilik adı verilen sahtekâr kalkan alınmıştır. İşte o an masalcı kılığındaki şaman sizi can evinizden vurmuş, sizi üçüncü boyuta geçirmiştir. Artık onun söylediklerini erişkin çevrenizin size çoktandır kaktırmış olduğu erişkin aklınızın dışından dinlemeye başlarsınız, o ceberut ve gaddar sansür süzgeci devre dışı kalmış, yüreğinizin kapıları ve pencereleri açılmıştır. Tertemiz havası girecektir oradan insanlığın binlerce yıllık kültürünün ve diriltecek, canlandıracaktır sizi, hiç yormadan, hiç irkiltmeden. Ben derim ki okuma, yazma bildiğiyle kıvanan yetişkinler asla okuyarak ulaşmaya çalışmamalıdır masalları. Masal anlatmak ve dinlemek içindir. Anlatılmalı ve dinlenilmelidir. Topu topu birkaç bin yıllık geçmiş olan yazı girmemelidir araya. On binlerce yıllık iletişim kanalları açık kalmalıdır mutlaka. Büyülemeli ve

büyülenilmelidir. Bütün büyülerin, böğülerin şaşmaz aracı olan, bir bakıma bütün evrenden de önce var olan, sözle, insan sesiyle.

Çünkü "Evvelâ Kelâm var idi!"

İnanmazsanız bu dediklerime, bir bakınız Doğu masallarının en köklü ve en güzelleri olan destanların nasıl anlatıldığına. Bir bakın Orta Asya bozkırlarının o şaşırtıcı Masal anlatıcılarına. Nasıl kendilerinden geçiyorlar onlar kendi anlattıklarıyla ve kendi sesleriyle ve de nasıl etkiliyorlar dinleyenleri, izleyenleri.

Hatta o dili hiç bilmeyenler bile nasıl afallıyorlar, bir tuhaf oluyor, derinlerinde nasıl garip esintiler hissediyorlar, binlerce yıl ötelelerinden esen.

Çağımızın o kakavan entel dantelleri, çok uzaklaştıklarından ötürü ışığın geldiği Yerden, Doğu'dan, artık karanlık Batı'nın elinde sustalı maymuna döndüğü ve de taş kesildiği için yürekleri, burun kıvırmaya çalışır, Gutenberg'in bu yöreden olmadığı için geri kalmışlığını masal anlatıcıların ileri sürer, küçümsemeğe çalışırlarsa bunları, kanmayın sakın. Sözlü, anlatımlı edebiyat karşısında kendini 29 harfin kalıbına sıkıştıran yazılı edebiyattır asıl geri kalmış olan. O bile yüksek sesle okunduğunda canlanır, can suyu kavuşan fidan gibi dikilir şöyle, silkinir bir.

Ne olursa olsun şaşmayın siz Doğu'nun erdeminden. İnsan sesinden, insan sözünden çevirmeyin yüzünüzü, tıkamayın kulaklarınızı. Bizim buralarda Tanrı'ya ibadete çağırmak için bile insan sesinden ve kelimelerden başka araç kullanılmaz.

Taa Memfis'in rahipleri, rahibeleri keşfetmişlerdir bunu. O zamanlardan beri İnsan sesiyle çağırılır müminler Tanrı'nın evinde yakarmaya, bizim yörelerde.

Bir varmış, bir yokmuş!. Tıpkı yaşam gibi, hani bir varmış, bir yokmuş olan!

Onlar ersin muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma düşün biri sana, biri bana, biri de bunu anlatıp dinleyene!

MASALLARIMIZ VE BİZ

Ali Nahit Babaoğlu

Psikodrama çalışanlar bilirler; zaman zaman masalları çalışmak isteriz ama doğru dürüst bir masal bile gelmez aklımıza bir türlü. Anımsayabildiğimiz ancak Avrupa ülkelerinin 19.yüzyıl çocuk yazınından figürler olur. Oysa onlar o zamanın burjuva ahlakını oluşturup sağlamaştırmak, yeni gelişen sosyal sınıflara da kaktırmak için uydurulmuş öykülerdir çoğunlukla. Grimm kardeşlerinkiler gibi derlenmiş olanları da aynı amaçlarla fena halde manipüle edilerek bozulup değiştirilmişlerdir. Bizim masallarımızı ise biz artık hiç bilmeyiz. Koskoca Dede Korkut Oğuznamesi'nden bile aklımıza gele gele bir Deli Dumrul'un öyküsü gelir, köprüyü geçenden beş akça, geçmeyenden döve döve on akça aldığını anlata anlata bitiremez, kendimizi onunla çaktırmadan özdeşleştiririz de. O koca yazmalardan ne Dirsehan oğlu Boğaç kalmıştır aklımızda, ne Kam Büre bey oğlu Bamsı Beyrek. Koskoca Tepegöz' ün adını bile ancak konferanslarda kullanılan saydamlar aracılığıyla anarız. Eflatun Cem Güney derlemelerini, Boratav derlemelerini de matbaayı icat edememiş milletimizin sözlü edebiyatı diye küçümser, burnumuzu kıvırıp nereye sokacağımızı bilemeyiz.

Oysa halkımızın bir parça bilenleri şaşkına çeviren, daha iyi bakanların da hayranlığına neden olan muazzam bir kültür hazinesidir masallarımız. Türk insanının binlerce yılda gelişip sağlanmış, şimdi de her edimimiz ve tutumumuzu etkileyen, hatta saptayan ortak bilinçdışının ayan beyan görülebildiği, halkımız için kullanmayı sevdiğimiz o çok soyut "Bilgelik" sıfatının elle tutulacak hale geldiği kültürün ta kendisidir. Bu bilgelik kendi toplumsal bilinçdışını tanımak, onu bilerek sevmeye çalışmak, en azından onunla barışık olmak bilgelidir.

Bir düşününüz, bizde masal önce bir tekerlemeyle başlar. "Evvel zaman içinde" diye başlar, hemen ar-

dından ayık kafayla dinlenip düşünüldüğünde deli saçmasını andıran sözler dökülmeye başlar; "kalbur saman içinde / deve tellal iken / eşek berber iken / ben dedemin beşiğini tıngır mıngır salları iken...". Masalcının ustalığına bağlı olarak uzayıp gider bu tekerleme. Tekerleme şiirseldir. Uyaklı ve neredeyse ölçülüdür. Nedense uyku zamanına yakındır masalın zamanı. Uyku yavaş yavaş küçük, büyük bedenleri ve zihinleri sarmaya başlarken mırıltı sürer; "dedem düştü beşikten / ninem düştü eşikten / biri kaptı maşayı / öbürü kaşağıyı..". Bu şiirsi tekerleme yalnız mırıltısıyla değil, içerdiği sözlerle de bir başka alemin kapılarını açar. Orada artık gündelik yaşamımızın kısıtlı sansürlü düşünce zorlaması olmayacaktır. Fantezi esintisi ruhların yelkenlerini doldurmaktadır. Küçüklerin zaten bilinçdışının kıyısında bağlı duran tekneleri palamar çözüp pupa yelken açılırlar bilinçdışının enginlerine. Orada evrenin en katı gerçeği, en katı sanılan gerçeğin bile bir alanıştan başka bir şey olmadığı gerçeği, asıl gerçek olanın, yüzlerce bin yıldır ruhun en derin katmanlarında durduğu gerçeği pırıl pırıl karşınızdadır. "O yalan / bu yalan / fili yuttu bir yılan / bu da mı yalan?" dır artık. Çünkü bu kültürün insanı bilmek zorundadır ki "mal da yalan / mülk de yalan / var biraz da / sen oyalan" dır.

Nihayet masalcı masallar ülkesine varmıştır; "Zaman, zaman içinde, bir varmış, bir yokmuş" diyerek asıl masala girer; Kaf dağının ardındaki o ülkede artık devlerimiz, ejderhalarımız, peri ve cinlerimiz, birbirinden güzel kızlarıyla peri padişahı ve veziri, uzun sakallı bilge ihtiyar ve daha bilinçdışımızın nice figürleri bizi beklemektedir. O belirsiz, hayal meyal arketiplerimiz, içinden geçmekte olduğumuz yaşam savaşının bin bir türlü kaygıları, korkuları, beklenti ve umutları şimdi ete, kemiğe bürünmektedirler. Artık hepsini teker teker tanımaktayızdır. Uykuyla uyanıklık arasında bilinçdışımızdan yarı bilincimize, ön bi-

lincimize süzülüp burada bir tur atar, kendilerini bize tanıtırlar. Ruhumuzun bütün kapıları açılmıştır, içeri taze hava girmektedir. Üzerimizdeki basıncın hafiflediğini fark ederiz. Masalcı o korktuğumuz duyguların suretini göstermiştir bize. Artık adları bile vardır. Sonra yavaş yavaş hepsi bilinçdışının alacakaranlığına çekilirler gene. Bize sıkıntı vermeye devam edeceklerdir ama artık deşifre olmuşlardır ve masal kahramanı onları alt etmiştir. O halde gerektiğinde biz de alt edebiliriz. Uyku gözlerimizi örter yavaşça. Kendi zaferlerimizi artık düşümüzde yaşamamız için sarar bizleri. Çözülecek sorunlar, alt edilecek ifritler hâlâ oradadır ama bizim de elimizde kahramanın kılıcı ve kalkanı vardır. Gelsinler, biz korkmayız artık. Ondan sonra masalcı usulca örter bilinçdışımızın kapılarını yeniden. Onlar erecektir muratlarına, biz çıkarız kerevetine. O kerevetin üzerinde güvendezdir. Saldırsalar da bize erişemezler. Artık gökten üç elma düşecektir. Biri sana, biri bana, biri de bunu anlatıp dinleyene.

Masallarımız güzeldir. İnsanoğlunun ruh denizlerinde kulaç atmaya çalışan bizler o masalları bir başka gözle, bir başka kulakla anlayıp algılamaya bunun için zorunluyuz. Batının akşam ülkelerinden üflenmekte olan masallar bunun için kaba sabadırlar. Çünkü onların temel içgüdüden anladığı kaba saba bir şeydir. Bizim sabah ülkelerimiz insanları bilirler ki temel içgüdü olgun bir insan olma içgüdüsüdür. Korkularımızı alt edebilme içgüdüsüdür. Bunu bize masallarımız sağlamıştır. Gönül gözümüzle bakalım, gönül kulağımızla dinleyelim bir; kuşkusuz ki o masallar şimdi de anlatılmakta, bize seslenmektedir. Ve de onlara eskisinden çok daha fazla ihtiyacımız var bu gün. Eski öcüler, ejderhalar, iblisler yeni donlara girmiş, yeni kılıklara bürünmüş, dört yandan saldırıyorlar; görmüyor musunuz?

MİT MİTOLOJİ VE ANLAMI

Ali Nahit Babaoğlu

Mit ve mitoloji deyimleri konu olarak inanç ve kültürleri ele aldığımızda sıklıkla karşımıza çıkan iki kavramın adıdır. Bu deyimler, Tanrılara ve insanüstü, doğaüstü olarak düşünülen kimi varlılara ilişkin olan ve çoğunlukla da bilinemeyecek kadar eski çağlarda ya da bilinemeyecek yer ve ortamlarda geçtiği ya da geçmiş olduğu varsayılan öykü ve anlatıları, bunlara bağlı kimi inançları ve bu inançlar doğrultusunda yürütülen kimi inaçlı uygulamaları anlatırlar. Bunlardan Mit, dinsel ya da dinsel benzeri kutsal ve simgesel, hatta alegorik olguların genel adıdır. Ancak bu noktada bu kavramın, inançların yürürlükte olan ve geçmiş içeriklerinden, halen ve çağında kullanılan simgesel davranışlardan dikkatle, titizlikle ayrılması gerekir. Yani bu kavram var olan ya da var olmuş bulunan kült, inanç ve tapınma olgusuyla doğrudan ilintili, kutsallık taşıyan kişi, yer, nesne ve simgesel varlıklardan, yani ikon, totem, put, tapınak ve benzeri uygulama objelerinden farklı olarak ele alınmalıdır. Ama bunları birbirlerinden ayırt edebilmek hiç de kolay değildir; hatta bazen olanaklı bile değildir. Buna örnek olarak var olan, günümüzde de icra edilen tapınılardan birini, örnekse İslâm'da icra edilmekte olan, üstelik de inancın beş en önemli, şart tapınılarından olan Hac farızasını ele alabiliriz. Çok iyi bilindiği gibi bu İslâm inancının koşullarından değil, tapınmanın, ibadetin koşullarından biridir. Yani inancın dışı vurulan beş koşulundan biridir; inancın olup olmadığını değil, o inancın uygulanmasını yerine getirir, uygulanıp uygulanmadığını belli eder. Ancak bu kadar temel uygulamalardan olan bu tapı olayı, hemen her adımında bir dizi efsanelere de bağlıdır ve tapınma yeri olarak alınan Kâbe ve onun bulunduğu kent, Mekke'nin tarihsel ve varlıksal gerçeklerinden çok farklı kimi öykülerin varlığı ve var sayılmasıyla oluşmuş bir süreçtir. Hac farızasının Farz olan öğeleri "Vakfe" denilen Arafat'a çıkıp orada bulunuş ve "Tavaf" denilen Beytullah çevresinde yürüyüşten ibarettir. Ama uygulamanın ayrıntılarında Hacer-i esvedden'den başlayıp Safa ve Merve tepe-

leri arasında gidip gelmelere, Mina'daki Cemre'lerde şeytanların recmine, Zemzem kuyusu ve suyuna kadar, her biri İslâm'ın ve İslâm öncesinin mitolojilerine dayalı olan irili ufaklı bir dolu efsaneyle karşılaşılır. Böylece inanç, mitle karışmış, ayırt edilemez ölçüde kaynaşmıştır.

Mit sözcüğünü Türkçemizdeki efsane ya da hele söylene sözcükleriyle karşılamak bana hiç de yeterli ve uygun görünmüyor. Çünkü Mit deyimini kavramsal içeriğinde bulunan "Dinsel ya da din ölçüsünde yüce duygu taşımak" koşulunu bu sözcükler iletemiyorlar. Çünkü Mit olgusuna Aşkın, yani Transandantal bir ruh durumunun refakat etmesi bir ön koşuldur. Tam bu noktada psikoloji biliminin en zayıf noktasına da ulaşıyoruz. Çünkü Transandans, yani algılama sınırlarımızdan ve nesnel varlığımızdan öteye aşma ve bununla ortaya çıkan aydınlanma yaşantısı bilimimizin en boş bıraktığı, mümkünse hiç ellememeyi yeğlediği bir alan olarak duruyor. Ve çağımızın aşırı indirgemeci düşünmekte olan bilimi ve bilim adamları, İnsanoğlu'nun on binlerce yıllık ve yüzlerce milyar kez olan bir deneyim ve yaşantısını dışlamada fazla beis görmüyorlar. Oysa biz burada bu konuyu olabildiğince serinkanlılıkla ele almak ve bu tür algılamaların aslında yaşamımızın bütününe ne denli etkilediğini görüp, göstermek istiyoruz. Bizce bu tür yaşantı ve algılamalar ve bir de sezgi fenomeni, İnsanoğlu'nun çevresiyle ve Doğayla başa çıkabilmesini sağlayan en temel özellikler alanını oluşturmaktadırlar.

İnsan doğasında buna zorlayan, yaratan ve yöneten mekanizmalara bakabilmek için, olabildiğince gerilere, göremeyeceğimiz kadar geriye gitmek zorundayız. Gerek tarih, gerekse biyoloji yaklaşımlarıyla o denli derini ve gerileri göremeyiz, ama bilimlerin böyle eski ve köken olan olguları inceleme yol ve yöntemlerini oluşturabilmiş ve kullanmakta olan dallarının, antropoloji, özellikle kültürel antropolojinin, paleontoloji ve arkeoloji, özellikle de prehistorya arkeolojisinin, kısmen de biyolojinin ve özellikle de

yüksek canlılar zoolojisi ve ekolojisinin yardımcılarıyla ve bilinenlerden yola çıkarak, kısmen de kıyas ve çıkarımlar yoluyla düşünce ve bilgilerimizi bir hayli gerilere doğru ilerletebiliriz.

Önce biyolojinin ve davranış biyolojisinin bulgu ve kavramlarıyla başlayalım. Türümüz dışındaki canlılar âleminde bize bire bir sözlü rapor gelmiyor. Ama biz onları yakından gözlemleyerek, onların davranışlarının süreç ve sonuçlarını değerlendirerek onların iç dünyalarında olup biten pek çok şeyi de kavrayabiliyoruz. Bu yolda bizlere büyük meslektaşım, Nobel ödüllü sahibi Konrad Lorenz'in ve onunla ve Karl von Frisch ile birlikte aynı ödüllü paylaşmış olan Nikoleas Tinbergen'in bu yola çok ışık serpmiş ve çok aydınlatmış olduklarını da bahaneyle vurgulamak isterim.

Hiç kuşumuz olmadan bu gün diyebiliyoruz ki hayvanların da tıpkı bizim gibi, elbette duyu organlarının ve sinir sistemlerinin olanakları ölçüsünde, algılamaları ve duygulanımları vardır. Yaşamaları ve yaşamda kalabilmeleri için belli durumlarda belli davranışları, açıkça duygusal nitelikteki temel durumlardan çıktığını bildiğimiz davranışlarını saptayabiliyoruz. Korku bunlardan kolaylıkla ayırt edebildiğimiz biri ve nesli koruma duygusu, dolayısıyla da annelik duyguları, erişkin bireylerin yavrular için farklı davranış kalıpları göstermeleri de bu tür kolayca "anlayabildiğimiz" ve "hissedebildiğimiz" davranışlardandır. Çok çeşitli istekleri ve bu istekleri doyurma tarzları da bunların yalnızca otomatik güdülerle olmadığını bize gösteriyor. Tepkilerin, kimi davranışların dürtüsel olduğunu kabul etsek bile, tahmin ettiğimiz duygusal yetiler olmasaydı bu canlının çevresindeki gerçeğe uymakta başarılı olamayacağını, yiyeceğini seçmekte, düşmanlarından sakınmakta, neslini en uygun eşle sürdürebilmek, yavrularını koruyup yaşatabilmekte tümüyle yetersiz ve başarısız kalacaklarını da görebiliyoruz. Balıklar ve kuşlar gibi oldukça ilkel sanılan canlılar, hatta üçle yediyi, ikiyle beşi kolayca ayırt etmek gibi, bir çok geometrik biçimin farklarını algılamak gibi "matematik" ve "geometrik" yetilere bile sahiptirler. O halde yaşantı denilen ruhsal olayın yaşam için, hiç değilse yüksek sınıflardan omurgalı canlılarda ne denli gerekli ve önemli olduğunu tartışmamız gereksizdir. Belirli uyaranlar, belli nöro-psikofizik tepkileri ortaya çıkarır. Canlı örneğin dışarıdan gelen tehdit uyaranlarına, ruhsal aygıtındaki dövüş ya da kaçma, bunun için de agresyon ya da korku duygusuyla yanıt vermektedir. Bu duygular o tepkilerin nedeni ya da sonucu değil, yalnızca ona refakat eden ve onu kolaylaştırıp olabilir kılan süreçler olarak ele alınmalıdır. Ancak olasılıkla bu refakat fenomenler somatik ya da psişik başka fenomenlere de neden olmaktadır. Çok basit bir örnek kedilerin dışı vuramadıkları, son çözüme kadar götüremedikleri agresyon ve korku durumu ardından kusmalarıdır. Bu kusmayı da biz aslında tanımaktayız. Karşı konulamayan büyük bir tehlike ve tehdit, geçtikten sonra bizde de mide bulantısı, öğürme ve kusmaya neden olur. O halde sonlanamamış bir kavga sonrası kusmakta olan kedinin de, aynı durumda kustuğumuz sırada duyduklarımıza benzer bir şeyler duyduğunu çıkarsayabiliriz. Bir başka örnek çoğu hayvanın kendi cinslerinden olan ölü bir hayvan cesediyle karşılaştıklarında verdikleri tepkidir. Bunu da kendimizden çıkarsayarak anlayabiliriz.

Pekalâ, bu durumda o yüksek sınıftan olan hayvanlarla insan arasındaki farkı nerede arayabiliriz? İnsan da tıpkı o hayvanlar gibi yaşamaya ve yaşamda kalmaya, bunun için savaşmaya, kaçmaya, üremeye, yavru yetiştirmeye programlanmıştır ve bu etkinliklerinde hemen hemen daima ilintili duygulanımı da yaşamaktadır. İşte tam da o noktada biyoloji bilimindeki adımızın, yani "Homo sapiens sapiens = Farkında oluşunun farkında olan insan" adının bize attığı fark aklımıza gelmektedir. Yani farkımız, farkındalığımızın farkında oluşumuzdur. İnsan düşünmekte ve hissetmekte olduğunu da, düşünce ve duygularını da fark edip adlandırabilir. Elbette bu yalnızca bizim zehabımız da olabilir. Hayvanlarda benzeri bir farkındalık olup olmadığını bilmemize olanak yoktur. En azından çok yakın zamanlara kadar yoktu. Şempanze ve goril gibi üst sınıf maymunlarla yapılan sözel anlaşma deneyleri, onlarda da bir duygulanımın farkında oluş, hatta başkalarının duygulanımlarını da fark edebilme yetisi olduğunu göstermiş, böylece insan kendi vehmettiği imparatorluğunun bir alanını daha yitirmiştir. Ancak şimdilik bilebildiğimiz kadarıyla insan bu yaşantıları yaşadığı sırada bunu, bunu yaşantısını da algılar, bunun üzerinde düşünme dediğimiz sürece de başlar ve bu süreci de algılayarak adlandırabilir, yani duygulanımını düşündüğünü belirtebilir. O yaşantı artık onun önüne bir dış nesne gibi gelmiştir. Bunu inceler, belleğine yazar, onu değerlendirmeye, başka yaşantılarıyla kıyaslamaya, bunu tasnif etmeye girişir ve hepsinden önemlisi de adlandırır. Örnekte falan olgu üzerinde düşünmekte olduğunu, o olgu ve o düşüncenin kendisini üzdüğünü ya da mutlu ettiğini, bu üzüntü ya da mutluluktan hoşnut olduğunu ya da olmadığını belirtebilir. Dahası bu olgunun bütünü üzerinde derinlemesine düşünceler üretebilir ve bununla kendi yeti ve olanaklarını bile aşmaya varır. Yani iyi, kötü, az ya da çok felsefe de yapar.

Daha adlandırma bilgi ve alışkanlıkları başlamadan önce de bunu öbürlerinden ayıracak zihinsel bir işaret koyar onun üzerine. Ve içinde hissettiği bu algılamadan uzaklaşmadığını, bunu terk edemediğini anlayınca da bu yaşantının, bu ruhsal durumun nedenlerini, nasıllarını incelemeye başlar. Eğer söz konusu yaşantı karşısına çıkan bir besin, bir av ya da kaçınmasını gerektiren bir düşman nedeniyle karşısına çıkmamışsa bunu da bir şekilde açıklayabilmelidir. O zaman bu duygusunun, görüp fizik olarak algılayamadığı kimi güçlerden kaynaklandığını var saymak kolaylıkla bulabileceği ve kendisini rahatlatmak için bir yoldur. Yaralanma ve hastalıkların neden olduğu nahoş duygulanımları bizler şimdi bile, o yara ya da hastalık ya da o organımız, bedenimiz bir diğer şahısmış gibi adlandırmaktayız. “Dişim ağrıyor.”, “Midem yanıyor.” diye konuştuğumuz gibi “Canım yanıyor.”, “İçim kaldırmıyor.”, “Hoşuma gitmiyor.” diyor ve bu sırada dikkat edilirse bir başka varlıktan söz ederken kullanılan tümce yapısını kullanıyoruz. Hatta ruhsal kimi durumlar bile bu tür tümcelerle belirtilir; “Canım sıkılıyor.”, “Canım çekti.” gibi. Bunda garipsenecek bir şey de bulmayız çoğunlukla. Ama bu garipsemeyişi ancak şimdi, deneyim ve bilgilerimiz bu düzeye çıktıktan, konuşmayı öğrenip dilimizin çeşitli modalitelerini becerir olduktan sonra böyledir. Çok daha ilkel düzeydeyken ve unuttuğumuz çocuklukta ise her türlü ruh durumu kolaylıkla bizim dışımızdaki varlıkların işleri, edimleri gibi algılanabilmiştir. Yeryüzündeki insanların çok büyük bir bölümü halen de o düzeydedir. Geri kalanların çoğunluğu da o ruhsal düzeyden ancak az ya da çok bir miktar uzaklaşabilmiştir.

Bu olgulara dikkatle bakarsak, duygularımızı görümemeyen, gizli ve gizemli güçlere bağlamak, İnsanoğlunun doğayı kavrayıp ona egemen olmasında çok önemli bir aşamadır ve çok önemli bir işlev görmüştür diyebiliriz. Bu ve bunun gibi yollarla İnsanoğlu, doğanın bilinemez ve anlaşılabilir olmadığı, her şeyin bir açıklaması bulunduğu algı ve kavramına ulaşmış ve bu yolla giderek o zamana kadar karşısında çok güçsüz ve çaresiz olduğu, kendisini de çok güçsüz hissedeceği, korkular içinde kalacağı doğaya, ayırdına varabildiği ve varamadığı çevresine egemen olabileceğini, en azından onu anlayabileceğini hissetmiş ve bunu başarmak için yollar aramaya koyulmuştur. Demek ki bu yönlendirilebilir, kaçınılabılır ve sakınılabılır gizil güç algılaması, türümüzün yaşamda kalabilmesi için en önemli ilk adımlardan biri olmuş ve çok uzun süreler, hatta belki şimdi, çağımızda bile işe yaramıştır. Bizi tam çaresizlik ve

bağımlılıktan kurtaran bu duygu olmuştur. Atalarımız tanrılara ya da yeryüzü ve gökyüzü ruhlarına, gizil güçlerine sığınarak, onların gönlünü hoş ederek, dua ederek, kurbanlar sunarak ya da büyü yaparak, maddenin gizil varlığını anlamaya ve algılamaya çalışarak yaşama daha iyi tutunabileceklerini anlamış ve öğrenmişlerdir. O halde bu duygu bütün bilgi, beceri, sanat, zanaat ve bilimlerimizin çıkış noktasıdır. Öğrendikçe ve becerdikçe duyduğumuz coşkun temellerinde de bu vardır. Termodinamiğin temel yasalarını, belirsizlik ilkesini ya da Quantum kuramını öğrenip düşünürken bizi saran uhrevî benzeri duygu da bundandır. Bizler, anlamaya ve öğrenmeye çalışan insanlar, tıpkı binlerce yıl ötedeki büyücü ve şaman atalarımız gibi davranıyoruz. Çevremizde olup bitenlere egemen olabildiğini, olay ve olguları anladığını, hele onları manipüle edebildiğini gördüğümüz kimselerin üzerimizde bıraktığı saygı ve çekingenliğe benzer duygu da bundan; onları bizden, sıradan şamanlardan daha güçlü şamanlar olarak algılamamızdır.

Böylece ele geçirdiğimiz doğa güçlerini anlamaya gelince, o noktada da tıpkı ağaçların, dere ve çayların, hayvanların ruhlarını nasıl algılayabiliysek öyle baktık bütün varlık ve olgulara da. Bizlerin hoşuna giden şeyleri sunduk onlara. Onlar bizim hoşumuza giden görüngüler verdiklerinde de onlar bizi sevindiriyor, lütfediyormuşçasına mutlu olduk. İşte bu da bizim her davranışımızda kendini belli eden insan merkezli, *Anthropocentral* düşünce modelimiz nedeneyleydi. Böylelikle var oluşla farkında ve bilincinde oluş arasında, temeli biyolojik özelliklerimizde yatan bir köprü kurulmuş oluyordu. Anlamsızlığın artık bizim kavrayabildiğimiz bir anlamı vardı. Burada belki de en önemli adımlardan biri, belki bizi yücelten en önemlisi de yaşamla ölüm, varoluşla yok oluş arasındaki dar geçidin kavranmasıydı. İnsanoğlu bu geçidi halen de tam olarak geçebilmiş değildir. O noktada İnsanoğlu zaman ve mekânın tam kavranılamazlığını fark etmeye, yaşamı ve ölümü görebilmeye başlar, kavranılamaz olanı kendi oluşu ve varoluşunun bir unsuru olarak eline alabilir. Ruh elde olanın ve olmayanın, açıklanabilenin ve açıklanamayanın birbirine kaynaştığı, kişisel olarak ve akılla henüz kavranamasa da, doğrudan doğruya bir algılama halini aldığı yerdir. İnsan kendisini içten ve dıştan çevreleyen gerçeğin ötesine bakmaya ve onu kavramaya çalıştığı anda bunu düşünsel değil, ama ruhsal ve duygusal bir adımla başarabilir. Algılamaya başladığı bu gerçekliği, kendi bizzat bildiği dış gerçekliğe tam tamına paralel olarak düşünmek, ilk yapabildiği yoldur. Bu

gün bile ilkel olarak adlandırılan kültürlerde insanlar, kendi ruhlarının kardeşi olarak algıladıkları diğer ruhlarla birlikte yaşamaktadırlar. Bizzat karar verip seçmedikleri bir içsel hareket ya da duygunun nedeni olsa olsa bu kardeş ruhtur. O halde bu basitçe bir aldaniş olarak kabul edilemez; bu doğrudan doğruya gerçek bir algılamadır, gerçeğin ta kendisidir. İşte içinde bulunan bu kardeş ruh, başkalarının içinde bulunan diğer kardeş ruhlarla da, kendisinin bilgisi, istenci ve kararı olmaksızın ilişki içinde olabilir. İçindeki kardeş ruhun bağımsız olduğunu kabul etmek, kendisinin de o ruhtan bağımsız olabilmesinin baş koşuludur. İnsanların kendi katılımları olmaksızın boşlukta dolaşabilen ve aralarında bir öte âlemde ilişkiler de kurabilen bu ruhların, tıpkı bizimkine benzeyen bir yaşamları olacağı da tabiidir. İşte bu, bizim görerek ve duyarak izleyemediğimiz ilişkiler ağı, mitlerin ortamı ve nedenidir. O ruhlar ortamı da tıpkı bizimki gibi bir âlemdir. Orada da ruhlar hareket eder, birbirlerinden hoşlanır ya da nefret eder, birbirleri ile kavgaya eder, hatta ölür ve birbirlerini öldürebilirler.

Elbette böyle bir paralel âlem tasarımı, İnsanoğlu'nun bu taraftaki âlemi nasıl görüp algıladığını bize gösterecek bir ekran, bir perde gibidir. İnsanoğlu kendi içinde yaşadığı, ama söze dökemediği duygusal ilişki ve ilintileri bu ekrana projekte edecektir ve bunu yapmıştır. Bunu bizim hastalarımız da aynen yapmaktadırlar. "Ben babamdan nefret ediyorum, onu yok etmek istiyorum!" diyemeyen kişi, "Babam benden nefret ediyor, beni yok etmek istiyor!" diyebilir. İsterse bunu da demez ve bunu bir başkasına, bir başka canlıya, hatta cansız bir nesneye ya da düşsel bir figüre yansıtır. Psikozunun derinlik ve ağırlığına göre, babasını temsil eden gerçek dışı bir figürün, örneğin casusların, ajanların, polis ya da MİT'in, ya da uzaylıların, Karaibin korsanlarından birinin ya da bir haçlı şövalyesinin ruhunun kendisini yok etmek için peşinde olduğunu ileri sürer. Yiğınlarla testimiz var hastamızdaki olası projeksiyonları ortaya çıkarabilmek için. "Projektif testler" adını veriyoruz bunlara.

İşte Mitolojinin, bir bütün olarak Mitos'ların bizim için en önemli yanı da buradadır. Eski insanların mitolojik öykülerinde, eski insanların çok derinden duyup yaşadıkları ve çevrelerinde izleyip tanık oldukları, ama doğrudan doğruya var olan öznelerle anlatamadıkları duygu ve ilişkileri, bu arada toplumları içindeki karmaşaları, gelişim ve dinamikleri tıpkı bir TAT ya da Rorschach planşını yorumlayan bir insanı anlar gibi anlayabiliriz artık. Bu da bizi, bu gün de aramızda ve kendi içimizde yaşayan evrensel, sınırlar ve çağlar ötesi "İnsan"a götürür. Bir de bakarız ki Oe-

dipus da, Antigone de, ya da Klitemnestra, Orestes, İphigenia ve Elektra da, hatta İsis, Osiris ve Horus da ve de Marduk ve Tiamat da ve elbette anlı şanlı Mitra da aramızda, yanı başımızda yaşamaktadırlar. Ve biz hâlâ Ergenekon'dayız, çevremizi saran demir dağları ergitip çıkmaya çalışıyoruz. Gelin bunlara bir bakalım, kısaca.

Oedipus Miti : *Sophokles*'in üç oyunuyla bize ulaşmış bir mittir bu. Bizlerden bu adı bilmeyen de yoktur. Hepimiz bir Oedipus kompleksinden söz edildiğini duymuşuzdur ve hastalarımızda, hatta hasta olmayanlarda bile bir Oedipal çatışmadan söz edilip durur.

Sigmund Freud koymuştur bu adı, erkek çocuktaki annesine mariz bağlılık ve bu yüzden babayla çatışmaya girmek bağlamında. Ama acaba bu mitos gerçekten bunu mu anlatır? Yoksa daha derinde ve daha uzun ve geniş erimli bir takım duygu ve çatışmalardan söz ediliyor olabilir mi efsanenin bütününde? Bir bakalım.

Sophokles bu miti, *Kral Oedipus*, *Oedipus Kolonos*'ta ve *Antigone* adlı tragediyalarıyla anlatmaktadır. Freud bunlardan ilki üzerine kurmuştur kuramını. Öykü kısaca şöyledir:

"Thebai Kralı Laios, İokaste ile evlendiğinde Delphoi bilicisi kendisine bir oğlu olacağını, bu çocuğun ileride babasını öldürerek annesiyle evleneceğini haber vermiştir. Bunun üzerine de Laios doğacak oğullarının öldürülmesini buyurur. İokaste ise bir oğlan çocuk doğurunca onu elleriyle öldürmeye cesaret edemez ve bir çobana vererek çocuğu, ellerini, kollarını bağlayıp ölmek üzere bir ormana bırakmasını tembihler. Ama çoban da bebeğe acır ve onu bir tanıdığına verir. Bu tanıdık ise Korinth kralının hizmetindedir ve bebeği alınca efendisine gösterir. Çocuğu olmayan Korinth Kralı da bu çocuğu evlat edinir ve büyütür. Çocuk Korinth Kralını babası sanmaktadır. Delikanlı olduğunda o da Delphoi bilicisine gider ve bilici de yakında babasını öldürüp öz annesiyle evleneceği haberini verir. Bunun üzerine Oedipus bu kadedinden kaçmak için Korinthe dönmemeye karar verir ve yollara düşer. Başiboş dolaşırken bir yolağzında Thebai kralıyla ve onun birkaç adamıyla karşılaşır. Yol önceliği meselesinden dolayı kralın adamlarıyla arasında kavga çıkar ve adamları öldürür. Kavga sırasında kral da ölür. Ama Oedipus öldürdüğü bu yaşlı adamın ne Thebai kralı olduğunu, ne de kendi öz babası olduğunu bilmektedir. Yoluna devam eder ve Thebai'ye varır. Kentin başında büyük bir bela olduğunu öğrenir. Yakında bir sfenks yaşamakta ve kent

halkından kendisine her gün bir genç göndermelerini istemekte, yanına gelen gençlere bir bilmece sormakta, gençler bunu bilemeyince de onları parçalayıp yutmaktadır. Kentin yeni dul kalmış olan ecesi, kenti bu beladan kurtaracak yiğitle evlenip onu kral yapmayı vaad etmiştir. Oedipus da sfenksin önüne gönüllü olarak gider, onun sorduğu "Sabah dört ayakla, gün boyu iki ayakla, akşam üç ayakla yürüyen hayvan hangisidir?" sorusunu "İnsan" diye yanıtlayarak bilmiş olur. Bunun üzerine sfenks kendini denize atarak ölür. Oedipus da İokaste ile evlenip kral olur. Böylece Delphoi bilicisinin anlattığı kader, bütün kaçınmasına karşın onu bulmuştur."

Öykünün devamında Oedipus'un İokasteden iki kızı (Antigone ve İsmene), iki oğlu (Eteokles ve Polyneikes) olur. Günün birinde kentte ölümcül bir salgın hastalık belirir. Kentin bilicisi Teiresias bu salgının, Oedipus'un baba katli ve annesiyle evlenmek gibi iki büyük suçu nedeniyle kentin üzerine gelen lanetten olduğunu bulur. Sonunda bu suçlamayı kabul etmek zorunda kalan Oedipus da kendi gözlerini kör eder ve krallıktan çekilir.

Freud bu öyküden "anneye olan tutku yüzünden babayla ölümcül çatışma" şeklinde özetleyebileceğimiz bilinen kompleks kuramını çıkarmıştır. Oysa dikkatle okuduğumuzda öyküde bu kuramla çelişen bir çok nokta görüyoruz. Eğer bu kuram doğru olsaydı Oedipus'un ilk önce İokaste ile karşılaşmış ona aşık olması, ardından Laios ile çatışmış onu öldürmesi gerekirdi. Oysa öyküde böyle bir sevgi ve kıskançlıktan söz edilmiyor. Tersine öykü boyunca Oedipus yiğit ve akıllı biridir ve evliliğinde bir aşk değil, toplumun çıkarına olan bir şey, kentin başına geçmesi ve bunun için kent ecesi ile evlenmesi söz konusudur. Bu ona kahramanlığı ve becerisi karşılığında sunulmaktadır. Oedipus ile İokaste arasında hissi bir ilişki söz konusu bile değildir. Tek ilişki taht üzerindedir. Eğer ana fikir ana ile oğul arasındaki incest olsaydı kuşkusuz ki bu husus daha belirgin olarak vurgulanırdı. O halde Sophokles'in anlattığı mitte başka unsurlara da bakmak daha doğru olacaktır. Dediğimiz gibi Sophokles bu miti üç yapıtında işlemiştir. Miti kavramak için öbürlerine, Antigone'ye ve Oedipus Kolonosta'ya da bakmalıyız.

Oedipus Kolonosta : "Oedipus kendi gözlerini kör ettikten sonra amcası Kreon tahta geçer ve Oedipus'u kentten kovar. Kızları Antigone ve İsmene babalarına refakat ederler. Buna karşılık oğulları Eteokles ve Polyneikes babalarına hiç el uzatmazlar ve tahtı ele geçirmek için mücadeleye girişirler.

Eteokles önce kazanır ama Polyneikes ona katılmayı reddeder; kenti dış yardımla ele geçirmeye kalkışır ve babasından özür dileyerek yardımını ister. Ama Oedipus oğullarına karşı kinle doludur. İkisini de affetmez ve onlara ağır şekilde ilenir. Polyneikes'e "Benim lanetimi de al ve defol, git ve kardeşinin eliyle geber! Git ve Thebai halkına da Argos birliğine de söyle; Oedipus oğullarına bu laneti gönderdi de!" der ve sonra gözlerini yaşama yumar. "

Antigone : "Babasının ölümünden sonra büyük amcası Kreon'un yanına sığınmıştır. Ancak Kreon ona son derecede zalimce davranmaktadır. Kreon'un oğlu Haimon babasının despotluğuna ve Antigone'ye uyguladığı zulme isyan eder; babasını öldürmek ister ama bunu başaramaz ve intihar eder."

Bu üç trajediye birlikte bakıldığında Oedipus mitinin üç trajedide de yineleyen ana temasının geçekte, baba despotizmine karşı ayaklanan oğullar teması olduğu görülüyor. Eski Helen efsanelerinin çoğu gibi bu öyküler de ataerkil düzenin başlangıç dönemlerini yansıtmaktadır. Kral Oedipus'ta gücünü korumak için oğlunu öldürtmeye kalkan kral Laios, Oedipus Kolonosta'da egemene baş kaldıran oğullarına lanetten başka bir şey vermeyi reddeden Oedipus ve Antigone'de babası Kreon'a başkaldırıp yenilen ve intihar eden Haimon. O halde mitin ortak ağırlık noktası despot baba-mazlum oğul ve dolayısıyla da despot egemen – mazlum halk çatışmasıdır.

Psikanalizin daha yakın çağdaki bir başka büyük ustası, Erich Fromm, Freud'un yaygın olarak bilinen o açıklamasındaki eksik ve hatalı bakışı böylece vurguluyor ve Helen tragediyalarını Freud'dan yıllarca önce ele almış bir başka araştırmacıya, J.J.Bachofen'a yöneliyor. Bachofen daha 1861'de yayınladığı "Ana Hukuku" adlı yapıtında çeşitli doğu ve batı mitlerinden yola çıkarak İnsanoğlu'nun geçmişindeki anaerkil döneme ilişkin kanıtlar bulmuştur. Ona dayanarak Fromm da Oedipus'un bu üç oyunda sergilenen mitindeki ana temanın gerçekte anaya aşk olmayıp "Baba despotizmine ayaklanan oğullar" teması olduğunu öne sürüyor. Eski Helen efsanelerinin çoğu gibi Oedipus öyküleri de toplumun geçiş dönemlerindeki toplumsal çatışmaları yansıtmaktadır.

Bir başka Helen efsanesinde de aynı dönemin temalarını buluyoruz. Bu da Atreusoğullarının efsanesidir. Argos Kralı Atreusoğlu Agamemnon, Troya'yı yenmek için kızı İphigenia'yı hiç acımadan tanrılarına kurban verdiği için kinlenen ve Aegius'a da aşık olan karısı Klitemnestra tarafından öldürülmüştür.

Agamemnon'un oğlu olan Orestes de bu cinayetin öcünü almak için annesini ve onun sevgilisini öldürür. O zaman, anaerkil gücü temsil eden tanrıçalar, Artemis, Hera ve Demeter, intikam tanrıçaları olan Eriny'lerin de yardımıyla bu ana katlinin cezasını vermek ve Klitemnestra'nın öcünü almak için Orestes'in peşine düşerler. Arada Elektra da, babasına tutkuyla bağlı olan ve onun öcünü ısrarla talep eden kız çocuk rolündedir. Apollo ise Orestes'ten yanadır. Tanrıça Athena da Apollo ile beraber hareket etmektedir. Bunun nedeni de Athena'nın bir anneden doğmuş olmayıp doğrudan doğruya babasının kafatasından çıkmış, dolayısıyla özünde eril karakterli bir tanrıça olmasıdır. İki taraf arasındaki mücadelede eril tanrılar için bir kadının, yani Klitemnestra'nın hangi nedenle olursa olsun kocasını öldürmesi mutlaka cezalandırılması gereken ağır bir suçtur. Buna karşılık dişliliği savunan tanrıçalara göreyse karı ve koca aynı anadan doğmuş olamayacaklarına göre bu cinayet, iki yabancıyı birbirini öldürmesi gibi sıradan bir cinayettir ve hiç de ağır bir suç değildir. Oysa Orestes, tanrıçaların koruması altındaki anneliğe saygı göstermemiş, annesini öldürmüştür. O halde mutlaka cezalandırılmalıdır. Achilles'in Orestes adlı oyununda bu konu işlenir ve eril tanrıların baskısıyla Orestes beraat ettirilir. Arada Elektra da babasına tutkuyla bağlı olan kız çocuk rolünde babasının intikamının alınmasını istemektedir. Böylece Klitemnestra tanrı katında da mahkûm edilmiş olur. Yeni bir düzen kurulur, hukukun gücü erkeklerden yana çalışmaya başlar ve tanrıçalar da yeryüzünün ve doğanın koruyucusu olmak gibi ikinci derecede bir konuma çekilirler. Görüldüğü gibi Elektra ve Orestes tragedyalarında da asıl konu aşk ve sevdadeğil, anaerkil ve babaerkil iktidar düzenleri arasındaki mücadele ve el değiştirme sorunudur.

İnsanlığın anne egemenliğinden, baba egemenliğine geçişini temsil eden bir efsaneyi Babil'de de görüyoruz. Yaradılışı anlatan büyük destan Enuma eliş, evreni yaratan tanrıça Tiamat'ın ona ayaklanan tanrılar tarafından öldürülüşünü anlatır. Destanın bir yerinde öykünün bütünüyle ilk bakışta bağlantılı gibi görünmeyen birkaç satırlık bir pasaj bulunmaktadır:

"İrili ufaklı tanrılar kendilerine bir başkan, bir baş tanrı seçeceklerdir. Marduk'un bu işi üzerine alabileceği düşünülmektedir. Ama gene de bunun için bir çeşit sınav yapılır. Aralarına ve yere bir giysi sererler. Ve Marduk'tan bunu bir buyrukla yok etmesini, sonra gene bir buyrukla yoktan var etmesini isterler. Sınav bundan ibarettir. Marduk "Yok ol!" deyince giysi kaybolur ve "Yeniden var ol!" dediğinde de yeniden or-

taya çıkar. O zaman bütün tanrılar sevinçle "Marduk baş tanrıdır!" diye bağırırlar.

Öykünün öncesi ve sonrasıyla bir ilgisi yokmuş gibi duran bu episodun acaba ne anlamı olabilir? Fromm, dikkatle okunduğunda burada söz konusu olanın yoktan var etmek olduğunu öne sürüyor. Yok etmeyi öbür tanrıçıklar da yapabilmektedir. Oysa yoktan var etmek ancak yoktan var edebilen ana tanrıçanın tekelindedir o zamana kadar. Marduk da ancak bunu becerince baş tanrı olmaya ehil olduğunu ispat etmiş olacaktır.

Anlaşıyor ki bu destanın orijinali, yazıya dökülebildiği günlerden çok eskisinden kaynaklanmaktadır. Biz şimdi biliyoruz ki üreme işi iki kişinin varlığına bağlıdır ve kadın da bir erkeğin katkısı olmadan üretmez. Ama ne küçük çocuklar, ne de ilkel insan, bu dışarıdan saptanamayan süreci bilebilirler. Erkek sadece içgüdüleriyle çiftleşir ve kadın da bu olaydan dokuz ay on gün gibi oldukça uzun bir zaman sonra "kendiliğinden" bir insan yaratır. Gebeliğin dışarıdan gözlemlenebilir ve çiftleşme ve doğum olgularıyla bağlantılandırılabilir hale gelişi bile epeyce sonra olmaktadır. Arada görünen bir bağlantı o yaş ve o çağlarda henüz yoktur. Gerçi hayvan davranışları üzerinde yapılan ayrıntılı incelemeler, özellikle yırtıcı hayvanlarda erkek bireyin de oluşan yavrunun kendisinden olduğunu bir şekilde bildiğini gösteriyor. Ama böyle bir bilgi akrabalarımız maymunlarda doğuştan bulunmadığı gibi, bulunan hayvanlarda da hangi düzeyde olduğunu bilmiyoruz. Bunu bilinceye kadar Fromm'a hak vermek zorundayız. "O halde," diye çıkarsamaya devam ediyor Fromm, "Freud'un ileri sürdüğü penise imrenme olgusundan çok daha önce bir vulvaya imrenme olgusunun bulunduğu düşünülmelidir. Ve doğurmak büyülü, tanrısal bir olaydır. Bekler de anne yanında büyümek zorunda olup bu süre de oldukça uzun sürdüğü için, boyun doğal önderi annedir ve akrabalık da ancak anne aracılığıyla, anne soyu üzerinden olur. Boy başkanı anne olduğu gibi, tanrılar panteonunun başı da bir ana tanrıçadır. O halde bu destanlardaki mit, toplumdaki eril gücün egemenliği ele geçirebilmek için mücadele ettiği ve ele geçirdiği günlerden kalmadır. Ancak insanın tarihsel gelişimindeki bu evre bu gün de çocuk gelişimi sürecinde sürmekte ve izlenebilmektedir. Mit, her küçük çocuğun gelişim sürecindeki içsel çatışmalara da gönderme yapmaktadır. O yüzden de canlıdır. Ve görüleceği gibi mitleri barındıran ve mitlerle işlenen bu epopeler, insanlığın çeşitli gündelik sorun, dert ve çatışmalarını değil, büyük kitlelerin yakından ve derinden tanıdığı gerilim alanlarına ilişkin deneyimleri

ve çözümleri çağlar ve sınırlar ötesine ileten taşıma ortamlarıdır, yorumlardır ve dinleyen, okuyan insanlara en azından yalnız olmadıklarını, bu yollardan binlerce yıldan beri daha yüzbinlerce, milyonlarca insanın geçmiş olduğunu anlatırlar. Fakat hepsinden önce de toplumlarına, toplumun binlerce yıl boyunca yürüdüğü rotayı gösterirler. Yeni kuşaklara takip etmeleri gereken rotayı belletir, o rotada şevkle ve cesaretle ilerlemeye devam etmeleri direktifini verirler. Ama bu arada o toplumun binlerce yıldır süren temel acılarını, kanayan yaralarını, kısaca süregelen travmalarını da belletirler.

Travma dediğimiz anda Volkan hocamızın “Seçilmiş Travma” kavramına da ulaşırız. Seçilmiş Travma bize seçilmiştir, çünkü travmanın ardında aynı zamanda umut da vardır. Freud, travma sonrasında o travmanın durmadan anımsanmasını ve yeniden yaşanmasını, “Haz İlkesinin Ötesi” adlı çalışmasında, geçirilmiş olan travmanın aynı zamanda atlatılmış tehdit ve tehlike demek olduğu, dolayısıyla yaşamda kalma hazzını da içerdiği, bu yüzden durmadan yeniden anımsanarak, iyi çalışılmış bir ders haline getirildiği şeklinde açıklar. Destanın da toplumlar için aynı işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Her destan toplumun geçirmiş olduğu tehlikeyi ayrıntıyla ama allegorik tarzda anlatır ve kahramanın bunu nasıl atlattığını da gösterir. Yani destan, tıpkı tarih kitabı gibi, yalnızca bir hatıra defteri değil, aynı zamanda bir yol haritasıdır. Geçirilmiş travma, toplumun başa çıkmayı bildiği ve becerdiği bir travmadır. Ardından olanları ve olacakları bildiği, elindeki gizli güçleri de artık tanıdığı ve kendine güvendiği için aynı yola girmekten çekinmez. Travmalar yolu aynı zamanda kurtuluşlar ve zaferler yoludur. Bunu biz kendi ulusal destanlarımızın en ulusal olanlarında da izleyebiliriz.

Ergenekon : Bütün Türk boyları içinde, halkımızın da köken aldığı ana boyun öbürlerinden ayrılış ve dallanış destanıdır. Yani temel *Ethnonomik* haritamızdır.

“ Ana Türk boyunun atalarını Lin adlı bir halk yenilgiye uğratar. Boyun bütün bireyleri öldürülür ve boyun bütünü ortadan kalkar. Yalnızca bir erkek bebek yaşamda kalmıştır. Onun da bacakları kesilip ölmek üzere bir bataklığa atılmıştır. (Bir versiyonda kolları da kesilmiştir.) Ama altın yeleli dişi bir kurt bebeği bulur ve ona süt vererek besler, yaralarının iyileşmesini sağlar. Sonra da ondan gebe kalır. Lin halkı bu çocuğun yaşadığını duyunca onu da öldürmek için gene gelirler ve çocuğu öldürürler. Dişi kurt kaçıp kurtulur ve bir mağaraya gelir. (Bir versiyonda kurt çocuğu

da kaçırıp bir mağaradan geçerek yarılarla çevrili bir açıklığa gelir.) Kurt orada on yavru doğurur. Bu yavrular o mağarada (ya da açıklıkta) üreyip çoğalırlar. İyice kalabalıklaştıklarında orası onlara yetmez olur. O sırada gene altın yeleli bir dişi kurt ortaya çıkar ve onlara çevrelerini saran dağlarda bir yeri gösterir. Bu demirden bir dağdır. Çoğalmış olan halk odunlar yakarak o dağı ergitir ve çıkarlar. Kurdu yavrularından en küçüğünün adı Türk'tür. Diğerlerinden üreyenler dağılırlar ama Türk'ün çocuklarından oluşan boy ondan sonra seferler yapar ve Batı'ya yayılır. Ama nereye ilerlese önünde yürümekte olan altın yeleli, bir kurt görülür.”

Bütün ana Türk boylarında bulunan bu destanın da bir dolu allegoriyle tarihsel kimi gerçekleri anlattığı kesindir. Şimdi lütfen 87 yıl öncesini anımsamaya çalışalım. Büyük bir devlete sahip olmuş olan halkımız, kardeş olarak yaşadığı halkların da kendisine karşı olduğu savaşta yenilmiştir. Bütün olanakları elinden alınmış, kolları ve bacakları kesilmiş, ölmek üzere bırakılmıştır. Bu sırada altın yeleli sarışın bir kurt ortaya çıkar ve onların önüne düşerek ergitilecek demir dağları gösterir. Gene önlerine düşerek dışarı çıkarır. Bu halk artık nereye gitse gözleri, önde yürüyen sarışın kurdu arayacaktır.

Bu son öykünün çarpıcı benzerliği elbette ki metafizik kaynaklı bir kehanetin doğrulanışı değildir. Ancak gerek Kurtuluş Savaşımızın, gerek yeniden Kuruluşun, halkımızın gönlündeki hangi miti canlandırdığı belli olmuyor mu? Ve Mustafa Kemal'in neden gerçek bir Ata-Türk olarak algılandığını göstermiyor mu? Ayrıca o figürün, bütün erkekliğine rağmen aslında bir “Anne” figürü, bir “Dişi Kurt” figürü olduğu gözden kaçırılabilir mi? Ve ona anacıl bir sevgi ile bağlanış, ondan besleniş yadsınabilir mi? Ve de kentlerimizin alanları neden gelincik tarlasına döner? Ve de kentlerimiz yeryüzünde ulusal bayrağın gündelik yaşama en fazla girdiği yerlerdir? Ve hangi altın yeleli sarışın kurdu resmi görünür o bayrakların arasında, çoğu kez de ay yıldızla birlikte? Nedendir acaba?

PANDORA İLE PROMETHEUS

Πανδώρα İLE Πρωμεθευς

Dr. Ali Nahit Babaoğlu

Tanrılar değildir biz insanları yaratıp türetenler aslında Helen halkının bilge atalarına göre. Onlar böyle süflü işlerle uğraşamazlardı. Daha önemli işleri vardı tanrıların. Ya ne yaptılar? Bu işi zamanında alt edip kendilerine köle ettikleri Titanların soyuna bıraktılar. Onlardan biri olan İapetos'un oğlu Prometheus'a bıraktılar bu işi. Ondandır istedikleri yeryüzünü yürüyüp hareket edecek canlılarla donatmasını. O da insanları ve hayvanları yaratıverdi Tanrılarbaşı ulu Zeus'un ısmarladığı biçimlerde. Tanrılarbaşı da baktı ki bu insan denilen canlılar iyiler, hoşlar, tanrıları da epey eğlendiriyor, onların başına olmadık işler çıkarıyorlar yaptıkları, ettikleriyle ama çok azınlıklar, "Olmadı," dedi İapetos oğluna, "sayısal oranlarını iyi tutturamamışsın. Hayvanların sayısı çok fazla insanlara göre. Sen iyisi mi o hayvanların bir kısmını alıp boz, hamurlarını yeniden karıver ve o karma hamurdan bir miktar insan daha yap." Böyle buyurdu Kronos oğlu ulu Zeus. Ve bir kısım hayvan yeniden biçimlendirilip insan donuna sokuldu bu kez. İnsanoğlunun oranı arttı canlılar arasında. Ondandır bir çoğumuzun insan gibi görünüşü daha çok hayvanımsı olması. Bilin ki onlar hayvanların hamurundan olanların dölünden, soyundan, sopundandırlar. Aramızdan çoğunu eşeğe, tilkiye, sırtlana, sıçanlara benzetiriz ya, işte bu nedenledir. Solucan hamurundan olanlarımız bile vardır bence.

Ama yeryüzünde soğuk da vardı, kar ve yağmur da ve çok karanlıktı her taraf gece olduğunda. Ateşi vermişlerdi tanrılar insanoğlunun atalarına. Yasaktı hatta onlara ateşten söz etmek bile. Tanrılarbaşı koymuştu bu yasağı. Biliyordu her halde, ateşi bir bilseler ne haltlar edeceğine atalarımızın. Ama gönlü yüce Titan oğlu Prometheus'un yüreği dayanamadı, acıdı halimize ve Olimpos'daki ocağından Hephaistos'un çalıp bir tutam ateşi, veriverdi insan atalarımıza. Hop oturup hop kalktı Tanrılar, çok öfkeleniler İapetos oğlunun bu densizliğine, disiplinsizliğine, sınır tanımazlığına. Ve cezalandırmasını istedikleri yüce Zeus'tan bu had-

dini bilmezdi. Ölümdü elbette bu densizliğe verilecek ceza. Ancak Prometheus bir titan'ın oğluydu, dolayısıyla da ölümsüzdü. Onun yerine onu koca bir kayaya bağladı Tanrılarbaşı zincirlerle. Her gün bir kartal gelip onun karaciğerini yiyecek, ertesi sabah karaciğeri yeniden yerine gelmiş olacaktı. Ta ki bir gün Herakles gelip de onu bu Tanrısal cezadan kurtarınca dek sürüp gitti bu işkence. Onun yerine, onun yaratıp ortaya saldırdığı insanları cezalandırmaya karar verdi o zaman hikmetinden sual olmayan ulu Zeus. Ve bunu da incelikle düzenleyecekti. Asıl cezayı icra eden bizzat bir insan olmalıydı. İyi düşünmüştü bunu Kronos'un oğlu; böylece Prometheus o acıdığı yaratıkların kendi yüzünden çektiklerini görüp azap çekecekti.

Usta Hephaistos'a buyurup olabilecek en güzel kadını imal etmesini söyledi. Bütün tanrılar da bu varlığı verebilecekleri en güzel armağanlarla bezediler. Pandora oldu kadın suretindeki bu yaratığın adı, "Tüm Armağan" anlamında. Eline kapalı bir kutu verdi Zeus bu kadının ve salıverdi insanoğullarının arasına. Prometheus ki adı "Önden anlayan" anlamına gelir, hemen fark etti Tanrılarbaşının hinliğini. Bu kesinlikle bir tuzaktı. O kutunun içinde muhakkak ki hiç hırlı şeyler yoktu. Onun için indi Pandora'nın yanına ve sıkı sıkı tembihledi kutuyu asla açmamasını. Ne olursa olsun sımsıkı kapalı kalmalıydı bu kutu. Ama ne de olsa bir insandı pandoracık da. MERAK denilen illetle malûldü. Gene de bir süre tuttu Prometheus'un tembihlerini. Hiç açmadı kutuyu. Öbür insanlara da bu kadından uzak durmalarını tembihlemişti Prometeheus. Ne var ki bir de kardeşi vardı Prometheus'un ve onun da adı Epimetheus'du ki bu da "Sondan anlayan" demektir. İşte bu Epimetheus görür görmez vuruldu bu kadına. Kadın vurulmayacak gibi de değildi ki hani. Boyu, posu, kaşları, gözleri, sesi, soluğu, cildi, saçları, her bir şeyi bir ayrı tanrının armağanı olan bu afete tutulmasın da ne yapsındı yani zavallı. Tutulmayla kızı alarak kendine karı yaptı. Elinde sımsıkı tuttuğu kutusuyla gelin oldu Pandoracık.

Mübalâğa düğün, dernek oldu. Nihayet bir Titan oğ-
lu ydu evlenen, düğünü bizlerinki gibi olacak değildi
ya. Aramızda mübalâğa düğün yaptığını sananlar
oğullarına, kızlarına, görselerdi çatlardı kesin,
hasetten, kıskançlıktan. Düğüne katılan herkes de
gelinin elindeki kutuyu merak etmekteydi. İşin kö-
tüsü, o saf damat bey de katılmıştı merak edenler
kervanına. O da tecessüs denilen illete kapılmıştı.
Titan oğulları, Kronos'un çocukları gibi değillerdir; in-
sanoğullarının kimi zaafı onlarda da vardır. Sorup
duruyordu o da, acaba ne vardı bu kutunun içinde?
Zeus'un armağanı olduğuna göre acaba tanrısal bir
düğün armağanı olmasını kutudaki? Bir bakıma za-
vallı Pandora'nın da içi içini yemekteydi. Sonunda o
da bir insan, üstelikte dişi bir insandı. Tanrılar onu
armağanlarla bezerken ihtiyat denilen erdemi kat-
mamışlardı özellikle yapısına ve akıl denilen erdem
de çok az verilmişti, ancak işini görece kadar. Gene
de kayınbiraderinin sözünü dinlemeye çalışıyordu
elinden geldiğince. Kocasına da anlattı bunu. Ağ-
beyinin tembihini duyunca Epimetheus sesini kesti
ona olan saygısından. Ama gene de merakını alt
edemiyordu kolay, kolay. Onun için güzel karısının
tecessüsünü de engellemeye pek çalışmadı. Koy-
verdi Pandoranın merakını gidermek için kutuyu ara-
layıp bir göz atmasını. Ne olduğunu kendisine anlatır
diye düşündü. Ne de olsa söz dinlemeyen kendisi
olmayacaktı.

Pandora usul usul araladı kutunun kapağını. Ama o
anda olan oldu. Akla gelen gelmeyen bin türlü bela
hapsedilmişti kutuya Zeus tarafından. Baskıdan
kurtulur kurtulmaz fırladılar hepsi dışarıya. Sardılar
yeryüzünü. Çeşit çeşit kötülükler, hırsızlık, dolandırıcı-
lık, haset, kıskançlık, savaş, şehvet, dahası salgın
hastalıklar. Bin türlü bela yani. İnsanların insanlara
yapabileceği akla gelen gelmeyen her türlü melanet.
Cinayetler mi istersiniz, soygunlar mı tecavüzler mi.
Hepsi yayılıp perişan etmeğe giriştiler insanoğulları-
nı. Feryatları göğe yükseliyor, Olimpos'da tuzu kuru
oturan tanrıların kulaklarını tırmalıyordu. Zeus bile
bu kadarını beklemiyordu; kendi rahatı bile kaçmıştı
onların feryatlarından, çığlıklarından. Hayvanlar bile
feryat figandı. Ki- mi kişiyor, kimi anırıyor, kimi kük-
rüyor, çığlık atıyordu kendi dilince.

Sonunda baktı ki ulu Zeus, bu kadarı da fazladır.
Bir tufan gönderdi yeryüzüne. Denizlerin, ırmakla-
rın, göllerin sularını saldı hepsinin üstüne. Gökler de
boşanmıştı. Sular her yeri kapladı, boğdu, yok etti
hepsini. İnsanoğlunun da hayvanoğlunun da kökü
kazınmış oldu böylece. Bir- den ses seda kesildi. Tek
canlı kalmamıştı. Sular yavaş yavaş çekildi sonra.
Her taraf leşlerle doluydu.

Bu tufandan yalnızca bir çift, iki insan kurtulabil-
miştiler. Prometheus'un çok dindar, çok sofu oğlu
Deukalion ile, Pandora'nın kızı olan karısı Pyrrha
öğrenmiştiler nasıl olduysa, böyle bir tufan gele-
ceğini. Ve bir gemi yapıp elleriyle, binmiştiler içine.
Bununla boğulmaktan kurtulup sağ kalmıştılar. Tu-
fanın dokuzuncu günü sular çekilince tekne karaya
oturdu Parnassos dağında, dağın doruğuna çarpıp
durdu. İndiler karı, koca ve yakarmaya başladılar ulu
Zeus'a insanoğlunu başıslayıp yeniden can vermesi
için. Hiç değilse yeni bir insanoğlu ırkı yaratması için.
Gönlü yüce Zeus da yumuşadı sonunda, bu yakarış-
lar karşısında. Onlara bir bilmeceyle yanıt verdi. Ve
dedi ki "Büyük Anayı yiyip, onun kemiklerini ardınıza
atın, hiç bakmadan.". Neydi şimdi bu? Kimdi bu Bü-
yük Ana? Nasıl yenirdi kemiklerine kadar?

Zavallı Deukalion ile Pyrrha yaşamaya da çalışıyor-
lardı bu arada. Kimi ağaçların yemişlerini yiyebiliyor,
kimi otlarla da beslenebiliyorlardı. Onların bu halini
görünce usu kanatlı Prometheus, ki bir Titan oğlu ol-
duğu için Olimpos'a tutunup kurtulmuştu o da tufan-
dan, bir şimşek çaktı zihninde hemen, çözüverdi bil-
meceyi. Elbette "Büyük Ana" toprak demek olmalıydı
ve onun kemikleri de taşlardı. Açtı böylece bilmeceyi
ikisine. Hemen işe koyuldular karı, koca. Taşlar fırlat-
maya başladılar ardlarına doğru. Az sonra canlan-
maya başladı fırlatılan bu taşlar. Deukalion'un fırlat-
tığı taşlardan erkekler oluştu, Pyrrha'nın fırlattıkların-
dan ise kadınlar. Dirilip kapladılar gene yeryüzünü.

Böyle oldu işte var oluşumuz. Kadınlar böyle-
ce Pandora'nın soyundan değildir, erkekler ise
Prometheus'a akrabadır. Onların bütün özellikleri-
ni de miras almıştır her iki tür de. Kadınlarda bir
parça pandoralık bulunur hep, erkeklerde de bir
parça prometheusluk. Ama erkeklerde de az biraz
tecessüs bulunur hani, Epimetheus yoluyla. Ayrıca
Pandora'nın kutusundan çıkan bin bela da tümüyle
yok olup gitmemiştir yeryüzünden elbette. Kuytuda
köşede saklanıp sağ kalan belalar da hiç az değildir.
Ayrıca bir kısmı hayvanların hamurundan yaratılmış
atalarımızın özelliklerini de epeyce tevarüs ettiğimizi
düşünüyorum ben. İsterseniz bir bakın çevrenize tü-
men tümen göreceksiniz onlardan da. Kimi böğürür,
kimi kişnemeyi sever, kimi de anırır, bazıları da ona
buna saldırır. Bakın, iyi bakın; hâlâ inanmıyor mu-
sunuz?

Ama asıl meraktır miras aldığımız. Kapalı kutuların
içinde, saklı mektupların üstünde, kapalı kapıların
ardında, fısıltıların derininde, dağların ardında neler
olduğunu MERAK ! Bizi biz yapan da büyük bir parça
budur bence!

DÜŞLER

Ali Nahit Babaoğlu

İnsanoğlu binlerce, on binlerce yıl uyumuş, uykusunda düşler görmüş, ilk var olduğu günden beri ve merak edip anlamaya çalışmayı adet edindiğinden beri bunların ne olduğunu merak etmiş, buna ilişkin, bunun nedenlerine ilişkin bir sürü düşünce, efsane, masal, inanç ve batıl inanç kurgulamış, ama uyuyan bir insanı dikkatle gözlemlemeyi ancak geçen 20. yüzyılın ellili yıllarının sonlarında akıl edebilmiştir. İlginçtir ki bu süre içinde ozanlar insanlara, en azından sevdiklerine uykuları sırasında bakmışlar da, onların uyurken ne denli güzel, ya da masum, "melekler gibi" göründüklerini de yazıp söylemişler, o uykusu üzerine şiirler koşmuş, şarkılar da düzmüşler de uykusu sırasında göz yuvarlarının kapalı göz kapakları ardında nasıl hareket ettiğini görememiş, bunun anlamını düşünememişler, bunu yapabilmek için taa 1958 yılına, Amerika'nın Chicago kentindeki iki araştırmacıya, Kleitman ve arkadaşı Aserinsky'ye kadar beklemişlerdir. Ancak o zaman uyuyan bir insanın kapalı göz kapakları ardında, göz yuvarlarının zaman zaman yatay, dikey ve dairesel yönlerde hızla hareket etmeye başladıkları, bir süre hızla hareket ettikten sonra gene sakinleşip yavaş devinim ve sallanımlara döndükleri anlaşılabilmiştir. Bu iki araştırmacı Laboratuvar ortamında uyutarak sadece çıplak gözle gözlemledikleri deneklerini bu hızlı göz hareketleri sırasında uyandırıp sorduklarında onların o sırada düş görmekte oldukları, yavaş göz hareketleri sırasında uyandırıldıklarında ise düşlerden söz edilmediği ortaya çıkmıştır. Böylece o zamana kadar uykusu ve uyanıklık olarak iki biçimde düşünülen insan yaşamının uykusu, uyanıklık ve düş uykusu olmak üzere üç fazlı seyrettiği anlaşılmiştir.

Dahası giderek, o sıralarda doyurulmamış ve bastırılmış isteklerden kaynaklandığı sanılan düşlerin bebekler tarafından, hatta hayvanlar tarafından da ve üstelik daha da yoğun olarak görüldüğü, hatta ana karnındaki yaşamın son üç ayının sadece düşten ibaret olduğu da ortaya çıkıp o güne kadar düşler

üzerine düşünülüp söylenen her şey rafa kalkivermiştir. Düşlerle karakterize olan bu periyodlara, şimdilik başka ad bulunamadığı için, Hızlı Göz Hareketleri (Rapid Eye Movements) evresi denmiş ve bunun sürüngenlerden yukarı sınıftaki bütün canlılarda olduğu ve uykusu boyunca periyodik olarak ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Daha sonraları gözlerin yavaş hareket ettiği dönemlerde de düş görüldüğü, ama o düşlerin öbür "sahici" düşlerden nitelik ve içerik olarak başka türlü olduğu da anlaşılabilir bulunuyor.

Şimdiki bilgilerimizle düş görüldüğü dönemler, merkez sinir sistemi metabolizmasının her seferinde yeniden harmanlanıp tazelendiği dönemlerdir. Bunun ayrıntılarını bu kitabın ilk bölümünde okuyabiliriz. Psikoloji bakımından önemli olan ise bu yeniden harmanlanış sırasında merkez sinir sistemi içinde bulunan ve bilinçle izleyemediğimiz "Bilinçdışı" materalin, izlenebilecek, bellekte kalabilecek, üzerinde düşünülüp konuşulabilecek kadar bilince yaklaşım açığa çıkmasıdır. Bu sayede insanın uyanık bir dikkatle ayırt edip bilemediği, algılayamadığı, anımsayamadığı iç dünyasından haber almış oluyoruz. Bu sırada insanların dikkat ve bellek özellikleri hakkında da bilgiler edinebiliyoruz. Söz konusu olan bu bilinçdışı malzeme bütün açık ve saklı düşünce dünyamızı, fark edip de unutmuş olduklarımızı, korku ve kaygılarımızı, bilgi, inanç ve saçmalarımızı, saçma ve düzgün şakalarımızı, gülme ve ağlama özelliğimizi, üzerinde dikkatle durmayıp da gözümüze, kulağımıza çarpan, ama gözümüzden ve kulağımızdan kaçırdıklarımızı içermektedir. Elbette çevremizin bize ilettiği halde bizim üzerinde durmadığımız, ya da olduğu gibi kabul edip varsaydığımız şeyleri de içermektedir. Böylece bilinçdışımızda bizi aslında rahatsız etmekte olan, bazen bilinçli düşüncelerimizi ve duygularımızı, seçim ve kararlarımızı da etkileyip saptıran, hatta saptıran bütün öğelerden haber alabiliyoruz; elbette ancak bunlara önem verir, onları bilinçli bir şekilde ele alıp gözden geçirebilirsek. İşte

bu gün, düş çalışmalarını bu yolu izlemeye çalışmaktadır. Çok büyük ustamız Sigmund Freud'un açtığı bu yol, gene çok büyük bir ustamız olan Carl Gustav Jung'un görüş ve kavrayış becerisiyle geniş bir yol, bir şose, hatta bir otoyol haline gelmiş, bizi yalnızca düşü gören bireylerin değil, bütün insanlığın iç dünyasına ulaştırmıştır.

Burada hastalarımızın, bize danışmaya gelen insanların anlattıkları ve yorumu için yardım istedikleri düşlerden, onların bizzat yazarak tespit etmiş oldukları 700'den fazla düşü ele alarak düşlerin nasıl bir işlev gördüklerini, neye yaradıklarını ve elbette bu sırada bilinçdışı âlemimizin özelliklerini, o âlemin nereden, hangi kaynaklardan beslendiğini irdelemeye çalışacağız ve bu sırada o düşler dünyasının, biz izlemekte zorlansak da bilinçli âlemimize aslında ne denli yakın olduğunu, her birimizin dışa gösterdiğimiz bilgi ve kültür düzeyimize bakmaksızın nasıl zengin, zenginliğini insanoğlunun binlerce yıllık kültür ve tasarım atölye ve hazinesinden alan bir ortak iç kültürü paylaştığımızı göstermeye çalışacağız.

Bu zenginliğin boyutlarını hemen tasvir edebilmek için çok yakınlarda almış olduğum bir tür düş raporunu anlatmakla işe başlamak isterim. Önce bizim bir yöntem olarak kullandığımız düşleme yönteminden, ileride yeniden ve daha ayrıntılı olarak ele almak üzere, kısaca söz edelim. Kişiler sakin bir ortamda gözlerini kapayarak bizim vereceğimiz bir tema üzerinde düşleyecek olurlarsa karşılaştıkları malzeme de aynen uyku düşündeki malzemenin bir parça sulandırılmıştır. İşte Kıbrıs'ta yaptığımız bir grup çalışmasında gruptan gözlerini kapatıp kendi adlarını düşünmeleri, bu sırada gözlerinin önüne gelecek olanı anlatmaları istenmişti. Adı Meryem olan 20 yaşlarında bir genç kız gözünün önüne oval şekilli bir havuz geldiğini ve havuzun içinde balıklar olduğunu söyledi. "İsa Mesih Tanrıdır ve Babamızdır" şeklindeki Hristiyan amentüsünün eski Helence söylenişinin baş harfleri Helence İhtos sözcüğünü oluşturur ve bu da balık demektir. Bu yüzden Hristiyan inancının simgesi altıncı, yedinci yüzyıllara kadar bir balık resmidir. İsa'nın annesi Meryem'in adını taşıyan bir Türk ve Müslüman kız, bu adı düşününce içinde balıklar yüzen bir havuz görüyordu. Bu kız Kuzey Kıbrıs'ın bir köyündendi ve Hristiyanlık, hele erken Hristiyanlık hakkında en küçük bir bilgisi dahi yoktu. İşte bir inancın simgesi, yüzyıllar ve sınırlar ötesinden sıçrayarak bu Türk kızının düşünde kendini gösteriveriyordu. Kuşkusuz ki bu imgeyi ona ulaştırmış olan çok zengin kültür yolları vardır. Ve bunlar uyanık bilince tümüyle yabancıdır. Bizim işimiz ve

bu kitapta emelimiz, insanlık kültürüyle bireylerin bilinçdışı dünyaları arasındaki bu iki yönlü çalışan etki trafiğini incelemek, anlamaya ve anlatmaya çalışmaktır. Bu çalışma için hastalarımın bana anlatmış ve benden anlaşılmasını ve yorumlanmasını istemiş oldukları 780 düş incelendi ve içerdikleri öğeler ile, düşü görenlerin yaşamlarına olan bağlantıları anlaşılmasına çalışıldı. Bu düşlerin 300'e yakını yalnızca aynı kişinin sağladığı malzemedir. Bazı metinlerde "Psychologic minded", psikolojik zihinli olarak adlandırılan türden çok zeki ve kendi iç dünyasına karşı da ilgili olan bu genç kadın, yalnızca düşü görüp bana anlatmakla kalmıyor, düşün ardından uyanınca hemen bilgisayarında yazıyor, arşiv bilgi ve alışkanlığı nedeniyle tarihliyor, numaralıyor ve ertesi ziyaretinde hepsini bana getiriyordu. Psikolojik yapısını da bildiğimiz bir kişiden terapi boyunca elde edilmiş 300 civarında düş gerçek bir hazinedir. Bu kitabın yazılması için gereken dürtüyü ve enerjiyi bu çalışkan genç kadına borçluyum. Ayrıca terapim altında bulunan daha bir çok hastama da düşlerini mutlaka not etmelerini, hatta mümkünse resmini yapmalarını her zaman söylerim. Kitaba esas olan diğer 300 kadar düş de onların kendi el yazılarıyla yazıp bana verdikleridir.

Ne yazık ki derleyebildiğim bu 700 civarında düş hep kadınlara aittir. Bunda erkeklerin bu tür terapötik ilişkiye girmekteki çekingenlikleri ve kaygıları kadar, kadınlarımızın, özellikle de aydın genç kadınlarımızın çevrelerine olduğu gibi kendilerine karşı da ilgili, duyarlı ve açık olmaları etken olmuştur. Hepsi çok zengin çağrışım yetileriyle, ülkemizin kültür hazinesinin kadınlarımızın bekçiliğinde ve güvende olduğunu göstermiş, benim ufkumu da beklemediğim kadar genişletmişlerdir. Burada yazılacaklar onların sayesinde ortaya çıkacaktır.

Elbette yazı boyunca her düş soyut bir birim olarak ele alınacak, düşü görenin kimliğine ya da kişiliğine ilişkin her hangi bir ipucu sızdırılmayacaktır. Ancak kişilerin kendileri ve belki onları çok iyi tanıyıp da bu kitapta onlardan örnekler bulunduğunu öğrenenler bazı ipuçlarını belki yakalayabilirler. O zaman bizim sır vermeme borcumuz onlara da şamil olacaktır. Bu bilgiler onların da namus ve şereflerine emanettir. Hatırlatmış olayım.

TARİHTE VE COĞRAFYADA, DOĞADA VE YAŞAMDA ŞİDDET

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

Şiddeti çeşitli boyutlarda ele almadan önce anlamını gözden geçirek iyi olur. Bu sözcüğün anlam ve kapsamına baktığımız zaman bunun her şeyden önce edilgin tarafça adlandırılmakta olan bir kavram olduğunu görmekteyiz. Doğada şiddeti şiddet olarak kullanmayan hayvan türünden çok hücreli canlı hemen hemen yoktur. Ancak canlıların büyük çoğunluğu bunu şiddet olsun diye uygulamazlar. Örnekte bir kısım hayvanları “Yırtıcı” olarak adlandırırız. Oysa o yırtıcılık işlemini onlar yırtıp, parçalayıp yok etmek için değil, açlığı gidermek, kendini ve yavrularını ya da hatta soydaşlarını koruyup yaşamı sürdürmek, hatta yavruları beslemek gibi, insanlardaki paralelleri “Libidinal” dediğimiz kategoriden saydığımız eylemler için yaparlar. Ama bu sırada besi maddesini oluşturan av için bu son derecede saldırgan bir davranıştır ve bunda mutlaka şiddet uygulanmaktadır. Şöyle lezzetli bir biftek yerken meselâ elimizdeki çatalı ona saptamakta, bıçakla kesmekte, parçalamakta ve sonra da ağızımıza atarak ısırp çiğnemekteyiz. Yani sığır türünden bir canlıyı yok etmekteyiz. Onu kesip parçalamamızı kasaba, kızartıp pişirmeyi aşçıya bırakmış olsak bile en nezih ve kibar bir ziyafet sofrasında bile bize bir dizi şiddet eylemi kalmaktadır. Ayrıca şiddeti uygulayanlar yalnızca etobur canlılar da değildir. Otoburların da öfkesi burunlarındadır. Her ceylan ya da koyun sürüsünde bolca şiddet sahnesi cereyan eder. Bizim “Sevgi” anlamına gelen bir sözcükle adlandırdığımız “Muhabbet kuşlarının” o sevişmeye benzer hareketlerinin aslında acımasız dövüşler olduğunu anlamak için ornitologlara sormak gerekmez; evinde kuş beslemiş herkes bunu bilir. Ve kuşların bu savaşları da yaşam alanını korumak ya da eş seçmek gibi “Libidinal” türde olgulardan ibarettir. Bizler, Homo sapiens türünden canlılar da elbette şiddetle donanmışızdır. Kuzenlerimiz olan

diğer maymunlar, hele bizi daha çok andıran goril, şempanze, orangutan gibileri de oldukça kavgacı yaratıklardır. Örneğin şempanzelerde aynı erkek için rakip olan dişilerin, rakiplerinin yavrularını parçalayıp yemek gibi hedefe dolanarak giden aşırı şiddet olayları hiç nadir değildir.

O halde bizlerin şiddetten kötü bir şeymiş gibi söz etmemiz nereden kaynaklanıyor? Geçmişten geleceğe tarihin her sayfası ve her satırı destanlar gibi uzayıp giden şiddet örnekleriyle dolu olduğu halde bunu neden “İnsanlığa sığmayan bir şey” olarak ele almak ihtiyacı içindeyiz?

İşte bu noktada, kimilerinin bir türlü kabul edemedikleri “Evrim” süreci işe karışıyor. Bu sözü insanın artık evrimleşmiş olduğu, bu yüzden şiddetin ona yakışmayacağı gibi gerçekçilikten iyice uzak, idealist bir bağlamda söylemiyoruz. Doğanın zorlayıcı gereği olarak şiddeti kontrol altına almamızın zorunlu olduğunu belirtiyoruz. Şöyle ki: Homo sapiens sapiens denilen canlı doğada, genetik mirasının yönelttiği yaşam biçimini terk edip, başka yaşam alanlarında başka tarz bir yaşam süren canlılardandır. Yani kuzenlerimiz maymunlar gibi Otobur yani Carnivor esaslı yaşamını bırakıp Herobur yani Omnivor bir yaşama geçmiş, et de yemeğe başlamış ve bunun için avcı bir yaşam sürmeye başlamıştır. Ve bildiğimiz gibi, zihinsel yetileri de bu yüzden yükselmiş, adımızdaki “sapiens” tamlaması, yani farkındalık özelliğini kazanmıştır. Oysa genetik malzememiz henüz sığırlarınki, ya da tavşanlarınki gibidir. Yani avcı-yırtıcı bir yaşam için gereken instinklerle bezeli değildir. Avcı ve yırtıcı hayvan davranışlarını ancak yaşamında öğrenerek edinmesi gerekmektedir.

Yırtıcı hayvanlar ise kendi yırtıcılıklarından kendi türlerini, türdeşlerini koruyabilmişlerse yaşamda kalabi-

lirler. Hiçbir yırtıcı hayvan kendi türünden olan canlıları ortadan kaldırmak için savaşmaz. Her birinde bunu önleyen bir dizi sinyalizasyon düzeneği vardır. En yırtıcı olanı bile, örneğin yaşam alanı ya da eş paylaşımı gibi bir nedenle hemcinsiyle girişeceği bir kavgada eğer gücü yetmeyecekse rakibine boyun eğme sinyalleri verir ve rakibi de bu sinyalleri aldığı zaman artık kavgayı sürdüremez. Hayvan davranışlarını inceleyenler bu anlamlı sinyalizasyon sistemini çok iyi bilirler. Oysa otobur canlıların kendi türlerini ortadan kaldırmak tehlikesi zaten yoktur ve böyle bir işaretler sistemini doğuştan gelen yetilerle vermeleri ve tanımaları, buna göre davranışlarını değiştirmeleri gerekmez. Onlarda türdeşler arasındaki en küçük kavgaya bile öldürmek üzere ve ölümüdür.

İşte insanoğlu kendisinde eksik olan bu “Barış Yapma Yetisi”ni, “Akıl” adını verdiği hazinesi ile edinmeye çalışmak zorundadır. Bunun için insanlar arasındaki uygarlık, tarih boyunca bir “Barışı Başarma” çabasına dönüşmüştür. Bunun için çoğunlukla otobur canlıların doğal donanımı olan sinyallerin benzerini kullanmaya çalışıyoruz. Boyun eğmek, eğilmek, diz çökmek, sesimizi alçaltmak gibi barış sinyalleri veriyoruz. Yetmezse Kadeş’ teki gibi antlaşmalar yapıyor ya da birlikte barış çubuğu yakıyoruz. Ama bu sinyalin algılanışı o denli otomatik değil; karşımızdaki bunu anlamıyor her zaman, daha doğrusu ona kendine göre başka anlamlar yüklemiş. O sinyallerden uzun erimli çıkarlar sağlamak da isteyebiliyor. Ya da bunu bir utku gibi alıp kendi yandaşlarına karşı da bunu kullanmaya çalışıyor. Bu davranış tipi maymunlarda da aynen var. Gerek kabadayılık satmak, gerekse kazanılan bir dövüşü kendi kabilesi için kullanmak şempanzelerde, gorillerde de görülüyor. Elbette bu durumda bu maymunu davranışları bırakabilmek ancak çok sıkı kurallarla, ağır ve zor bir eğitimle mümkün olacak. Bu konuşmalarla elbette bunun henüz bulunamamış olan yollarını sunacak değiliz. Ancak şiddetin doğası üzerinde konuşacağız.

SAVAŞLAR VE TANRILAR

SAVAŞIN TANRILARI - SAVAŞAN TANRILAR

Ali Nahit Babaoğlu

Hangisi daha eskidir bilinmez. Ama Tanrılar ortaya çıktığından beri savaşa da mutlaka burunlarını sokmuşlardır. Savaşlar da insan toplumları var olduğundan beri vardır. O halde bence yumurta daha öncedir; yani önce insan toplumları olmuş ve o saat savaşmaya girişmiş, Tanrılar da mecburen bu işe bulaşmışlardır. Yani onların bir kabahati yok. Bütün suç bizlerde; suçumuz da insan olmak. Bizler bu denli savaşkan, dövüşken yaratıklar olmasak, akıllı uslu otursak oturduğumuz yerde, onlar da huzur içinde doğayla, çift çubuk işleriyle uğraşacaklar, savaşmayıp sevişecekler. Hani bir öykü vardır ya; falan savaşa Türklerin de giriştiğini meleklerinden duyunca o ana kadar istifi ni bozmayan ulu Tanrı, "Getirin çizmelerimi;" demiş, "onlar bensiz bir şey yapamazlar!". Gerçekte bu öykü bütün halklar için geçerli. Hem de tarih boyunca. Hiçbir halk ve devlet savaşmamıştır şimdiye kadar, inandığı Tanrı'nın kendi "koalisyon güçleri" arasında olduğundan emin olmaksızın.

Önceleri Tanrıları değil de yalnızca bir takım ruhları falan varmış insanların. Halen de bazıları böyle; ilkeller diyoruz biz onlara. Hatta Jung ustanın anlatımına bakarsanız önce özgür ve bağımsız ruhlara da değil, kendi ruhuna güvenirmiş insanoğlu. Sonra sonra başlamış yabancı ve bağımsız ruhları da kendi kötü emelleri doğrultusunda kullanmaya. Önce zavallı hayvanlara karşı silahlandırmış belki onları. Ama hemen sonra şu ya da bu nedenle düşman bellediği öbür insanlara karşı da ittifaka girmiş ruhlarla birlikte. Çok eski atalarımızın, Neandertal ve Cro magnon adamının duygu ve düşüncelerini pek bilemiyoruz; doğrudan naklen öyküleri yok onların. Yalnızca yitimlerine üzüldüklerini, ölenlerin yeniden diriltilebileceğini umduklarını çıkarıyabiliriz, gömütlere gösterdikleri özene bakarak. Amerika'nın acımasızca bombalayıp yok ettiği bütün insanlığın

ortak tarihi arasında, Irak'ta bir Neandertal gömütü açıkça gösteriyor bunu. Ama türümüz ortaya çıkınca hemen el yapısı bulgular da bırakmaya başlamış. Bunlara, örneğin Çatalhöyük'tekiler gibi buluntulara bakınca hemen görüyoruz soyuttan somutlandırılmış kimi doğa güçlerini imdada çağırdığını. Savaş balta-ları, kargı ve okları yanında hemen törensel amaç taşıdığı besbelli olan kimi figürler duruyor ve bunların belli başlı üç görevi var: Birincisi beslenmeyi sağlama-ları; ikincisi üremeye yardımcı olmaları; üçüncüsü de hain düşmana karşı insanoğlunu korumaları. Yani anlaşılabilir insanoğlu için amaç, savaşmayıp sevişmekten çok, hem sevişip, hem dövüşmek, bu arada olabildiğince de tıkmak olmuş. Bu gün de farklı mı-yız kuzum? Savaşıp, sevişip, tıkınıyoruz.

Daha biçimlenmiş, insanın kendi yaşam deneyimleriyle anlayıp kavrayabileceği, bizlere benzer yani Anthropomorph denilen tanrılar arasında herkes bir Mars'ı tanır "Savaşın Tanrısı" olarak. Karikatürlerde de hep o gösterilir mini etekleri, miğferi, kalkanı ve bütün taklavatıyla. Oysa o sonraki kuşak savaş tanrılarındandı ve de Helenistan'dan ithal edilmişti Roma'ya. Oradaki adı da Ares olur ki o bile dördüncü kuşak tanrılardandır. Aslında tanrılar, sonsuz barışın simgesi olan zeytin dalının ülkesi Helenistan topraklarında çoktan başlamışlardı birbirleriyle kanlı bıçaklı kavgaya. Daha Kaos'tan olma Toprak Ana ulu Gaia, kardeşi Eros'un etkisiyle kendi kendine Uranos adlı bir oğul doğurup onu kendine koca yapar yapmaz bu kutsal birleşmeden hemen, savaşmakta birbirinden beter olan bir dolu velet türemiş; yüz kolu olan üçüz devler, gene üçüz olan tek gözlü Kykloplar ve on üç kardeş olan Titanlar. Bunların en küçüğü olan Kronos, yani Zaman, babası Uranos'u öldürüp bir güzel parçalamış, etini de yedirmiş kadınlara. Sonra da ödü patlamış kendi çocukları da kendisini öldürüp

yiyecek diye; başlamış döllediği her kadından olan çocuğu hemen yemeğe. Ama kız kardeşi ve karısı Rhea, ondan gebe kalıp da Zeus'u doğurduğunda saklamış onu Girit'in bir dağında. Gözü dönmüş kocasına da kundağa sarılı bir taşı yutturmuş "Oğlun budur." diyerek. Ve Zeus da o güne kadar oluşmuş varlıklarla ve babasının daha önce yuttuğu ve onu birden karşısında görünce diri diri kustuğu öbür kardeşleriyle birleşerek iktidardaki Titan milletine savaş ilan etmiş ve sonunda onları yenmiş. O savaş ilk savaşı olsa gerekir insanlara benzeyen tanrıların Helen söylencelerinde.

İşte Ares o tanrılardan, tanrı sıfatıyla doğan tanrılardandır. Ama insanlar arasındaki savaşılarla hükmeden tek tanrı da o değildir. Öbür tanrılar da sık sık taraf tutar, taraf olurlardı insanların savaşlarında. Özellikle de o dişil olanları, tanrıçalar yok mu; o aşkın, birleşmenin güzel ve zarif tanrıçası Afrodit'e bile seferber olmuş bilindiği kadarıyla en az bir insan savaşında; Troya'da. Ama Atena, anası Metis'in karnındayken babası Zeus tarafından yutulan ve babasının kafatasını patlatıp da, kargısı, kalkanı ve miğferiyle dışarı çıkan tanrıça, hepsinden beterdir. Tasvirinde ince ve sevimli bir genç kız olarak görünen, avın ve ayın tanrıçası Artemis bile kendisine insan kurban edilmesinden hoşnut olur, avlanan insanların etlerini de afiyetle yer.

Elbette Helen tanrıları bu denli vahşet sergilemekte pek de yalnız sayılmamalı. Ne var ki yakın bölgelerde hüküm süren tanrılar daha çok kavgalara, bireysel dövüşlere bulaşmayı yeğlerken onlar, uygarlıktan olsa gerek, daha sistemik olmuş, savaş denilen kitlelerin kitleleri yok etmeğe çalıştığı uğraşlara daha fazla itibar göstermişlerdir. Ama savaş daha ilk akla geldiğinde özgün bir sanat olarak görülmüş olmalıdır. Bu yüzden de bireysel dövüşler için hemen hiç bir ülkede özel bir tanrı görevlendirilmediği halde, savaş olgusuyla tanışan halklar ona hemen bir ihtisas olarak bakıp, mütehassıs bir tanrı düşünmüşlerdir. İlginçtir ki kültürleri ve yaşam koşulları gereği çetin, gözüpek ve kavgacı olan halklarda, örneğin Germen boylarında, Orta Asyanın Türk ve Prototürk insanların münhasıran "savaş işlerini tedvire memur" bir tanrı yoktur. Oraların tanrıları zaten her fırsatta dövüşür, öldürür ve ölürlür.

Örneğin Germen boylarının Wotan, Odin, Woden gibi adlarla andığı en güçlü ve baş tanrı, kavgacı, dövüşçü biridir. Hatta yaralanıp sonunda intihar etmiştir. Artık o ölü bir tanrı olarak yukarıda, Walhala diye bir yerde Ygdrassil adlı bir ağacın dalları, yaprakları

altında oturur; omuzları üzerinde duran iki kargasını, Hugin ve Munin'i her gün dünyayı dolaşmaya gönderir. Onlar da oralarda olup biteni ona anlatırlar. Wotan'ın yiğit kız kardeşleri Valkür'ler, Kader tanrıçaları olan Norn'ların ölüme yazgılamış oldukları savaşçıları saptayıp onun yanına, Valhala'ya getirirler Ragnarok, yani yeryüzünün sonu geldiğinde bu ölü savaşçıları, Wotan'la birlikte devlere karşı savaşacaklardır. Ama Wotan yalnızca ölümlerle, savaş ve ölümlerle uğraşan biri değildir ki. Tam tersine, romantik, duygulu, duyarlı bir ince tanrıdır o. Şiirin de tanrısıdır örneğin. Şiir sanatını edinmek için bir gözünü feda etmiştir; o günden beri tek gözü kördür. Trubadurların yaratıcılıkları onun himayesindedir. Belki de o yüzden şiir aslında savaşçı bir sanattır ve sanatçıların ölümcül kavgacılık ve kıskançlıkları da onun işe karışmasındadır.

Ama bütün inançların ve tanrıların, en azından bu civardakilerin ana vatanı Mezopotamya'nın tanrıları, ister Sümer'in, ister Kalde ve Asur'un olsunlar, kuşkusuz ki buralardaki savaşılar ilk katılanlar olmuştur. Ulu destan, kitapların kitabı Enuma Elish der ki, tuzlu suların efendisi Ana tanrıça Tiamat ve tatlı suların efendisi Apsu birlikte akmaya başladıktan ve sislerin tanrısı Mummu'yu doğurduktan sonra kendilerinden Anşar ve Kişar da biçimlendiler. Zamanı gelince onlar birleştiler ve göklerin tanrısı Anu doğdu. Onun oğlu Ea da yeryüzünün tanrısı ve en güçlü tanrı oldu. Bu genç tanrıların her şeye egemen ve başına buyruk oluşları, büyük anne Tiamat için gittikçe dayanılmaz bir durum oldu. Gençler Büyük baba Apsu'yu da hiç takmayınca amca Mummu da Apsu'dan yana tavır koydu ve onları yok etmek için planlar yapmaya başladı. Ama gençler bunu zamanında sezdiler. Ve en genç ve güçlü lolan Ea, yaşlılara bir büyü yapıp uyuttu, egemenlik simgelerini aldı ve Apsu'yu öldürdü. Az sonra da karısı Damkina ona nur topu gibi bir evlat doğurdu. Marduk adını verdikleri bu yeni doğan tam bir liderdi. Dört gözü, dört kulağı vardı ve her konuştuğunda ağızından ateşler fışkırdı. Ama büyük anne Tiamat, öldürülen kocasının intikamını almak üzere bir sürü canavar yaratıp onlarla yeni kuşak tanrılara saldırmaya kalkınca Marduk onu yendi, öldürdü, kanını boşalttı ve gövdesini de ikiye ayırıp yarısıyla gökyüzünü, öbür yarısıyla da yer yüzünü oluşturdu. İnsanlar da o gün bu gündür bu iki parça arasında yaşayıp dururlar. Böyle bir savaş sonucunda oluşmuş evren elbette ki savaşlardan kurtulamaz. Tiamat'ın bütün lanetinin içindeyiz; başka nasıl olmasını beklersiniz ki?

Mısır ülkesinde ise işler daha da acıklıdır.

YERALTI VE RUHLAR

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

İnsanların toprakla ilgisi önce toprağın yeryüzüne verdiklerini gözlemlemek, incelemek ve kullanmaya çalışmakla başlamıştır her halde. Büyük tarım devrimiyle birlikte maden devrimi de başlar ve toprağın içinden dışarı doğru çıkan ürünlerin, yani bitkilerin olduğu kadar maden cevherlerinin de anlaşılması için çabalar başlar. Ama Evrenin Yeraltı, Yer ve Gök olarak üç katlı olarak tasarımı büyük olasılıkla ölümle ilişkili olarak değişmiştir. İnsanoğlu ölümlerini, yani yeryüzünde işi biten hemcinslerini, yakarak gökyüzüne çıkarmak istemiş, ya da gömerek yeraltına indirmeyi yeğlemişlerdir. Böylece üç katmanlı bir evren tasarımı gelişmeye başlar. Yeryüzü yaşayan canlılar için, yeraltı ve gökyüzü ise öteki dünyalara gönderilenler ya da zaten oraları mekân edinen varlıklar içindir.

Akdeniz çevresi uygarlıkların bir çoğunda Gökyüzü tanrıların mekânı sayılmıştır. Mısır'da bütün tanrılar Gökyüzü ve Yerüstündedir. Yeraltı ise meskûn değildir; tanrılar isterlerse oraya da inip dolaşabilirler, ama o uygarlıkta Yeraltına ölümler bile indirilmemiştir. Onlar da Yeryüzünde kalıp sonraki yaşamlara hazırlanırlar. Aynı biçimde Mezopotamya'nın da bir Yeraltı tasarımı olmamıştır. Mezopotamya halklarında zaten bir ölüm sonrası yaşam tasarımı yoktur. Onlarda inançlar insanlara öteki dünyada ödül ya da ceza öngörmez, ödülleni ve cezayı bu dünyadaki yaşamda verilen yanıtlar olarak düşünürler. Ebedî yaşam yalnız tanrılara mahsustur. İnsan ve hayvan ölünce hesabı bitmiş, alacağı, vereceği kalmamıştır. Anadolu uygarlıklarında ise bu yaşam öteki dünyaya uzun bir hazırlanma süreci sayılmıştır. Asıl hesaplar öbür tarafta görülecektir, ama o hesapların ilk taksitleri bu yaşamda da ödenmeye başlar. Bunun için de olabildiğince sofu, inançlı ve dürüst yaşam zorunludur.

Avrupa anakarasına geçer geçmez üç katmanlı evrenle karşılaşırız. Ve gerçi Gökyüzü tanrıların

ve ölümsüz yarı tanrıların mekânıdır ama bir kısım tanrılar ve yarı tanrılar Yeraltını ve denizleri de seçmişlerdir. Helen dünyasında Denizler baş tanrılardan Poseidon'un ve Yeraltı dünyası da gene bir baş tanrı olan Hades'in ülkesidir. Roma da Helen tasarımını az değişikliklerle almış, Poseidon'un adını Okeanus, Hades'in adını ise Orkus yapmıştır. Hades yeraltını, kaçırıp kendine ece yaptığı Persephone ile birlikte yönetmektedir. Ve elbette bu yeryüzü dışı tanrıların yeryüzünde de bir miktar arazileri vardır.

Germen ve kuzey tanrıları da üç katmanlı bir evrene sahiptirler. Bizde çok iyi bilinmeyen kuzey mitolojisinde yeryüzünde başlıca Muspelheim, Niflheim ve Midgard evrenleri vardır. Ama tanrıların yurdu Odin'in savaşlarda ölen kahramanların ruhları ile birlikte egemen olduğu Walhala'dır. İntihar edenlerin ruhları da kahraman sayılır ve oradadır. Ama eceliyle ölümü tadanlar yeraltındaki ölümler ülkesinde bulunurlar ve onları kötü tanrıça Loki'nin canavar kızı tanrıça Hel yönetir.

Ölüm de yeraltına kapatılmak en başından beri insanoğlunun korktuğu, çekindiği bir gizem olmuştur. Bitkilerin tohumlarının toprağa düşmesi, orada gelişmesi ve sonra bitki olup yeryüzüne çıkması daha insan öncesi Neandertal adamından bu yana ilgi çekmiş, ölümler de tıpkı tohumlar gibi yeniden dirilmek üzere yeraltına kapatılmıştır. Tarım devriminin ardından, hatta aynı zamanda gelen bir uygarlık-teknik aşaması yapı ve maden işleme uygarlığı aşamasıdır. Bunda da toprağın daha aşağı katmanlarından gelen cevherler değer kazanacaktır. Bu cevherlerin de tıpkı bitkiler gibi, içlerinde sakladıkları gizemli güçler bulunmaktadır. Onlar da içlerinde sakladıkları, kendilerine benzemeyen bir maddeyi, kimi gizemli işlemler sonucunda dışarı salar, başka görünüş ve özellikler taşıyan maddelere dönüşürler. O çağda ki hemcinslerimizin bu üç olguyu, ölüm ve gömülme, bitkilerin yetişmesi ve yeraltından çıkarılan cevher-

lerin nitelik değiştirmesi olgularını birbirine bağla-
maktan, aralarındaki benzerliklere şaşmaktan başka
çıkarcı yolları yoktu. Bunların hepsi yeraltı tanrıların
ve cinlerinin işiydi kuşkusuz. Çünkü Yeraltı, ora-
nın tanrılarından başka çeşit çeşit ruhların, cinlerin
mekânıydı da. Orada zengin bir cinler ve ruhlara kad-
rosu da bulunuyordu. Ve kuşkusuz ki, nasıl semavî
varlıklarla temas geçmek için yüksekler çıkmak ge-
rekiyorsa, Yeraltı cinleri ve ruhlara ile temas kurmak
için de toprağın altına girmek gerekirdi. Ve nasıl çok
yüksele çıkarcılar oralarda ya tutunamayıp düşer
ya da dağ çarpmasına uğrarlarsa, Yeraltına, derinle-
re girenleri de kuşkusuz oraların cinleri ele geçirebi-
lirdi. Bunun için Yeraltında fazlaca uğraşanlar da pek
tekin sayılmamalıydı.

Eski insanlar yerin altından cevheri çıkarabilmek için
açılan tüneller ve galerilere daha kolay girip çalışa-
bilsinler diye bu işlere küçük insanları, yani cüceleri
ve çocukları göndermekteydiler. Ve cüceler zaten
çarpılmış, yani cinlerin hışmına uğramış kimselerdi.
Daha olmamış insanlar olan çocukların oralarda te-
lef olması da büyük bir kayıp sayılmamalıydı. Bunun
için Avrupa ortaçağının sonlarına kadar maden uy-
garlığı çocuk ve cücelerin omuzlarında yükseldi.

Büyük bilgin Pavlov psikoloji bilimine kendi katkıla-
rıyla, çağdaşı olan Freud'un katkılarını karşılaştır-
ması istendiğinde, "Bay Freud da ben de aynı dağın
arkasını görmeye çalışıyorduk. Ama ben dağı aşar-
ak yolumu günüşiğında bulurken o dağın altındaki
tünellerde yolunu bulmaya çalıştı. Sanırım ikimiz de
dağı aşmayı başardık." demişti. Şimdi sanırım bizle-
rin elinde de bu iki yoldan başkası yok. Ya yüzeyden
gidip dağı aşmaya çalışacağız ya da yerin altındaki
galerileri dolaşacağız. Ve yerin altında dolaşırken
olası bütün cinlerle, zebanilerle boğuşacak, sık sık
da iskeletler, fosiller göreceğiz. Bu iskeletler hem
daha önceleri yaşayıp ölmüş olan atalarımızın, hem
bu galerilerde yol bulmaya çalışmış olanların kalın-
tılarıdır. Ama yalnızca dağın ötesine geçmeyi değil
de ruhlara tanışmayı da istiyorsak başka çaremiz de
yok. Geçmiş ve gelecek insanların ruhlara ancak o
derin galerilerde bulunuyor. Biz bu konuşmalarımız-
la o ruhlardan kimi tanıdıklarımızı tanıtmaya çalışı-
yoruz. Bunların önemlileri de bizim "Toplum Ruhu"
adını verdiklerimizdir.

BİR KENT EFSANESİ: GİLGAMEŞ

Ali Nahit Babaoğlu

Asya'nın uçsuz bucaksız ovalarında otururlardı bir zamanlar. Ulu dağlardan akan şırıl şırıl ırmaklar, o dağların doruklarına yakın yayılan geniş yaylalarda yayarlardı hayvanlarını, sürülerini. Madenlere de eni konu hâkim olmuşlardı ki bir kuraklık başladı. O geniş otlaklar, ovalar ot bitmeyen çöllere kestiler. Gittikçe küçülen verimli vadilere toplanıp birbirlerine de sokulmaya başladılar. Ama daha çevrede oturan ve şimdi çoraklaşmış topraklardaki ahalinin bu az sayıdaki vadilerde gözü vardı. Yağı olup saldırdılar bunlara. O zaman bunlar da tası, tarağı toplayıp umutla yollara düştüler. Göçleri aylar, yıllar sürdü. Bambaşka dağları aştılar, bütün bütün başka yaylalardan, ovalardan geçtiler. Sonunda bir yere vardılar ki, orada iki büyük ırmak gürül gürül akmakta, ikisi arasında verimli topraklar uzanmaktaydı. Yurt tutmaya karar verdiler buraları. Ama çevrelerinde umarsız, yoksul insan kitleleri vardı. Ayrıca daha başka aç insanlar da yollardaydı. Onun için ferah fahur yayılamazlardı çayıra çimene. Toplu konuşlanmayı salık verdiler kendi uluları, bilgeleri. Ama buralarda yollarda gördükleri büyük kovuklar ve mağaralar yoktu. Konutlar yapmayı dilediler kendi elleriyle ama çevrede konutlar için taş da yoktu. Çatmak için ulu, güçlü ağaçlar da yoktu. Yılmadılar. Toprağı suyla kardılar, çamuru kuruttular. Kuruyan çamuru kesip kerpiç yaptılar. Bu kerpiç keseklerini üst üste koyup sıvadılar ve evler yaptılar. Ama bu yerleşkeleri uğrudan, yağıdan korumak da gerekti. Bunun için bu yerleşkeleri kocaman sağlam duvarlarla çevirmeyi akıl ettiler. Bu yerleşkelere kent dediler. Böyle bir kentin efsanesidir Gilgameş.

Başta Anu olmak üzere tanrılar bir başbuğ gönderdiler bir grup insana, kendileri yardım edip. Bu başbuğ tanrıça Rimat-Ninsun'un karnından doğdu. Üçte biri insan, üçte ikisi tanrıydı. Adı Gilgameş oldu. Gençti,

çok güçlüydü. İnsanlarını topladı çevresine, başlarına geçti. Birlikte bir kent kurmaya başladılar. Gilgameş hepsinden fazla çalışıyor, iş görüyordu. Kalın, koca duvarlarla çevirdiler o kenti. Giriş, çıkış için açıklıklar da bıraktılar. Kentin adını Uruk koydular. Gilgameş'i de kendilerine kral yaptılar elbette. O da oldukça bilge çıktı başlangıçta yani. Usuller, adetler oluşturdu kenti için, bir düzen de kurdu eni, konu. Ama Gilgameş kentin kralı ve en güçlüsü olmanın sağladıklarından da nemalanmak diledi. Yurttaşların varından yoğundan pay almaya başladı. Kimse karşı koyamıyordu ona elbette ki. Ama karşı koymak isteyen de pek olmuyordu. Gene de Gilgameş'in sınırsızlığı hoşnutsuzluğa neden olmuyor değildi. Gilgameş gittikçe şımardı ve yetmedi bir gün evlenecek her kızın önce kendisinin olmasını buyurdu. Çünkü gücüne koşut azgın biriydi de. Onun bu son buyruğu sabır taşını çatlattı sonunda. Uruklular çıkıp tanrılara yakardılar. Bu astığı astık, şımarık kralın azcık yola getirilmesini dilediler. Bunun üzerine Güneşin tanrısı Şamaş'ın önerisiyle tanrılar bir başka yiğit yaratıp oralara salıverdiler. Gücü Gilgameş'e eş bu yiğidin adı Enkidu idi.

Enkidu yakındaki ormanda, çalı çırpının arasında, tümüyle yaban dolaşıp duruyordu başlangıçta. Bir avcının oğlu onu gördü, babasına anlattı. Yaşlı avcının önerisiyle tapınağın rahibelerinden Şamhat, ormana gidip onu buldu, eğitip urbalar giydirdi ve sonra Uruk'a götürdü. Enkidu kente geldi ve tam kral bir gelinlik kızın yanına girmek üzereyken yolu üzerinde durdu onun. İki yiğit dövüşe tutuştular. Dövüş saatler sürdü. Sonunda Gilgameş üstte kaldı. Ama o da böyle yiğit görmemişti. Bunun kendisine değer bir dost olduğunu gördü, anladı, elinden tuttu ve arkadaş oldular.

İki arkadaş birlikte çok yiğitçe işler yaptılar. Kenti ma-

mur ettiler. Duvarları berkitmek, çatıları çatmak için ormandaki ağaçları kesmek dilediler. Ama orman ulu dev Humbabaya emanet edilmişti tanrılar tarafından. Enkidu bu devî nasıl alt edebileceğini sordu babası olan Güneşin tanrısı Şamaşa. Onun gösterdiği yoldan gidip öldürdüler koca devî. Sonra devirmeğe başladılar ağaçları. Sonra devirdikleri ağaçlardan bir sal yapıp indirdiler yanlarında gürül gürül akan Fırat'a, üzerine binip bıraktılar kendilerini sulara, Uruk'a geldiler. Ağaçlarla berkittiler duvarları, çattılar çatıları. En ulu sedir ağacıyla da kentin en büyük kapısını yaptılar.

Ama birkaç ay sonra Enkidu hastalandı. Günlerce yandı ateşler içinde ve sonunda öldü. Gilgameş perişan oldu can dostunu yitirince ve korktu. Kendisinin de öleceği aklına geldi ilk kez. Ve ölümsüzlüğü aramaya başladı. Nasıl ölümsüz olunacağını bilen yoktu çevrede. Yollara düştü Gilgameş. Çöllere, ormanlara bakındı. Giderek denizin kıyısına vardı. Orda yaşlı bir balıkçı kadın nasihat etti ona boşuna aranmaması için.

"Gilgameş," dedi. "Boşuna aranıp durma. Yollarda dağıtma kendini.

Tanrılar yaratırken canlıları, kendilerine sakladılar ölümsüzlüğü.

Vermediler yaratıklarına.

Sen var, git yurduna. Güzel yemekler ye, güzel içkilerin tadına var.

En güzel giysilere bürün, güzel kokular sürün.

Seni seven kadın kucakla, sev onu.

Elinden tutan çocuğa bak.

Güzel şarkılar söyle, güzel ezgiler dinle.

Günlerin sevinç ve neşeyle geçsin.

İnsanoğlu için başka mutluluk yoktur!"

Ama Gilgameş inanmadı bu bilge kadının dediklerine. Çünkü bir kez duymuştu ki bir adam ve karısı bir kez, bir tarihte ölümsüz kılınmıştırlar. Bulup sormaya karar verdi Utnapiştim adındaki bu adama ölümsüz olmanın yolunu. Denizi aştı bunun için. Vardı onun ülkesine. Gerçekten buldu orada korkunç yaşlı birini. Bu Utnapiştim'di. Sordu ona bu işin sırrını. O da anlattı.

Bir zamanlar tanrılar bu şımarık insanlardan bıkmış, yok etmeğe karar vermişlerdi onları. Ulu bir tufan göndermişlerdi onları yok etmek için. Ama kendisi, kurbanlar, sunular sunup Güneş tanrısına öğrenmişti bu planlarını tanrıların ve koca bir gemi yapmıştı kur-

tulmak için. Binip üstüne bulabildikleri hayvanlardan bir çifti de yanlarına alıp, beklemişler tufanı. Günlerce gidip azgın suların üstünde varmışlar karaya ve gene üremiş, çoğaltmışlar insanoğlunu yeniden. Yol boyunca ve vardıklarında karaya, ihmal etmemişler tanrılara yakarmayı ve onları hoşnut etmeyi de. Sonunda tanrılar yumuşayıp bağışlamışlardı onu ve karısını. Ve onlara vermişlerdi ölümsüzlüğü. Ama öbür insanlar ve yaratıklar hep öleceklerdi günü geldiğinde; çaresi yoktu bunun. Ama bu denizin yedi kat dibinde bir ot vardı. Bulup da yerse onu Gilgameş, olabilirdi belki ölümsüz ve kalırdı hiç kocamadan.

Daldı hemen Gilgameş denize. Aranıp buldu o denilen otu. Koparıp çıktı gene kıyıya. Otu bırakıp bir kayanın üstüne denizden çıktı ve durdu soluklanıp dinlenmek için. O soluklanırken bir yılan sokulup sin-sice yutuverdi o otu. O saat atıp derisini yılan gençleşti ve kayıp gitti.

Kalakaldı Gilgameş elleri böğründe. Anlamıştı artık sonunda ki tanrılar izin vermeyecekler onun da ölümsüzlüğü bulmasına. Yandı, yakındı. Dövündü bir zaman. Sonunda duruldu ve razı oldu kaderine çaresiz. Ve boynunu büktü.

Yavaş yavaş usu başına geldi sonunda Gilgameş'in. Yeniden düşündü o balıkçı kocakarının dediklerini ve özledi Urukta bıraktıklarını, onu seven kadını, onu seven çocuğu. Güzel yemekleri, içkileri de özledi. Ve hepsinden çok da o ezgileri. Büküp boynunu döndü Uruka.

Yaklaştığında başını kaldırıp baktı. Görkemli bir kent duruyordu karşısında. Kendi elleriyle yapıp kurduğu kent. Yaklaştı kentin en büyük kapısına. Bu kapıyı da kendi elleriyle yapmıştı o en ulu sedir ağaçlarından. Durdu kentin kapısında. Kollarını açtı ve kucakladı içinden bütün kenti. Bu onun kenti, onun eseri idi. Ve erdi usuna ki asıl ölümsüzlük buradaydı, buydu işte. Bir eser yaratmak, kendinden bir ölümsüz iz bırakmaktı yeryüzüne. Sevinçle, kıvançla doldu içi. Ölümsüzlüğü bulmuştu sonunda. Ve destan burada bitti. Ve bunun için bir kent destanıdır aslında Gilgameş. Kentin yaratılış destanıdır. Dikilen her kentle canlanmış olur Gilgameş hep. Ölümsüzdür. Kentler oldukça o da var olacaktır.

PSİKODRAMA VE ANALİTİK PSİKOLOJİ ÖĞELERİ

Ali Nahit Babaoğlu

Psikodrama eğitim süreçlerimize uzunca bir süreden beri CG Jung'un analitik psikolojisine göre psikodrama çalışmaları da katılıyor. Eğitici olanların İsviçreli Barz çiftinin geliştirdiği yöntemle gördükleri eğitim seansları dışında da, örneğin Maurizio Gasseau gibi, kimi eğitimciler apaçık Jung'un analitik psikolojisine ait temalarla çalışıyorlar. Biz bu bakış açısının Türkiye özelinde özellikle araştırmacı bir psikodramayı uyaraçığını düşünmekteyiz. Bunu daha yakın örneklerle açıklamaya çalışayım.

Türkiye pek çok kültürün ana vatanı olduğu gibi kökünde Akdeniz ve Ortadoğu kültürlerine yabancı olan ama Ortaasya ve Uzakdoğu'dan devraldığı bambaşka bir kültür mirasını da yaşamında taşıyıp temsil eden, uzun ve hareketli bir imparatorluk yaşamı boyunca da bunu bütün komşu kültürlerle birleştirip çok özgün kültür sentezlerine ulaşmış bir halkla doludur. Bu halkın yaşayan kültüründe Ortadoğu ve Balkan halklarının neredeyse bütün kültür öğeleri çok canlı bir şekilde yaşamaktadır. Ancak bütün bu öğeler de Ortaasya ve Önasya' dan kaynaklanan, bir bakıma daha başka, bir bakıma da daha temel kültürlerin harcıyla hamurlaşarak beton haline gelmiş bir yapı haline gelmiştir. Bununla yalnız "Mozaik" gibi, parçaları kendi orijinal özelliklerini koruyan tabloları değil, bütün bir betonarme yapı gibi işlevsel bir oluşumu kastediyorum. Binlerce mozaik de o sağlam yapının orasına, burasına, bazen birlikte, bazen apayrı hayranlık uyandıran tablolar halinde serpilmiştir. Yüz yıla yakın bir zamandan bu yana da bu bütün yapı, gerek işlev olarak, gerekse yapının biçimi olarak sürekli değişimler gösteriyor. Bu gerek yapısal, gerekse işlevsel özgün renkleri toplumumuzun ve bireylerimizin hemen bütün davranış ve tavırlarında arayıp bulabiliyoruz.

Anadolumuz halkının damarlarında Şaman atalarımızın davulları halen de çalmakta. Ama bunun ya-

nında eski İran ya da Helen uygarlıklarının inançları da canlılıklarını koruyor. Hepsinin üstüne Ortadoğu-Arap kökenli bir İslam uygarlığının sosu dökülmüş. Ama bu sos da, üstüne dökülmüş olduğu malzemeyle birlikte bambaşka tatlara ulaşmış bulunuyor. Örnekte, Anadolu'nun ortasında, Selçuklu sonrası "Anadolu Beylikleri" döneminde, Budist inanca sahip olan, Budist kervansaraylar, manastırlar, okullar ve medreseler kurmuş olan bir Ertena beyliği yetmiş yıldan artık bir süre capcanlı yaşamış. Şimdi bu öğretinin hiçbir iz bırakmadan ortadan silinmiş olduğuna kimseyi inandıramazsınız. Hiç değilse tepkisel izlerin kaldığı muhakkaktır. Dört yüz yıl boyunca Anadolu'yu dalga dalga istila etmiş olan Ortaasya halkının izleri ise hepimizde capcanlıdır. Buna bir örneği Sarıkamış harekâtından, bir başka örneği de Kurtuluş Savaşı ardından Orta-Batı Anadolu'dan vereyim: Sarıkamış'ta bozgun sonunda yığınlarla birliğini yitirmiş asker Haskale içine yığılmaktadır. Bu sırada üç nefer ortaya çıkar. Birinin elinde bir yitik alay sancağı, birinde bir davul ve üçüncüde de bir tüfek bulunmaktadır. Bunlar kentin ortasında dururlar. Sancağı bir göndere takarlar, yan yana dikilirler ve davulu, hiç bir Melodi olmaksızın, sadece tokmağı biteviye vuracak şekilde çalmaya başlarlar. Çok kısa zamanda etraflarında bütün o bozgun askeri toplanır. Bir tümen mevcudu olurlar ve Sarıkamış' tan düzenli çekilip Palandökeni aşarak Erzurum'a inebilen sadece o tümen olur. Çünkü bu ritmik davul vuruşu, Şaman atalarımızın kös vuruşu, silahbaşı çağırısıdır. Bu vuruşu o üç asker bir yerlerden duyup öğrenmiş olabilirler. Ama bu çağrıya uymayı, o on binden fazla şaşkın er nereden bilir? İşte Arketip dediğimiz de böyle bir şeydir. İkinci örnek 1923'ün 30 Ağustos'unda geçmiştir. Bir yıl önceki Büyük Zafer'in ilk yıldönümü kutlanacaktır. Başta Gazî olmak üzere bütün devlet ricali trenlerle Dumlupınar'a gelmiştir. Kocatepe'ye dev konuk çadırları kurulur, gün boyu resmî törenler yapılır, nutuk-

lar atılır. Akşam olunca da ziyafet sofraları kurulur, az sonra birlikte yenilip içilecektir. Bu sırada sağdan soldan, çeşitli köylerden köylülerin, ellerinde çalı, çırpı ve odun yığınlarıyla kabileler halinde ovaya doğru ilerledikleri görülür. Sonra ovada yer yer ateşler yakarlar ve ateşin çevresinde dansa başlarlar. Bu garip bir dans; müzik yoktur, oyuncular dönerken yılan gibi kıvranıp ayaklarını da ritmik olarak vurmaktadırlar. Ova el çırpmalar ve ayak vurma sesleriyle, ateş çevresinde kıvranarak dönen köylülerle dolmuştur. Konuklar arasında Selim Sırrı Tarcan da vardır. Bir folklor öncüsü olarak bu kimsenin daha önce görmediği dansın ne olduğunu merak eder, ovaya ilerleyip sorar; oyunun adı sinsindir. Tarihçi olan konuklar da vardır ve onlar bu adı bilirler. Sinsin Hunların ölümlerinden yapılan yağ törenlerinde yaptıkları dansın adıdır. Afyonun köylüsü, meydan savaşının birinci yıl dönümünde, savaşın meçhul askerinin ruhları için yağ yapmaktadır. Oysa bu tören binlerce yıldır hiç yapılmamıştır, çünkü binlerce yıldır Kurtuluş Savaşının meçhul askeri kadar büyük bir kimse ölmemiştir. Ama tören bütün canlılığıyla köylünün damarlarında ki kanda saklanmış ve beklemiştir.

Binlerce yıl önce oğuz boyları aralarından birini ölümcül sınamalardan geçirdikten sonra kendilerine başbuğ seçerlerdi. Başbuğ sadece "Primum inter pares", eşitler arasında birinci birisi idi. Ama daha seçilmesiyle birlikte toplulukta huzursuzluk da başlar, bir süre sonra da başbuğ indirilip yok edilir, yerine birisi getirilirdi. Başbuğ indirilemezse boy parçalanıp oğul vermeli idi. Tarihteki bizim on altı diye sayıp Cumhurbaşkanlığı forsunadaki yıldızlarla da gösterdiğimiz Türk devletlerinin hiç biri, Büyük Selçuk ve Osmanlı devletleri hariç, yetmiş, seksen yıldan daha uzun ömürlü olmamıştır. Hep biri ortadan kalkmış, sonra bir başkası kurulmuştur. Huzursuz bir halkız. Başımızda bize komutlar verecek birine tahammül edemeyiz. Buna karşılık birbirine çok da bağlı bir halkız. Birbirimizden kopamayız. Yabancı olanı ne yapar, eder, aramıza kaynaştırırız. Bunun için saf Türk kanı diye bir şey yok. Çevremizdeki bütün ahali ile sürekli kaynaşmışız. Ama buna karşılık aynı temel totemlere, kahramanlarımıza hep bağlı kalmışız. Bunu en iyi gösteren de Ergenekon destanı. Yıllar önce halkımızın ataları Lin denilen bir halk tarafından yok edilmiş. Yalnız bir ufak oğlan, o da kolları ve bacakları kesilerek sağ bırakılmış. Altın yelesi bir dişi kurt bu oğlanı besleyip yaşatmış, demir dağlarla çevrili bir yerde büyütüp ondan gebe de kalmış. Ondan doğan yavruların en küçüğünün adı Türk'müş. Daha son-

ra gene altın yelesi bir kurt önlerine düşmüş, demir dağı ergitip dışarı çıkmışlar. Sonra Türk'ün soyu batıya doğru yayılmış. Ama nereye gitseler önlerinde altın yelesi bir kurdun yürüdüğü görülürmüş. Destan budur. Şimdi anlaşılıyor mu; halkımız altın yelesi bir kurda neden böyle bağlıdır? Ve neden alanları dolduran gelincik tarlası bayraklar arasında hep aynı altın yelesi kurdun, Mustafa Kemal'in resimleri görülür? İşte arketipler böyle şeylerdir. Ve bu halkın daha yüzeysel ve daha derin psikolojisini kavrayabilmek, onu oluşturan bireylerin tepkilerini anlayabilmek için kolektif bilinçdışımızı ele alabilmek zorundayız. Bunun için analitik psikoloji kavramlarından yola çıkmaktan başka çare yok. Uygulamada da buna en uygun yöntem olguları küçük kolektiflerde, yani gruplarda, bütün grupla birlikte ele alabilmek. Ve bir çok edinilmiş bilginin kendine yabancı etkisi altında bulunan konuşmalar yerine spontan hareketlerle çalışmak. Bunun için Jung Analitik Psikoloji'si ışığında yürütülecek Psikodrama'nın sadece öğretici değil, aynı zamanda etno-araştırmacı bir işlev göreceğini düşünüyorum. Bu çalışma çok verimli olacak, sırtımızda nesiller boyu taşıdığımız bilinç dışımızı bize tanıttacaktır.

ÇOCUK ARKETİPİNİN PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE

CG Jung (1940-

1. Giriş :

Çocuğun ya da Çocuk-Tanrı'nın mitolojisine ilişkin çalışmanın yayımcısı, araştırmasının nesnesini psikolojik olarak yorumlamamı rica etti. Onun isteğini, her ne kadar mitolojik Çocuk motifinin büyük önemi karşısında bu girişim görünüşte bile hiç de az tehlikeli görünmese de, memnuniyetle yerine getirdim. Bu motifin Yunan-Roma şeklini bizzat Kerényi, Hindistan, Finlandiya ve daha başka kökenli paralelleriyle genişletmiş ve bununla bu tasarımın daha başka görümlere de genişletilebileceğini hissettirmiştir. Gerçi hepsini kapsayacak bir sunum ilke olarak önemli bir şey getiremez ama gene de her halde motifin dünya çapında yaygınlığı ve sıklığının neredeyse ezici izlenimini ortaya çıkaracaktır. Mitolojik motiflerin filoloji, etnoloji, kültür tarihi ve karşılaştırmalı dinler tarihi gibi birbirinden çok ayrı bilim alanlarında bu güne kadar usul olan ele alınışı, evrenselliğin anlaşılabilmesine pek de yardımcı değildi ve evrensellikten kaynak alan psikolojik sorunsal, göç hipotezleriyle kolaylıkla kenara itilebiliyordu. Bu yüzden Adolf Bastian'ın görüşleri de zamanında pek başarılı olmamıştı. Gerçi daha o zaman elde bulunan ampirik malzeme, oldukça ileri psikolojik sonuçlar çıkarmaya yeterliydi ama, bunun için gerekli ön hazırlıklar henüz yoktu. O zamanki psikoloji bilgileri gerçi mit oluşumunu Wilhelm Wundt'un "Milletlerin Psikolojisi" nin de gösterdiği gibi, kendi alanına çekmişti, gene de aynı süreci uygar insanların psihelerinde de çok canlı yaşam bulan bir işlev olarak göstermeye yeterli olmadığı gibi mitolojik motifleri psihenin yapı elementleri olarak almayı da istemiyordu. Psikoloji, başlangıçta metafizik, sonra duygu işlevlerinin ve bilincin ve işlevlerinin bilimi olduğu tarihsel gelişime sadık kalarak kendi objesini bilinç ve onun içerikleri şeklinde saptamış ve böylece bilinçli olmayan bir ruhun varlığını tümüyle gözden uzak tutmuştu. Her ne

kadar çeşitli filozoflar, örneğin bu arada Leibniz, Kant ve Schelling karanlıkta kalan ruha da apaçık işaret etmişlerse de doğa bilimci ve hekim dünya görüşüyle kendini, bilinçdışı en önemli ruh zemini olarak görüp göstermeye zorunlu hisseden de gene bir hekimdi. Bu, Eduard von Hartmann'ın çok etkileyici selefi Carl Gustav Carus' tu. Çok yakın çağlarda filozofik giriş olmaksızın bilinçdışı sorununa yaklaşan gene tıbbî psikoloji oldu. Bir çok tekil incelemeyle ortaya çıkarıldı ki nörozların ve bir çok psikozun psikopatolojisi, tam da ruhun bu karanlık yanından, yani bilinç dışından ayrı ele alınamaz. Aynı şey, normal ve patolojik psikolojiler arasında bir "terra intermedia" olan düşler psikolojisi için de söz konusudur. Düşte de, tıpkı psikozların ürünleri gibi sadece mitolojideki düşünce bağlantılarına (ya da belki de sıklıkla mitlerde bilinçli ödünç aldıklarından etkilenmekte olan kimi şiirsel ürünlere) paraleller çekilebilecek olan sayısız ilişkiler bulunur. Eğer o sıradaki köklü araştırmalar, böyle olguların çoğunda sadece unutulmuş bilgilerin söz konusu olduğunu gösterseydi hekim bireysel ve kolektif paraleller üzerinde genişletilmiş araştırmalar yapmaya hiç zahmet etmezdi. Ama pratikte ve gerçekte tipik mitolojik elementler tam da bu tür bilgilerin hiç söz konusu olmadığı ve hatta olasılıkla bilinen dinsel tasarımlardan ya da gündelik dilin figürlerinden dolayı çıkarsamaların olanaksız olduğu bireylerde gözlemlenmektedir. Böyle olgular bunların, her türlü geleneğin ötesinde otokton bir yeniden ortaya çıkış olduğunu, böylece de bilinçdışı psihenin "mit oluşturan" yapı elementlerinin varlığını kabul etmeyi zorunlu kılar.

Bu ürünlerde hiçbir zaman biçimlenmiş mitler yoktur ya da en azından çok seyrek; onun yerine daha çok "motifler", "kök resimler", "tipler" ya da "arketipler" olarak adlandırılabilir olan mit öğeleri söz konusudur. Çocuk arketipi çok uygun bir örnektir. Bu-

gün artık her halde arketiplerin mitler ve masallarda olduğu gibi düşlerde ve psikotik fantezi ürünlerinde görülebildiği şeklinde bir tümce söylenebilir. Bunların buldukları ortamlar ise her şeyden önce düzenli ve çoğunlukla aracısız olarak anlaşılabilir anlam bütünlüğü dizileriyken öbürleri çoğu kez anlaşılmaz, irasyonel ve hezeyansı olarak tanımlanabilecek olan, ama bu nedenle içinde gizli bir anlam bütünlüğü eksik olmayan resimler dizisidir. Bireyde arketipler bilinçdışı süreçlerin, varlık ve anlamları ancak indirekt çıkarılabilecek istenç dışı manifestasyonları olarak görünürler; buna karşılık mitosda yaşta tahmin edilemeyecek geleneksel biçimlenişler söz konusudur. Bunlar şimdi de henüz bulunan ilkelerde gözlemleyebildiğimiz ruhsal tasarım ve koşulları olan ilkel bir eski dünyaya uzanmaktadır. Mitler o düzeydeyken kural olarak kuşaktan kuşağa yeniden anlatılarak iletilen kabile öğretisidir. İlkel ruh durumu uygar olandan, bilincin esneklik ve yoğunluktan yana daha az gelişmiş olmasıyla ayırt edilir. Yani düşünme, istenç vb gibi işlevler ayrışmamıştır, henüz bilinç öncesidir ve örneğin düşünce bilinçli olarak düşünülmez, ama düşünceler ortaya çıkarlar. İlkel düşündüğünü ileri sürmez, "fikir ona gelir". Düşünme fiilinin spontanlığı nedensel olarak onun bilincinde değil, onun bilinçdışıdır. Bilinçli bir istenç gücüne de sahip değildir, onun yerine önce isteme ruh haline girmesi ya da sokulması gerekir; böylece "rites d'entrée et de sortie" (girip çıkan düşünceler) olur. Bilinci aşırı kudretli bir bilinçdışı tarafından tehdit edilmektedir, her an kendi amacını bölebilen majik etkilerden korkusu bundandır ve bu yüzden bir şekilde uyum yapmak zorunda olduğu bilinemez güçlerle çevrilidir. Bilincinin kronik alaca karanlığında bir şeyi sadece düşledi mi, yoksa gerçekten yaşad mı, bulup çıkarması neredeyse olanaksızdır. Bilinçdışının kendini arketiplerle gösterişi her alanda bilincini kavrar ve ataların efsanevi dünyası, örneğin Avustralyalıların altjira ya da bugari'si egemen bir varoluşa değilse bile maddî bir niteliğe bürünür. Onun bilinçdışından bizim tanıdığımız dünya değil, bizim ampirik dünyamıza yalnız kısmen benzediğini bildiğimiz, ama öte yandan psişik faraziyelerine uygun olarak biçimlenen, psihenin bilinemez dünyası konuşmaktadır. Arketip fizik gerçeklerden ortaya çıkmaz, daha çok ruhun fizik gerçeği nasıl yaşadığını, bu sırada elle dokunulabilir gerçeği reddedip, gerçeğin yüzüne çarptığı faraziyeler oluşturacak kadar kendi başına davrandığını tasvir eder.

İlkel ruh durumu mitleri *uydurmaz*, onları *yaşar*. Mitler kökenlerinde bilinç öncesi ruhun vahiyleri, ruhta bilinçdışı olup bitenlere dair istençdışı anlatımlarıdır ve en az bunun kadar da fizik süreçlerin al-

legorileridirler. Böyle allegoriler bilimsel olmayan bir zekânın yaratıcı oyunlarıdır. Buna karşılık mitlerin yaşamsal bir önemleri vardır. İlkel kabilenin yalnızca ruhsal yaşamını temsil etmekle kalmazlar, bizzat ataların mit yadigârını yitirdiğinde, ruhunu yitirmiş bir insan gibi hemen parçalanıp yok olacak olan bu yaşamın kendisidirler. Bir boyun mitolojisi onun, yitimi daima ve her yerde, uygar insanlarda da moral bir felaket olan, yaşayan dinidir. Ama din, bilince değil, onun ötesinde, ruhunun zemininin karanlıklarında olup bitenlere takılı olan ruhsal olgularla canlı bir ilişkiden ibarettir. Bu bilinçdışı olguların bir çoğu gerçi bilincin indirekt nedenlerinden çıkmaktadırlar ama bu hiçbir zaman bilinçli bir istençle değildir. Öbürlerinin de spontan, yani ayırt edilebilecek ya da bilinçte bulunabilecek nedenler olmaksızın ortaya çıktığı görülüyor.

Modern psikoloji hayal uğraşısının ürünlerini bilinçdışındaki olguların dışavurumları ya da bilinçdışı psihenin kendi hakkındaki anlatımları olarak ele almaktadır. Bu ürünler iki kategoriye ayrılabilir. Birincisi kuşkusuz kişisel yaşantılara, bastırılmış ya da unutulmuş olanlara dayanmakta olan ve bu yüzden kişisel anamnezle hiç kalıntı bırakmayacak şekilde açıklanabilecek olan kişisel nitelikteki (düşler dahil) fantezilerdir. İkincisi bireyin ön öyküsündeki yaşantılara dayandırılmayan, kişisel olmayan nitelikteki, bu yüzden de bireysel edinimlerle açıklanamayacak olan (düşler dahil) fantezilerdir. Bu fantezi resimlerin en yakın analogları hiç kuşkusuz mitolojik tiplerde bulunur. Bu yüzden de bunların insan ruhunun kişisel değil *kollektif* olan bazı yapı elementlerine uydukları ve insan vücudunun morfolojik elementleri gibi *tevarüsle* alındıkları düşünülebilir. Her ne kadar gelenekler ve göç yoluyla yayılma da elbette varsa da dediğimiz gibi böyle bir köken göstermeyen, tersine otokton bir yeniden canlanışın kabul edilmesini gerektiren sayısız olgu vardır. Bu olgular o denli sıktır ki insan ruhun kollektif bir alt katmanını düşünmekten kendini alamaz. İşte bu bilinçdışını Kollektif Bilinçdışı olarak adlandırdım.

Bu ikinci kategoriden olan ürünler Mitler ve Masalların yapı tiplerine o denli benzemektedirler ki onların akraba olduklarını belirtmek zorunda kalıyoruz. Bu yüzden her ikisinin, bireysel olduğu kadar mitolojik tiplerin de çok benzer koşullarda meydana gelmeleri olasılığı da söz konusu oluyor. Daha önce belirtildiği gibi ikinci kategoriden fantezi ürünleri (ayrıca birinciler de) azaltılmış bir bilinç yoğunluğu durumunda (düşler, hezeyanlar, gündüz düşleri, hayaller, vb.) ortaya çıkmaktadırlar. Böyle durumlarda bilinç konsantrasyonundan bilinç dışı içerikler üzerine düşen inhibisyonlar kalkmakta ve böylece açılan yan kapı-

lardan girer gibi bilinçdışı materyal bilinç bölgesine akmaktadır. Bu genel kuraldır.

Azaltılmış bilinç yoğunluğu ve konsantrasyon ile dikkatin yokluğu, “abaissement du niveau mental” (Pierre Janet), tam da mit oluşumunun kökenine ilişkin olduğu farz edilen bilinç durumuna uymaktadır. Bu yüzden mitolojik arketiplerin de, bu gün arketipik yapıların bireylerdeki görüngülerinin oluşuna çok benzer şekilde ortaya çıkmış olması çok muhtemeldir.

Psikolojinin bilinçdışı ürünleri ele alışının temel kuralı şudur; Arketipik nitelikteki içerikler kolektif bilinçdışındaki süreçleri açığa çıkarmaktadırlar. Bu nedenle bilinçli olanla ya da bilinçte bulunmuş olanla değil, temelden bilinçdışı olanla bağlantılıdır. Bu bakımdan son kertede neyle ilgili oldukları söylenmemelidir. Her yorum zorunlu olarak sanki ve gibi şeklinde kalır. En son yorum çekirdeği çevresinden dolaşabilir ama tanımlanamaz. Gene de sadece çevresinden dolaşabilmek bile psihenin, bireyin henüz bir bütünlük olmadığı (ki bu günkü ilkelerde de böyle bir mülkiyet yoktur) ve henüz bilincin de bulunmadığı dönemlerdeki bilinç öncesi yapısının tanınması için önemli bir adımdır. Böyle bilinç öncesi durumu erken çocuklukta da gözlemleyebiliriz ve sıklıkla çok ilgi çekici, arketipik içerikleri günışığına çıkarırlar da o erken dönemin düşleridir.

Yukarıda verilen temel ilkeye göre gidilirse söz konusunun güneş ya da ay, baba ya da anne, cinsellik ya da ateş ya da suya ilişkin bir mitos olup olmaması önemli değildir; sadece bilinçdışı bir *anlam ve önem çekirdeğinin* tarifi ve aşağı yukarı identifikasyonu söz konusudur. Bu çekirdeğin anlamı hiçbir zaman bilinçli olmamıştır ve hiç de olmayacaktır. Ancak yorumlanabilir ve yorumlanacaktır ve bu sırada saklı anlamına (ya da bilimsel akıl noktasından anlamsızlığına, ki bu da aynı kapıya çıkar) bir parça yaklaşan her yorum, oldum olası yalnız mutlak gerçek ve geçerlilik açısından değil, aynı zamanda saygı ve dinsel inançlar bakımından da itirazlarla karşılaşacaktır. Arketipler ciddiye alınmayı isteyen ve buna, geçerli olmaya da en garip biçimde gayret gösteren ruhsal yaşam güçleridir ve hep öyleydiler. Her zaman koruyucu ve uğur getiriciydiler ve zedelenmeleri, ilkelerin psikolojisinden çok iyi bilinen “perils of the soul”a neden olur. Yani bunlar tıpkı ihmal edilmiş ya da kötü kullanılmış vücut organları ya da organik fonksiyon sistemleri gibi davranan nörotik ve hatta psikotik bozuklukların şaşmaz amilleridir.

Arketipik bir içeriğin her zaman ifade ettiği önce sözel mecazdır. Güneşten söz edip onu aslanla, kralla, canavarların koruduğu altın hazinesiyle ve insanın ya-

şam ve sağlık gücüyle özdeşleştirdiğinde mecaz ne biri ne öbürü, bunlar yerine bütün bu tasvirleri az çok tam ifade edebilen ama – akıl için her zaman öfke uyandıran bir şey olarak kalsa da – bilinmez ve tavsif edilemez olarak kalacak olan meçhul bir üçüncüdür. Bu nedenle bilimsel akıl daima yeniden açıklamacı tavırlara düşer ve bir çırpıda sonuç almayı umar. Ama uğraşlar ister Euhemerizm ya da Hristiyanlığın savunulması ya da dar bağlamda aydınlanma ya da pozitivizm adını taşıyan ardında şaşırtıcı şekilde nihayet son idrakin bulunduğu gibi en eski kutsal şema mitosunun yeniden giydirilmiş hali gizlenmektedir. Gerçekte ise bir nöroza düşmek istenmiyorsa, intihar etmedikçe kendi vücudundan ve organlarından ayırlamayacağı gibi insan Arketipik esastan da meşru yollarla hiç ayırlamaz. Eğer arketipler inkar edilemez ya da bir şekilde zararsız hale getirilemezse kültürel bilinç farklılaşmasının her kazanılmış evresi, yeni ve o evreye uygun bir yorum bulmak, yani içimizde hâlâ var olan geçmiş yaşamı şimdiki yaşamla bağlamak görevi ile karşı karşıya kalır. Bu olmazsa köksüz, geçmişle artık oryante olmayan, çaresizlik içinde her türlü telkine yatkın, yani psişik salgınlara maruz bir bilinç ortaya çıkar. Artık özlenmeyen, değersiz ve bir daha değerlendirilemez olan yitik geçmişle birlikte şifalı olan da yitip gitmiştir çünkü o şifa veren ya özlenmeyen kendisidir ya da ondan gelmektedir. O aslında “tanrıların biçim değiştirmesi” (Ziegler) ile yeni bir kuşağın habercisi ya da ilki olarak durmadan yeniden ortaya ve (taş ve ağaçların doğumu, sabanın çizdiği kesik, su vb) en olmadık ve beklenmedik yerlerde çift anlamlı bir şekilde (cüce, çocuk, hayvan vb) sahneye çıkar.

Bu “çocuk tanrı” arketipi çok yaygındır ve içten içe çocuk motifinin bütün öbür mitolojik taraflarıyla çok içten bir kaynaşma halindedir. Şimdi de yaşamakta olan, Cristophorus efsanesinde tipik “küçükten daha küçük, büyüktten daha büyük” yanını gösteren “İsa çocuk” u anımsatmak her halde pek gerekli değildir. Folklorda çocuk motifi, doğanın gizli güçlerinin belirginleştirilmesiyle cüceler ve elf’ler (orman cüceleri) biçiminde görünürler. Bu alana geç klasik dönemin, daha geç dönemde bir yandan orta çağın toprak babası (Agricola: De animantibus subterraneis-1549), öte yandan alşeminin metalleriyle (Myhus: Philosophia reformata-1622) devam eden Anthroparion’u, metal adamcığı (Berthelot: Collection des anciens alchemistes grecs- 1887) yaşayan ve her şeyden önce yeniden doğan Mercurius’un mükemmel biçimini (Hermaphroditus, filus sapientiae ve infas nos-ter olarak) sunan figürler de dahildir. “Çocuk”un dinsel yorumu sayesinde bize ortaçağdan “Çocuk”un

sadece geleneksel bir figür olmayıp aynı zamanda spontan yaşanan bir vizyon (Bilinçdışının patlaması olarak) olduğunu gösteren bir kaç tanık kalmıştır. Eckhart ustanın “Çıplak oğlanlar” vizyonunu ve keşiş Eustachius’un düşünüyü anımsatmak isterim. Böyle spontan yaşantılara dair ilginç raporları, eski Roma kalıntıları bulunduğu söylenen bir yerde görülmüş olan bir “Radiant boy” vizyonu ile İngiliz hortlak öykülerinde bulunabilir. Bu suret uğursuzluk olarak belirtilmektedir. Görünüş sanki biçim değiştirerek uygunsuz hale geçmiş olan, yani hepsi ifritler haline dönüşmüş olan antik ve germetik tanrıların kaderini paylaşan bir “puer aeternus” gibidir. Yaşantının mistik karakterini bize Goethe’nin Faust’unun bizzat bir oğlan çocuğa dönüştüğü ve Doktor Marianus’ un bebeklik evresi gibi, Mübarek Oğlanlar Korosu’na dahil edildiği 2. bölümü de göstermektedir. (Morianes, Morienus ya da Marianus adında bir alşemi ustası vardır – De compositione alchemiae: Bibliotheca chemica curiosa 1702 – ve Faust’un 2.Bölümünün berlirgin alşemistik özelliğiyle böyle bir bağlantı olasılıktan hiç de uzak değildir.) .

Bruno Goetz’ in “Yeri Bulunmayan İmparatorluk” adlı garip öyküsünde Fo (= Buddha) adında bir puer aeternus, lanetli bir figür, bütün Gayrimübarek Oğlanlar korosuyla sahneye çıkar. (Çağını yorumlamamak daha iyi olur.). Bu olguyu sadece bu arketipin her zaman canlılığını göstermek için zikrediyorum.

Psikopatoloji alanlarında çocuk motifi sıklıkla görülür. Sıklıkla ruh hastası kadınların, kural olarak hristiyanca yorumlanan hezeyan çocuklarında görülmektedir. Ünlü Schreber olgusunda olduğu gibi sürüyle gelip hastalara eziyet eden Homunculus’ lar da görülür. Ama çocuk motifi en belirgin ve anlamlı olarak, nörozların terapisinde bilinçdışının analiziyle ortaya çıkan, benim Bireyleşme Süreci adını verdiğim, kişiliğin olgunlaşma sürecinde kendini göstermektedir. Bu süreçte yavaş yavaş az ya da çok biçimlendirilmiş fantezilerin doğrudan doğruya bilince çıktığı ya da düşlerde bilinçlendiği ya da olmazsa aktif imajinasyon yöntemiyle bilince getirilebildiği, bilinç öncesi olgular bulunur. Böyle materyallerde arketipik malzeme bolca bulunur. Çoğu zaman çocuk hristiyan modeline dayanarak biçimlendirilmiştir ama daha da sık olarak baştan başa Hristiyanlık öncesi aşamalardan, yani timsah, ejderha, yılan ya da maymun gibi yer altı hayvanlardan gelişir. Sıklıkla çocuk çiçeğin göbeği, ya da altın yumurta içinde ya da bir Mandala’nın orta noktası olarak ortaya çıkar. Düşlerde sıklıkla oğul ya da kız evlat, oğlan çocuk, delikanlı ya da bakire genç kız gibi, bazen egzotik kökenli olarak, örneğin Çinli, Hintli, koyu ciltli, ya da

daha kozmik, yıldızların altında, ya da yıldızlardan bir halka ile çevrili, ya da şeytanî simgelerle görülür. Motifin özgün bir örneği olarak da “zor ulaşılabilen bir mücevher” olarak çocuk motifi son derece değişkendir ve olabilecek bütün biçimlerde, örneğin değerli taşlar, inci ve boncuklar, çiçek, vazo, altın yumurta, dördlük (Quaternite), altın küre, vb. şeklinde ortaya çıkabilir. Kendini böyle ve benzer resimlerle sınırsız olarak değişebilir göstermektedir.

2. Çocuk Arketipinin Psikolojisi:

a. Geçmiş durumu olarak arketip:

Motifimizin psikolojisine gelince önce bir arketipin saf görüngüsel anlamı üzerine her anlatımın yukarıda belirtilmiş olan eleştirilere muhatap olacağını zorunlu olarak belirtmeliyim. Hiç bir zaman bir arketipin tam açıklanıp işin biteceği hayaline kapılmamalıdır. En iyi açıklama girişimi bile, başka bir resim diline yapılan az ya da çok başarılı bir çeviriden başka bir şey değildir. (Dil resimden başka bir şey değildir!) En fazlasından mitosu *düşlemeye* devam edilir ve ona modern bir biçim verilir. Ve buna bir açıklama ya da yorumun yapacağı işi kişi zaten kendi ruhunda yapar ve bundan da kendi iyilik duygusu için uygun sonuçlar çıkar. Yani unutulmamalıdır ki arketip herkeste bulunan bir ruhsal organdır. Kötü bir açıklama bu organa da aynı şekilde kötü bir konum almaktır, bundan da o zarar görecektir. Sonunda sıkıntıyı çeken kötü açıklayıcı olur. Bu yüzden “Açıklama” her zaman öyle olmalıdır ki arketipin işlevsel anlamı kalsın, yani bilincin arketiple yeterli ve anlama uygun bağlantısı garanti edilsin. Yani bu psişik bir yapı elemanı ve bu yüzden de ruhsal dengenin yaşamsal önemi olan bir unsurdur. İlkel ve karanlık olan, ama bilincin görünmeyen köklerinin olduğu psihenin belirli içgüdüsel gereksinimlerini temsil etmekte ya da müşahhas hale getirmektedir. Bu köklerle bağlantının hangi elementer önemi taşıdığını bize, ilkel ruhun, bizim arketipler olarak adlandırdıklarımızdan başka bir şey olmayan kimi “majik” faktörler ile ilintili uğraşısı gösterir. Dinin bu temel biçimleri şimdi de bütün dinsel yaşamın etkili esasını oluşturur ve bu yaşamın gelecekteki biçimi nasıl olursa olsun hep de öyle kalacaktır.

Arketipin, tıpkı beyincik ya da böbrekler gibi, hiçbir güvenilir yedeği yoktur. Beden organları anatomik, histolojik ya da gelişme tarihi açısından araştırılabilir. Bu arketipik fenomenoloji ve onların tarihsel kıyaslamalı tanımına benzer. Ama bir beden organının nedeni ve anlamı ancak sona ve başlangıca, var oluşa ilişkin sorgulamalardan çıkar. Buradan da

şu soru ortaya çıkmaktadır: Arketipin biyolojik amacı nedir? Fizyoloji bu soruyu beden organları için nasıl yanıtlıyorsa psikolojinin de aynı soruyu arketip için yanıtlaması öyle olacaktır.

Çocuk motifinin kendi çocukluk anılarının kalıntısı olduğu şeklindeki saptamalar ve benzer açıklamalar yalnızca soruyu saptırmaktır. Buna karşılık bu tümceyi hafifçe değiştirerek, çocuk motifinin kendi çocukluğumuzdan unutmış olduğumuz belirli şeylerin resimleri olduğunu söylersek gerçeğe daha yaklaşmış oluruz. Ama arketipte yalnız kendimize ait değil, bütün insanlığa yayılan bir resim var olduğundan belki şöyle formüle etmemiz daha iyi olur: *Çocuk arketipi kolektif ruhun bilinç öncesi çocukluk yanını temsil etmektedir.*

Dip notu :

(Belki konuya yabancı olanların bir ön yargısının, “çocuk” arketipini somut “çocuk” deneyimiyle bir tutmaya, gerçek Çocuğun çocuk motifinin var oluşu için nedensel bir koşul olduğunu ileri sürmeye daima eğilimli olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Psikolojik gerçeklikte ise ampirik “Çocuk” tasarımı yalnızca daha yakından kavranamayan ruhsal gerçeklerin bir ve üstelik tek de olmayan bir anlatım aracıdır. Bu yüzden mitolojideki çocuk tasarımı da özellikle ampirik “Çocuk”un kopyası değil, açık anlaşılabilir bir simgedir: Söz konusu olan ilâhî, harikulade, yani tam da insanî olmayan bir çocuktur, tamamen olağandışı koşullarda üretilir, doğurulur ve büyütülür. Ettikleri de, doğası ya da bedensel yetileri gibi aynı şekilde harika ya da canavarcadır. Tek başına ampirik olmayan bu özelliklerin bir çocuk motifinden söz edebilmek için zorunlu olduğu söylenebilir. Bunların ötesinde mitolojik “Çocuk”, tanrı, dev, parmakçocuk, ya da hayvan şeklinde çeşitlilik gösterir ki bu da daha az bir rasyonel ya da insanî bir nedenselliğe bağlı değildir. Aynı şeyler “Baba” ve “Anne” arketipleri için de geçerlidir ki bunlar da mitolojinin irrasyonel simgelerindedir.)

Bu söylemi, önce bireyin yaşamının belirli kesitlerinin, kendini göstermeye ulaşabilecek kadar bağımsızlaşıp müşahhas hale geçebilmelerine yarayan belirli psikolojik deneyimlerle, örneğin kendini çocuk olarak algılamakla eşanlımlı şekilde tarihsel bakımdan sunmak yanlış olmaz. Bu tür vizyonel yaşantılar, ister düşte, ister uyanıkken vuku bulsunlar, deneyimlerimize göre, önce şimdi ve geçmiş durumların bir dissosiyasyonunun olması koşuluna bağlıdır. Böyle dissosiyasyonlar uyumsuzluk durumlarında, örnekse şimdiki durum, çocukluk durumu ile zıt bir duru-

ma girdiğinde ortaya çıkarlar. Belki kişi hevese bağlı, istençli seçilmiş bir persona lehine asıl karakterinden zorla ayrılmıştır. Böylece çocukluktan çıkılmış, yapay olunmuş, böylece de kökler yitirilmiştir. Şimdi bu, eski gerçekle aynı şekilde zorlamalı bir yüzleşme için uygun bir fırsattır.

İnsanlığın bu güne kadar tanrısal çocuk üzerine söylemlerde bulunmayı hiç bırakmamış olduğunu görünce belki bunun bireysel analogunu da insanlığın yaşamına genişletebilir ve belki insanlığın da kendi çocukluk koşullarıyla, yani temeldeki bilinçsiz ve dürtüsel duruma hep çatışmakta olduğu ve böyle bir zıtlaşmanın “çocuk” vizyonunu olabilir kılması tehlikesi bulunduğu sonucuna varabiliriz. Dinsel uygulamalar, yani mit olgusunun yeniden anlatılışı ve ritüel yinelenişi bu yüzden çocuk resmini ve bununla ilintili olan her şeyi durmadan bilincin gözleri önüne sermek, böylece de başlangıçtaki anlamından kopmasını önlemek amacına yöneliktir.

b. Arketipin işlevi :

Çocuk motifi olmuş ve çoktan geçmiş bir şeyi değil, aynı zamanda bir parça da şimdiki bir şeyi temsil eder, yani bir kalıntı değil, halen de, bilincin kaçınılmaz tek yönlülükleri ve olağan dışılıklarını çok anlamlı şekilde kompanse etmek ve düzeltmek için işlev gören bir sistemdir. Bilincin yapısı olabildiğince tam beraklık düzeyine kadar yükselmiş olan oldukça az bir içeriğe yoğunlaşır. Bunun zorunlu sonucu ve koşulu olarak, aynı şekilde o anda bilince çıkabilecek yetideki şeyleri dışlamak zorundadır. Bu dışlama kaçınılmaz olarak bilinç içeriğinin belirli bir tek yönlülüğüne neden olacaktır. Şimdi uygar insanların ayrılmış bilinci, istenç dinamiğiyle kendi içeriğini pratiğe uygulamak için etkili bir araç ele geçirdiğinden, istencin artan eğitimiyle, tek yönlülükte şaşırıp kaybolma ve yasadışı ve köksüz olana kayma tehlikesi de o denli artmıştır. Gerçi bu bir bakıma insanın özgürlüğüdür, ama öte yandan da güdülere aykırılıkların da sonsuz pınarıdır. Bu nedenle ilkel insan, hayvanlar gibi güdülere yakın oluşu nedeniyle, neofobiyle ve geleneklere bağlılıkla belirgindir. Bizim anlayışımıza göre bizler ilerlemeyi değerlendirirken o acıklı derecede geri kalmıştır. Ama bizim ilerliliğimiz bir yandan bir dolu en güzel dileğin doyumunu sağlarken öte yandan da aynı şekilde zaman zaman şans sonucu oluyormuş gibi gelen felaketler biçiminde bedellere neden olan dev gibi, prometheik suç da artmaktadır. İnsanlık ne kadar zaman uçmanın düşünüyormüşü ve şimdi hava bombardımanlarına maruz bulunuyoruz. Bu gün inançlı öte taraf umutlarına gülünüyor ve

bizzat, ölümün sevinçli bir öte yanı fikrinden yüz kez daha akılsızca olan bin yıl sürecek devlet düşlerine kapılıyor. Ayrışmış bilinç her zaman köksüzleşme tehdidi altındadır, henüz elde bulunan çocukluk durumuyla kompensasyona gereksinim bundandır.

Kompensasyonun semptomları ise ilerleme konumundan hiç de gönül okşayıcı anlatımlarla formüle edilmez. Yüzeysel bakıldığında geriletici bir etki söz konusu olduğundan tembellik, gerilik, kuşkuculuk, mızızlık, muhafazakârlık, korkaklık, pısrıklık vb dan söz edilir. Ama insanlık kendi temellerinden uzaklaşma yetisine büyük ölçüde sahip oldukça, gözü kapalı şekilde tehlikeli tek yönlülüğün felaketlere kadar düşebilir. Duraklatıcı ülküler ise iletilmiş yasalara sadık kalındığı sürece daima daha ilkel, daha doğal (hem iyi, hem kötü bağlamda) ve daha "ahlaklı" dir. İlerici ülkü ise, geleneklere sadakatsizliği gerektirdiği ölçüde daima soyut, doğallıktan uzak ve o ölçüde de "ahlaksız" dir. İstenç tarafından zorlanan ilerleme her zaman bir kasımadır. Geri kalmışlık gerçeği doğallığa daha yakındır ama gene de utanç içinde uyanışın tehdidi altındadır. Eski kavrayış, bir ilerlemenin daima "Deo concedente" mümkün olacağına bilincindeydi, bu nedenle zıtlıkların farkındaydı ve çok eskilerden kalma "rites d'entré et de sortie" yi en üst derecede yinelemekteydi. Ama bilinç ne kadar ayrışırsa kökendeki durumundan kopma tehlikesi o denli büyüktür. Tam kopma ise "Deo concedente" unutulduğunda vuku buluyordu. Bilinçten ayrılmış bir ruh parçasının görünüşte işlevsizleşeceği, ama gerçekte kişilikte, hedefi kopmuş olan ruh parçasını bozmak olan bir tutkuya yol açacağı artık psikolojinin temel bilgilerinden biridir. O halde kolektif ruhun çocuksu durumu tümünden dışlanma tehdidi altındaysa bilinçli hedefe yönelişin bilinçdışı içeriğini, gerçekleşmesi engellenecek, saptırılacak ya da tamamen bozulacak şekilde güçlendirir. Ama yaşamda kalabilecek bir ilerleme ancak ikisinin kooperasyonu ile ortaya çıkabilir.

c. Arketipin geleceğe yönelik karakteri :

Çocuk motifinin belirgin bir yönü onun geleceğe yönelik özelliğidir. Çocuk potansiyel gelecektir. Bu yüzden çocuk motifinin ortaya çıkışı, ilk bakışta geriye dönük bir biçimde olsa bireyin psikolojisinde kural olarak ilerideki gelişimler anlamına gelir. Çünkü yaşam bir gidiştir, geleceğe bir akıştır; geriye doğru taşacak bir birikim değildir. Mitlerdeki uğurlu objelerin sıklıkla böyle çocuk tanrılar olması bundandır. Bu bireysel psikolojinin, "çocuk"un kişiliğinin gelecekteki

değişimine bir hazırlık olduğunu gösteren deneyimine tam uymaktadır. Bireyleşim sürecinde, kişiliğin bilinçli ve bilinçdışı unsurlarının sentezinden ortaya çıkan biçime öncüdür. Bu yüzden de zıtlıkları birleştiren bir simgedir, uzlaştırıcıdır, uğur getiricidir, yani bütünleyicidir. Bu anlam çevresinde çocuk motifi yukarıda belirtilen çeşitli biçim değişimleri gösterebilir; örneğe bir yuvarlakla, daire ya da küreyle, ya da bütünlüğün bir başka formu olan dörtlemeyle anlatılır. Ben bu bilince aşkın olan bütünlüğü Öz (Kendilik-Self) olarak adlandırdım. Bireyleşim sürecinin hedefi bu özün sentezidir. Bir başka noktadan bakılırsa Sentez sözcüğü yerine "Entelechie" (yaşam gücü, can) daha uygun olabilir. Bu ifadenin belki daha uygun oluşunun ampirik bir nedeni vardır: Bütünlük simgeleri sıklıkla bireyleşim sürecinin başlarında ortaya çıkarlar; hatta erken çocukluğun ilk düşlerinde bile gözlemlenebilirler. Bu gözlem bütünlük potansiyelinin a priori bulunmasına kanıttır, bunun için entelechie kavramı daha uygun düşmektedir. Ama bireyleşim süreci ampirik olarak bir sentez gibi yürüdükçe, zaten bulunmakta olan bir şey, paradoks olarak, birleştiriliyormuş gibi görünmektedir. Bu açıdan da sentez ifadesi de kullanılabilir.

d. Çocuk motifinin birliği ve çokluğu :

"Çocuk"un çok yönlü fenomenolojisi karşısında bu görüntü biçimlerinin birliği ve çokluğunu bir birinden ayırmak zorunludur. Örneğin bir çok homunkuluslar, cüceler, oğlan çocuklar, vb, gibi hiç de bireysel karakterize olmayan şeyler söz konusu olunca bir dissosiyasyon olasılığı ortaya çıkar. Böyle formlara bu nedenle özellikle, kendisi kişiliğinin bölünmesinden ibaret olan şizofrenide rastlıyoruz. Çok çocuk, burada kişiliğinin bir çözülme ürününü oluşturur. Ama çokluk normalde olursa bu sunumda daha tamamlanmamış bir kişilik sentezi söz konusudur. Kişilik (kendilik bakımından) burada henüz çok yönlülük evresinde bulunmaktadır; yani bir ego bulunmaktadır ama bütünlüğü henüz kendi kişiliği çerçevesi içinde değil, halen aileyle, boyla ya da ulusla algılanmaktadır; henüz grubun çokluğuyla bilinçdışı aynı kimlik durumundadır. Kilise, mistik bütünlük (corpus mysticum) öğretisi ve bireylerin uzuvsal doğası nedeni ile bu çok yaygın durumdan sorumludur.

Çocuk motifi bir birim biçiminde ortaya çıkarsa o zaman bilinç öncesi ve böylelikle şimdiden tamamlanmış bir kişilik sentezi söz konusu demektir, ama pratikte hepsi bilinçdışı olduğu için bir olasılıktan daha fazlasını göstermez.

Çocuk tanrı ve kahraman çocuk :

“Çocuk” bazen çocuk tanrı yönüne, bazen de genç kahraman yönüne sahiptir. Her iki tipin şaşırtıcı bir doğumları vardır ve ilk çocukluk kaderinde, terk edilme ve izleyenler tarafından tehlikeyle karşı karşıya gelmekte de ortaklırlar. Tanrı saf bir doğa üstüdür, kahraman ise insanî, ama doğaüstünün sınırlarına dek yükselmiş bir varlıktır (Yarıtanrılık). Tanrı, iç ilintisi bakımından daha insan varlığına girmemiş olan simgesel hayvana entegre olur ve kolektif bilinçdışını müşahhas hale getirirken kahraman kendi doğa üstülüğünü insan varlığı ile birlikte kavrar ve bu suretle tanrısal olan (yani henüz insanlaşmamış olan) bilinçdışı ile insancıl bilincin sentezini ortaya koyar. Bununla kendisine yaklaşan bireyleşimin potansiyel öncülü anlamına da gelir.

Bu yüzden çocuk kaderi, özü (selfin) canlanması ya da ortaya çıkışı sırasında olup biten psişik olguların temsili olarak görülebilirler. Mucizevî doğum, ortaya çıkış yaşantılarını tasvire uğraşmaktadır. Söz konusu olan psişik bir ortaya çıkma olduğundan her şey alışıldan farklı, örneğin bakireden doğmak, ya da mucizevî döllenme, ya da doğumdan doğadışı organlara sahip olmak gibi şeyler olmalıdır. “Görülmemiş olma” motifi, çaresizlik, terkedilmişlik, tehlikeye düşmek vb., bütünlüğün hassas varoluş olanaklarını, yani bu en yüksek değere sahip olmaktadır muazzam güçlükleri temsil etmeye çalışmaktadır. Bununla aynı şekilde, çevrenin etkileri her bireyleşimin önüne en büyük engelleri koyarken, gelişen her şeyi en mükemmel olma yasasına uymaya zorlayan o yaşam dürtüsünün çaresizlik ve güçsüzlüğünü de temsil eder. Özellikle de kendi biricikliğinin canavarlar, yılanlar tarafından tehdit edilmesi bilinç kazanmanın “içgüdüler ruhu” tarafından, bilinçdışı tarafından her an yutulabileceği tehlikesine işaret etmektedir. Aşağı sınıf omurgalılar öteden beri kolektif psihenin, anatomik lokalizasyonu sub-kortikal merkezlerde, beyincik ve omurilikte olan zemininin sevilen simgeleridirler. Bu organlar bir yılan oluştururlar. Bu yüzden yılan düşleri kural olarak bilincin içgüdü zemininden sapsmalarında görülür.

“Küçükten daha küçük, ama büyükten daha büyük” motifi “Çocuk”un tamamlayıcı ve aynı zamanda harikulade eylemlerine götürmektedir. Bu paradoks, kahraman figürüne aittir ve bütün yaşam kaderi boyunca izlenebilecektir. En büyük tehlike büyüüp de “önceden görülemeyenlere girip, sonunda yıkılıncadır: Ökseotuyla Baldur, Küçük bir kuşun gülüşüyle Maui, yaralanabilir yeriyile Siegfried, karısının hediyesiyle Herakles, diğerleri adı bir ihanetle vb.

Kahramanın asıl işi karanlığın canavarını yenmektir: o bilincin bilinçdışına umut edilen ve beklenen utkusudur, Gündüz ve Işık bilincin, Gece ve Karanlık bilinçdışının sinonimleridir. Bilince kavuşmak her halde en eski ve en güçlü yaşantıdır, çünkü onunla varlığını eskiden kimsenin bilmediği Dünya olmuştur. “Ve Tanrı konuştu; Işık olsun!”, çok eski çağlardaki bilincin bilinçdışından ayrılışı yaşantısının projeksiyonudur. Şimdi bile bu günkü ilkelerde ruhsal varlık tehlike altındaki bir nesnedir ve “ruh yitimi”, ilkel tıbbın çeşitli psikoterapötik müdahaleleri gereksindiği tipik bir psişik duygulanımdır. Bu yüzden çocuk bile, bu ereğe doğru, karanlığı alt edebilen yaptıklarıyla (ç.n.:Herakles'in işleri) kendini gösterebilecektir.

3. Çocuk arketipinin özgün fenomenolojisi :

Çocuğun yalnızlığı :

Yalnız başınlık, maruz kalış, tehlikede oluş vb bir yandan görülmemiş başlangıcın, öte yandan esrarlı ve mucizevî doğumun biçimlendirildiğini gösterir. Bu ifade, ortaya çıkışı henüz tanınmayan yeni bir içeriği konu alan belirli bir yaratıcı nitelikte psişik yaşantının tarifidir. Bireyin psikolojisinde böyle bir anda daima, görünürde hiçbir çıkış yolu olmayan acılı bir çatışma durumu söz konusudur. Elbette bu açmaz yalnız bilinç içindir, çünkü bilinç üçüncü bir yol aramayı bilmez. Karşıtların çarpışmasıyla bilinçdışı psihe daima, bilinç için beklenmedik ve kavranamaz olan akıldışı bir üçüncü yaratır. Bu kendini, ne evet, ne de hayıra uyan ve bu yüzden her ikisince de uzak durulan bir biçimde gösterir. Yani bilinç karşıtlıkların ötesini hiç bilmemektedir ve bu birleştirici olanı tanıyamaz. Ama çatışmaların, karşıtlıkların birleşmesiyle çözümü yaşamsal önemde olduğundan ve bilinç de bunu özlediğinden yaratılan önem ve anlam dolu çözüm öğrenilir. Buradan “çocuk”un ilâhî özelliği ortaya çıkar. Önemli ama tanınmayan bir içerik, bilinç üzerinde her zaman gizemli, hayranlık uyandırıcı bir etki yapar. Bu yeni figür, olmakta olan bir bütünlüktür; en azından bütünlüğü zıtlıklarla parçalanmış olan bilince üstün gelecek ve onu tamlikta aşacak kadar bütünleşme yolundadır. Bütün “birleştirici simgeler”in kırtarıcı değerleri de bundandır.

Bu durumdan simgesel bir içerik olarak, zeminden (anne) ayrılmış, buna uygun olarak da izole olmuş olan, anneyi de bu arada tehlikeli duruma doğru çeken, bir yandan bilincin reddedici tutumunun, öte yandan bilinçdışının “horror vacui”sinin tehdidi altında olan, bütün doğumları, onu oyun oynar gibi ortaya çıkarabileceği için ve tahrip de oyunun ayrılmaz bir

parçası olduğu için yeniden tuzağa düşürmeye hazır olan “çocuk” çıkar. Yeni doğumu bu dünyada hiçbir karşılayan yoktur, buna rağmen o gene de doğa ananın en değerli ve geleceği en parlak olan ürünüdür ve bu, son çizgide kendini gerçekleştirmek demektir. Bu nedenle doğa, güdüler dünyası “Çocuk”u kendi olarak alır, o hayvanlardan beslenecek ya da korunacaktır.

Çocuk geliştirmekte olanın bağımsızlığı için bir şey ifade eder. Kökenden kurtulmadıkça hiçbir şey olmaz; bu yüzden yalnızlık sadece bir belirti değil zorunlu koşuldur. Böylece bilincin karşıtlıklara yapışıp kalmasıyla olan çatışma aşılmamıştır; bu yüzden de kökenden kurtulmanın aciliyetini gösterecek bir simgeyi gereksinir. “Çocuk” sembolüne bilinç hayran olup onu ele geçirince kurtarıcı etki bilince geçer ve bilincin beceremediği çatışma durumundan kopuşu gerçekleştirir. Simge henüz oluşmakta olan bir bilinç durumundan önce gelmiştir. Bu oluşmadığı süre “çocuk”, bir kült olarak yinelenmesi ve ritüel olarak yenilenmesi gereken bir mitolojik projeksiyon halinde kalır. Örneğe İsa bebek, insanların çoğu henüz “Sizler çocuklar gibi olmayacaksınız” tümcesini psikolojik olarak kavrayabilecek duruma gelmedikçe, kültün bir gereksinimidir. Burada son derecede zor ve tehlikeli gelişmeler ve geçişler söz konusu olduğundan böyle figürlerin yüzlerce, binlerce yıl canlı kalması şaşırtıcı değildir. İnsanın olumlu ya da olumsuz bağlamda yapması gerekip de hâlâ yapamadığı her şey mitolojik bir figür ve öncül olarak, ya dinsel bir projeksiyon olarak ya da –daha tehlikelisi- bilinç dışının spontan biçimde uygunsuz nesnelere, örneğin hijyenik ya da şifa getirici öğreti ve uygulamalara projekte olan içerikleri halinde bilincin yanında yaşar. Bütün bunlar, doğa dışı oluşları nedeniyle insanları iyi edebileceklerine tehlikeye atan, rasyonalize edilmiş mitoloji yedekleridir.

Çocuğun akıldışı üçüncü şık olarak belirlediği, çıkışı olmayan çatışma durumu doğal olarak psikolojik, yani modern gelişim aşamasına uyan bir formüldür. İlkelerin ruhsal yaşamına bu kolaylıkla uygulanamaz; çünkü bir kere ilkelerin çocuksu bilinç hacmi bir dünya dolusu yaşantı olasılığını kapsamamaktadır. Modern ahlak çatışmaları ilkelerin doğal durumunda henüz yaşamı tehdit eden, objektif acil durumlardır. Bu nedenle hiç de az sayıda olmayan çocuk figürü eğitici ve yardımcı kültür faktörleriyle özdeşleşmiştir. Örnekler ateş, maden, buğday, mısır vb.’dir. Bunlar aydınlatıcı, yani bilinç arttırıcı olarak karanlılığı, yani önceki bilinç dışı durumu yenerler. Halen bilinçli olanı aşan bir bilgi olarak daha yüksek bilinç, dünyada yalnız kalmakla eş anlamlıdır. Yalnızlık,

daha yüksek bilinçliliğin taşıyıcısı ya da simgesiyle onun çevresi arasındaki zıtlığı ifade eder. Karanlığı yenenler çok eski çağlara kadar gider ve bu da, bir çok efsaneyle birlikte psikik bir temel acil durumun, yani bilinç dışının var olduğunu gösterir. Bu günkü ilkelerin “akılcı olmayan” karanlık korkusu her halde bundan kaynaklanmaktadır. Ben Elgon dağı eteklerinde bir kabileden fantastik bir optimizme denk düşen bir din formu buldum. Ama bu sağlam inanç her gün akşamın altısından sabahın altısına kadar ortadan kalkıyor ve yerine korku geçiyordu, çünkü geceleri karanlıklar varlığı Ayık, “korku yapıcı” egemendi. O taraflarda gün boyu hiç dev yılan bulunmuyordu ama geceleri her tarafta karşınıza çıkabilirdi, Geceleri bütün mitoloji serbest kalıyordu.

Çocuğun aşılamazlığı :

Bütün çocuk mitlerinde göze çarpan bir paradoks çocuğun bir yandan çok üstün düşmanların eline çaresiz bir şekilde düşmesi ve yok edilme tehlikesiyle tehdit edilmesi, öte yandan insanî ölçülerin çok üzerinde güçlere sahip olmasıdır. Bu ifade çocuğun her ne kadar bir yandan “göze çarpmaz”, yani bilinip tanınmaz, “sadece bir çocuk” ise de öte yandan tanrısal oluşu gerçeğiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bilinç açısından bakıldığında görünüşte önemsiz olan, hiçbir çözücü, hele kurtarıcı bir özellik beklenemeyecek bir içerik söz konusudur. Bilinç kendi çatışma durumunun içine düşmüştür ve orada dövüşülmesi gereken güçler çok büyük görünmektedir, öyle ki yapayalnız ortaya çıkan “Çocuk” içeriği bilinç faktörleriyle hiç orantılı değildir. Bu nedenle kolaylıkla gözden kaçır ve yeniden bilinç dışına düşer. Böylece olayların en azından bilincin beklentilerine uygun gelişeceğinden korkulur. Ama mit, durumun böyle olmadığını vurgular; tam tersine “çocuk” üstün güçlere sahip olacak ve bütün tehlikelere karşın kendini dayatabilecektir. “Çocuk” bilinç dışının doğurmasıyla onun kucağında, insan doğasının zemininde, daha doğrusu yaşayan doğadan ortaya çıkar. Şahsında bilincin kısıtlı yetilerinin ötesindeki yaşam güçlerini, bilincin kendi tek yönlülüğü içinde hiç fark edemediği yolları ve olasılıkları ve de doğanın derinliklerini içeren bir bütünlüğü temsil eder. Varoluşun en güçlü ve kaçınılmaz itkisini, yani kendini gerçekleştirme itkisini ortaya koyar. Bütün doğal içgüdülerin gücüyle donanmış olan bir *başkatürlüolamaz*’dır, oysa bu sırada bilinç kendi sözüm ona *başka- türlüolabilir*’ini isteyip durmaktadır: Kendini gerçekleştirmeye itki ve zorlama, doğa yasallığıdır ve bu yüzden, başlangıçtaki etkisi önce önemsiz ve olasılıksız ise de aşılabilir bir güce sahiptir. Bu güç kendini çocuk kahramanın mucize

işlerinde belli eder, daha sonra artık tümünden güçsüz olmasa da halen silik görünüşte olan yamak oğlanın (örn.Herakles) athla'sında (ç.n.:Heraklesin on işi) görünür. Yamak tip daha sonra kural olarak kendi epiphanie'si (hülûl) ile yarı tanrı kahramana dönüşür. Alşemide çok olağandışı bir şekilde aynı motif dönüşümü müz,lapis eşanlamlısı olarak vardır. O materia prima olarak "lapis exilis et vilis"dir. Değişim cevheri olarak "servus rubeus" ya da "fugitivus" ve sonunda gerçeğe benzer bir apotheose ile "filius sapientiae" ya da "deus terrenus", "bütün ışıkların üstündeki ışık", bütün üst ve astlarının güçlerini kendinde toplayan bir güç olur. Ebedi bozulmazlık kazanan ve bu nedenle aynı zamanda Panacea olan"Corpus glorificatum" olur.(Dip not : "minicik ve göze çarpmayan taş", "Kızıl ya da akıcı köle", "Bilgeliğin oğlu", "Övülesi beden". Bunlar alşemiye ilişkin 1741 baskılı bir kitaptan derlemelerdir.) Çocuğun büyüklüğü ve aşılma- zlığı Atman varlığına ilişkin hint spekülasyonu da bağlantılıdır. Bu da "küçükten daha küçük, büyü- ken daha büyük"e uymaktadır. Öz (Self) de görünüşünde "küçükten daha küçük", dünyanın eşdeğeri olarak ise "büyükten daha büyük"tür. Öz dünyanın karşıt kutbu, mutlak "öbürü" olarak, dünyayı kavra- manın ve hem özne, hem nesnenin bilincine varma- nın olmazsa olmaz koşuludur. O bilinci olanaklı kılan psişik başka oluştur. Yani kimlik bilinci sağlamaz, sadece ayrılma, kopma, acılı karşısınakonmuşolma bilinci ve farkındalığı üretir. Hint içgözlemi psikolojik bu keyfiyeti erkenden teşhis etmiş ve bu yüzden de farkındalığın öznesiyle varoluşun öznesini bir araya koymuştur. Hint düşüncesinin tercihen içe dönük olan tutumu sayesinde nesne hatta mutlak gerçek yönünü de yitirmiş ve çoğu kez yalnızca görüntü ha- line gelmiştir. Grek-Batı ruhsal tutumu ise dünyanın mutlak var oluşu inancından kurtulamamıştır. Ama bu Öz (Self)'ün kozmik anlamı pahasına olmuştur. Batılı insana bu gün de ampirik evrenin karşı kutbu olarak aşkın bir tanıma öznesinin psikolojik zorun- luluğunu görmek, dünyayı karşısına alan bir Öz'ü, en azından bir yansıtma noktası olarak kabul etmek mantiken kaçınılmaz olsa da zor gelmektedir. Ama her felsefenin reddeden ya da koşullu kabul eden tutumu bir yana bırakılırsa bilinçdışı psihemizde Öz (Self)'ün bir simgesini kozmik bağlamında oluştur- mak için bir kompensatif eğilim vardır. Bu çabalar her bireyleşim süreci dediğimiz durumda kolaylıkla gözlemlenebilen Kahraman mitinin arketiptik biçim- lerinde sonlanmaktadır.

"Çocuk"-doğumunun fenomenolojisi her seferinde en baştaki farkında olmayış durumuna, yani karanlık ya da alacakaranlık durumuna, özne ve nesneyi ayırt

edemeyişe, insanın kendini bilinçdışı olarak dünyay- la identifiye edişine işaret eder. Bu ayrışmamışlık durumundan, insanın kendisi olduğu kadar dünya da demek olan, ama gene de her ikisi de olmayıp akıldışı bir üçüncü olan altın yumurta ortaya çıkmak- tadır. İlkelin alacakaranlık bilincinde yumurta büyük dünyanın kucağına yükselerek kozmik ve objektif bir dış olgu gibi görünür. Buna karşılık ayrılmış bilinç bu yumurtanın psiheden fırlamış bir simgeden başka bir şey olmadığını ya da daha kötüsü, istençli bir spekü- lasyon olduğunu, bu yüzden de asla gerçeğe uygun olmayan ilkel bir fantazmdan başka bir şey olmadı- ğına "aydınlanmıştı". Çağımızın tıbbî psikolojisi ise "fantazmata" ile ilgili olarak daha başka düşünür. Na- sıl önemli bedensel bozuklukların bir taraftan, han- gi korkunç psişik sonuçların öte taraftan, "sadece" fanteziden ileri geldiğini bilir. Fanteziler bilinçdışının doğal yaşam belirtileridir. Ve bilinçdışı beden bütünü otonom işlev kompleksleri olduğundan fantezileri de asla küçümsememesi gereken etiolojik önemdedir.

Bireyleşim süreçlerinin psikopatolojisinden sembol oluşturmanın sıklıkla, zaman zaman çok "gerçek" olarak hissedilebilen psikojen bedensel bozukluk- larla bağlantılı olduğunu biliyoruz. Fanteziler tıbbî alanda, psikoterapistin ciddîye almak zorunda oldu- ğu "gerçek" şeylerdir. Bu nedenle, içeriğini gerçekliği nedeniyle hatta bütün dünyaya projekte eden o ilkel fantazmatayı tanımazlıktan gelemez. Nihayet insan vücudu da dünyadaki malzemedan yapılmıştır ve o malzemeyle fanteziler de ortaya çıkar; evet, bunlar olmadan hiç fark edilemezler. Bu malzeme olmasa o, bulanık bir suda henüz kristalleşme süreci başla- mamış olan soyut bir kristal ağından başka bir şey değildir.

Öz (Self)'in simgeleri beden derinlerinde oluşur ve tıpkı algılayan bilinç gibi kendi maddeselliklerini dışa vururlar. Simge yaşayan bir cisim, corpus et anima' dır; "Çocuk" işte bu yüzden simge için bu denli uygun bir formüldür. Psihenin çok kendine özgü oluşu, ger- çi hiçbir zaman bütünüyle olmasa da, aynı zamanda bütün bilincin de terkedilemeyecek zemini olacak ka- dar hemen hemen gerçekleştirilebilen büyüklüktedir. Psihenin derin katmanları artan derinlik ve karanlık- la birlikte bireysel özgünlüğü de yitirirler. "Aşağıda", yani otonom işlev sistemlerine yaklaştıkça, beden maddeselliğinde, yani kimyasal cisimcikler arasında evrensel olabilmek için gitgide daha kolektifleşir ve giderek de yok olurlar. Bedendeki karbon bütünüyle karbondur. Bu nedenle "en alta" psihe bütün bütün "dünya"dır. Bu bağlamda ben simgede dünyanın kendisinin konuştuğunu söylediğinde Kerényi' ye ta- mamen hak veriyorum. Simge ne denli arkaik ve ne

denli “derin”se, o denli kollektif ve evrensel, o denli “maddesel”dir. Ne kadar soyut, ayrışmış ve özgün olursa bilincin özgünlük ve biriciklik özelliğine o kadar yaklaşır ve evrensel varlığından o kadar sıyrılır. Bilinçte sonlanınca sadece bilinçli kavram çerçevesinde hiçbir yere sokulamayan, olası bütün açıklama girişimlerine maruz sadece bir alegori olarak kalma tehlikesi belirir.

Çocuğun hermafroditliği :

Kozmogonideki tanrıların belki de çoğunun çift cinsiyetli olmaları dikkati çeken bir gerçektir. Hermafroditizm, en güçlü ve en göze çarpan zıtlıkların birliğinden başka bir şey değildir. Bu birlik, henüz bulanık durumdaki farkların ve zıtlıkların ya az ayrışmış, ya da karışık olduğu ilkel ruh durumunu anımsatmaktadır. Ama gittikçe aydınlanan bilinçle zıtlıklar belirginleşir ve artık birleşemez şekilde birbirinden ayrılır. O halde hermafroditizm sadece ilkel farklılaşmamışlığın bir ürünü olsaydı onun yükselen kültürle giderilmiş olması beklenirdi. Ama durum hiç de öyle değildir. Tam tersine, daha yüksek ve en yüksek kültür düzeylerinde fantezi, geç yunan ve zıtları birleştirici gnostisizm felsefelerinde gördüğümüz gibi, durmadan bu tasarımla uğraşıp durmuştur. Ortaçağın doğa felsefesinde hermafrodit Rebis önemli bir rol oynar. Ve en yakın zamanlarda da Katolik mistiğinde androjin mesihi duymaktayız.

Burada artık ilkel bir fantazmin henüz devam ettiğinden, zıtlıkların birbirine bulaşmışlığından söz edilemez. En eski tasarım, ortaçağ eserlerinden gördüğümüz gibi, daha çok gerçekten “birleştirici bir simge” olarak *zıtlıkların yapıcı birleşiminin simgesi* olmuştur. Simge, işlevsel anlamında artık geriye değil, henüz ulaşılmamış bir ereğe, ileriye doğrudur. Bir hilkat garibesi oluşuna bakılmazsa Hermafrodit yavaş yavaş, çatışmayı alt eden bir uğur getirici olmuştur ki bu anlama aslında oldukça erken kültür evrelerinde ulaşmıştır. Bu yaşamsal anlam Hermafrodit timsalinin neden daha önceki zamanlarda sönüp gitmediğini, tersine simge içeriğinin daha da derinleşmesiyle binlerce yıl dayandığını da açıklamaktadır. Baştanbaşa arkaik olan bir tasarımın böyle daha yüksek bir anlama yükselmiş olması sadece arketipik fikirlerin yaşam gücünü göstermez, aynı zamanda arketipin bilinçdışı temelleri bilince, zıtlıkları birleştirerek ulaştırdığı kuralının doğruluğunu da gösterir. Köksüzleşme tehdidi altındaki şimdinin bilincinde oluş ile önceki zamanların doğaya yakın, bilinçdışı içgüdüsel bütünlüğü arasında bir köprü kurmaktadır. Bu aracılık sayesinde bireyin şimdinin bilincinde oluşunun

biricikliği, garipliği ve tekyönlülüğü, doğaya ve köklere sadık ön koşullara daima bağlıdır. İlerleme ve gelişme yadsınabilir idealler değildir, ama insan yeni durumunda kendi özünü ancak bir ayrıntı haline indirgeyip de zeminde olan ve cevher niteliğindeki her şeyi bilinçdışının kuytularına, bir ilkelik hatta vahşet durumunda bırakınca anlamlarını yitirirler. Esaslarından kopmuş olan bilinç, yeni duruma anlam verebilmekten uzak, tam da yeniliğin kendisini kurtarıp uzaklaştırmaya çalıştığından daha kötü bir duruma yuvarlanır. *Exempla sunt odiosa!* Bu sorunu ilk kavrayan Friedrich Schiller olmuştur; ama ne kendi çağdaşları, ne de ardılları bundan sonuçlar çıkarabilecek durumdaydılar. Bunun yerine her zamandan çok çocukların eğitilmesi isteniyor. Furor pedagogicus’un (çn.: Eğitim korkusu-Okul ve öğretmen korkusu-) Schiller’in dokunduğu bu temel sorunun, yani eğiticilerin eğitime çıkacak iyi bir yan yolu olduğu kuşkusuna kapılıyorum. Çocuklar yetişkin olan tarafından yetiştirilmelidirler, saçmalayan tarafından değil. Sözlere olan yaygın inanç ruhun gerçek bir hastalığıdır, çünkü böyle bir batıl inanç daima insanlığın temellerinden uzaklaştırmakta ve kişiliğin zamanın “sloganı” ile identifikasyonuna götürmektedir. Bu arada bu ilerlemeyle geçilmiş ve geride kalmış olan her şey durmadan bilinçdışının derinlerine kaymakta ve bundan da sonunda ilkel kitleyle identifikasyon durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum da umut edilen ilerlemenin yerini alacaktır.

İki cinsli kök varlık, kültürün gelişimi boyunca, zıtlıkların durgunlaşıp, sakinlediği kişilik birliğinin, öz (self) ün simgesi haline gelir. Bu kök varlık böylelikle, en başından itibaren bilinçdışı tamlığın bir projeksiyonu olarak henüz uzakta bulunan, insanın kendini gerçekleştirme uzak hedefi olur. Yani, insanın tamlığı, bilinçli ve bilinçdışı kişiliğin birleşmesinden oluşur. Her birey eril olduğu kadar dişil genlerden de oluştuğundan ve şu andaki cinsiyet hakim olan gen tarafından belirleneceğinden, psihede de yalnız bilinç, erkeğin durumunda eril ön işaretlere, buna karşılık bilinçdışı da dişil niteliğe sahiptir. Kadında durum tersinedir. Ben bu gerçeği Anima kuramımda sadece yeniden bulmuş oldum ve formüle ettim. Ama bu aslında çoktan beri bilinmekteydi.

Hermetik felsefede teknik denebilecek bir kavram haline gelmiş olan eril ve dişil olanın bağlanması fikri daha gnostisizm’de, belki de eski akitteki, mesela Hoşea’nın (çn.: Kitabı mukaddes; s.856-Bab: Hoşea) gerçekleştirdiği “tanrının ailesi”nden etkilenecek, mysterium iniquitas olarak ortaya çıkar. Buna sadece bu güne ulaşmış adetler değil, aynı zamanda ikinci Clemens mektubundaki evangelisite de tanıklık et-

mektedir: “İki bir olunca ve ezber olanla derunî olan, eril dişille, ne eril ne dişil” (çn.:ahd-i cedit hadis’leri: apokryph incile alınmamış olan hadisler). Bu sözler Clemens Alexandrinus tarafından şöyle zikredilmektedir: “Utañç örtüsünü çiğnediğinizde...”, ki bu olasılıkla vücutla ilgilidir, çünkü Clemens de, bu sözlerin alınmış olduğu Cassian ve Pseude-Clemens de, birleşmeyi kelime anlamıyla alan Gnostiklerin tersine, kelimeyi ruhanî bağlamda almaktaydılar. Ama bu arada abortus (dışa atma) uygulamaları ve benzer kısıtlamalardan, dışlamanın biyolojik bağlamının rutin dinsel bağlamını aşmasından kaygılıydılar. Kilise mistiğinde Hieros gamos ana resmi en yüksek dereceye yücelirken ve ancak zaman zaman, örneğin Magdeburg’lu Mechthild gibi en azından duygular bakımından şekle belirgin biçimde yaklaşırken gene de her tarafta canlı kalıyor ve psişik bir uğraşının objesi olarak kalıyordu. Opicinus de canistris’in simgesel işaretleri bize, bu temel resmin patolojik bir durumda da zıtların birleşmesine hangi yollardan nasıl yaradığının ilginç bir görüntüsünü sunar. Ortaçağı dolduran hermetik felsefe ise buna karşın birleşmeyi bütün bütün madde alanında, ama soyut “coniugium Solis et Lunae” kuramında, gene de anthropomorfiyasyona rahatça yol açan tasvirî fantezi ile almıştır.

Bu bilgiler ışığında modern bilinçdışı psikolojisinde bu temel tablonun eril-dişil zıtlığı biçimi ile, yani eril bilinç ve dişil betimlenen bilinçdışı olarak yeniden ortaya çıkması anlaşılabilir bir şeydir. Psikolojik bilinçlendirme ile ise bu temel resim muazzam komplike olmuştur. Eski bilim ancak erkeğin bilinçdışını projekte edebileceği bir alanken, yeni psikoloji otonom bir dişil psiheyi de tanımak zorundaydı. Burada ise durum tamamen tersinedir; dişil bir bilinç, eril kişileştirilen, öyle ki artık anima olarak değil daha çok animus olarak adlandırılması gereken bir bilinçdışının karşısındadır. Bu keşifle birleşme problemi de karmaşıklaşmış olmaktadır.

Başlangıçta bu arketipin yaşamı tümüyle üreme büyüsü alanında geçiyordu ve bu yüzden de çok uzun zaman sadece dölleme ve dölleme amacı dışında hiçbir amacı olmayan saf biyolojik fenomen olarak kalmıştı. Ama daha erken antik çağda olayın simgesel anlamı artmış görünüyor. Örnekte hieros gamos’un kült edimi olarak bedensel tasviri sadece bir esrar değil doğrudan doğruya bir varsayım haline gelmişti. Gördüğümüz gibi gnostisizm de fizyolojik olanı metafizik olana tabi kılmaya iyi kötü uğraşmıştı. Kilisede birleşme fizik alandan tamamen çekilmiş, doğa felsefesinde de soyut bir kuram haline gelmiştir. Bu gelişme arketipin yavaş yavaş, bilinçli ve bilinçdışı süreçlerin bir kombinasyonu olarak ta-

nımlanabilecek ruhsal bir eyleme dönüşmekte olduğunu gösterir. Buna karşılık pratikte durum bu denli basit değildir; yani kural olarak erkeğin dişil bilinçdışı dişil olanın karşısında, ve kadının eril bilinç dışı da bir erkeğe projekte edilmiş olarak durmaktadır. Bu sorunsalın aydınlatılması ise özgün psikolojiktir ve artık mitolojideki hermafrodite ait değildir.

Başlangıçtaki ve sondaki varlık olarak çocuk:

Faust ölümden sonra “mübarek oğlanlar korosu”na alınır. Goethe’nin bu az görünen tasarımı antik ölüm erosuna ilgi kurup kurmadığını bilmiyorum. Akla gelmiyor değil. Cucullatus tipi örtülmüş olanı, yani görünmeyeni, müteveffanın cinini, yeni bir yaşamın yunuslar ve deniz tanrılarıyla çevrili çocuksu dansıyla yeniden görüneni ifade eder. Deniz bütün canlıların ana kucağı, bilinçdışının sevilen bir simgesidir. Çocuğun belirli koşullarda (örneğin Hermes ve Daktyl’ler gibi) üretinin simgesi olarak fallus’la çok yakın ilişkisi gibi, lahit fallusla da yeniden üreticinin simgesi olarak bir ilişkisi vardır.

Çocuk bu bakımdan aynı zamanda “renatus in novam infantiam”dır. O halde sadece başlangıçtaki değil, aynı zamanda sondaki varlıktır da. Başlangıç varlığı insanlardan önce, sondaki varlığı insanlardan sonra vardır. Psikolojik olarak bu ifade, “çocuk” insanın bilinç öncesi ve bilinç sonrası varlığını simgeler demektir. Onun bilinç öncesi varlığı, en erken çocukluğun bilinçdışı durumudur; bilinç sonrası varlığıysa analogilerle ölümden sonrasına bir öngörüdür. Bu tasarımda ruhsal bütünlüğün kapsayıcılığı vurgulanmış olur. Bütünlük elbette ki yalnızca bilincin sınırlarında kalmaz, bilinçdışının belirsizlik ve belirlenemezliğini de kapsar. Bütünlük bu bakımdan ampirik olarak görülemez genişlemedir, bilinçten daha eski ve daha yenidir ve bu zaman ve mekan da içerir. Bu saptama sadece bir spekülasyon değil doğrudan doğruya ruhsal bir deneyimdir. Bilinç süreci bilinçdışı olgular tarafından sadece sürekli refakat edilmekle kalmaz, aynı zamanda onlar tarafından sıklıkla yöneltilir, desteklenir ve arada kesilir. Ruhsal yaşam çocukta daha bilinç olmadan önce vardır. Erişkinler bile kendisinin belki daha sonra, ne demek olduğunu -o da eğer olabilirse- bilebileceği şeyleri söyler ve yapar. Ve de bunlar da bilinçliymiş gibi söylenip yapılmıştır. Düşlerimiz sürekli olarak bilinçli kavrayışımızın ötesindeki şeyleri söylemektedir; bu yüzden de nörozların tedavisinde bu kadar işe yararlar. Bilinmeyen kaynaklardan sezgilerimiz ve algılarımız vardır. Korkular, keyifler, kasıtlar, umutlar bize saptanamayan

bir nedensellikte içimize düşer. Bu somut yaşantılar insanın kendisine yeterince tanıdık olmadığı ve kendi kendisine şaşabileceği duygusunun nedenidir.

İlkel insan kendisi için hiç de bilmece değildir. Kendini insan olarak algılayıp algılamadığı insana sorulabilecek en son sorudur. Ama ilkel bilinci dışında o kadar çok ruhsallığa sahiptir ki, kendisine kendini hissettiği ruhsal durumu dışındaki yaşantıları bizimkinden çok daha yüksek oranda olur. Psikik güçlerce korunan, taşınan ya da tehdit edilen bilinç insanlığın en eski deneyimidir. Bu deneyim, insanın bütünlüğünü ifade eden çocuk arketipine projekte edilir. O terkedilmiş olan ve maruz kalandır ve aynı zamanda bilinemez ve kuşkulu başlangıcın ve muzaffer sonun tanrısal kudretli olanıdır. İnsanlardaki “Ebedî Çocuk”, tanımlanamaz bir yaşantı, kişiliğin bir uyumsuzluğu, bir kusuru ve tanrısal önceden yaşlanmışlığı, bir hesaplanamazlık, kişiliğin değerini ve değersizliğini belirten bir yaşantıdır.

4. Özet :

Çocuk arketipinin psikolojik yorumunun ayrıntılı bir belgeleme olmaksızın sadece tariflerle kaldığının farkındayım. Ama burada psikolojik bir yeni ülke söz konusu olduğundan bana arketipimizle ortaya çıkan sorunsalın olası boyutlarını saptamak ve onun çeşitli yönlerini en azından özetleyerek de olsa tarif etmek ilk sırada daha önemli geldi. Keskin sınırlamalar ve sıkı kavram formülasyonları her halde bu alanda kesinlikle olanaksızdır, çünkü karşılıklı akıp duran zorlamalar arketipin doğası gereğidir. Onlar ancak hep aşağı yukarı tarif edilebilirler. Onların canlı anlamları teker teker formülasyondan daha çok sunumun bütününden çıkarlar. Daha keskin bir kavrama girişimi hemen anlamın kavranamaz çekirdeğinin parlaklığının sönmesiyle cezalanır. Hiçbir arketip basit bir formüle girmez. O hiç doldurulamayan ve boşaltılmayan bir kaptır. Ancak potansiyel olarak vardır ve maddeye büründüğün de artık daha önceden olduğu şey değildir. Binlerce yıl inat eder ve durmadan yeni yorumlamalar ister. Arketipler bilinçdışının sarsılmaz unsurlarıdır ama biçimlerini durmadan değiştirirler.

Ruhun canlı anlam dokusundan tek bir arketipi çekip çıkarma umudu gerçeği neredeyse yoktur ama zemine dikili olmalarına rağmen intuisyonla kavranabilir birimler teşkil ederler. Psikoloji, ruhun bir çok yaşam belirtisinden biri olarak, bir yandan arketipik yapılar tarafından yönetilen ve buna uygun olarak bir parça soyut bir mitos üreten tasarımlarla çalışır. O halde psikoloji mitosun arkaik dilini, bir unsurunu “bilim”

mitosu oluşturan daha modern, henüz öyle olarak tanınmamış bir mitolojiye tercüme eder. Bu “umutsuz” uğraşı yaşayan ve canlı bir mitostur ve bu nedenle insanlara uygun mizacı tatmin eder, hatta ruhun temel katmanları bir nörotik yarılma ile ayrılmışsa şifa vericidir.

“Çocuk” arketipine ampirik olarak spontan ve terapide başlatılmış olan bireyleşim süreçlerinde rastlanır. “Çocuk”un ilk biçimi çoğunlukla tamamen bilinçdışıdır. Bu durumda hastanın kendi infantilizmiyle identifikasyonu vardır. Daha sonra, bizim terapi etkimizle, “çocuk”un yavaş yavaş özelleşmesi ve objektifleşmesi, yani fantezi biçimlendirmenin teknik olarak desteklenen yoğunlaşmasıyla, arkaik, yani mitolojik hatların artan bir ölçüde görünür hale gelmesiyle kimliğin serbest kalışı vuku bulur. Sonraki değişim döngüsü kahraman mitosuna uyar.

Kural olarak büyük işler motifi eksiktir, buna karşılık mitik tehditler oldukça büyük rol oynarlar. Çoğu kez bu evrede gene, çeşitli nedenlerle cazip olan kahraman rolüyle kimlik ortaya çıkar. Bu kimlik çoğunlukla çok inatçıdır ve ruhsal denge için düşündürücüdür. Bu kimlikten kurtulma başarılırsa kahraman figürü, bilincin insanî ölçülere indirilmesiyle yavaş yavaş öz (self) simgesine kadar değişir.

Pratik gerçeklikte elbette böyle bir gelişim değil, sadece değişim yaşantısı bilinir. Kişisel infantilizmin başlangıç durumu “terkedilmiş”, yani “anlaşılmamış” ve haksızlığa uğramış, ölçüsüz talepleri olan çocuk resmini gösterir. Kahramanın hulûlü, yani ikinci identifikasyon kendini buna uyan bir abartıyla gösterir. Uygunsuz talepler, özel biri olduğuna kesin kanaat halini alır. Ya da talebin tatmin edilemeyeşi, kahramanca acı çeken (negatif abartı) rolüyle kendi değersizliğinin ispatı olur. Birbirlerine karşıt olmalarına rağmen iki biçim de birbirinin aynıdır, çünkü bilinçli büyüklük hezeyanı, bilinçdışı değersizliğe ve bilinçli değersizlik de bilinçdışı büyüklük hezeyanına uyar. (Biri olmadan öbürü asla bulunmaz.). İbre ikinci identifikasyona mutlu şekilde geçerse bilinçli olup bitenler bilinçdışından temiz bir şekilde ayrılır ve bilinçdışı olup bitenler objektif olarak gözlemlenebilir. Böylece bilinçdışıyla hesaplaşma ve bununla da tanıyış ve edimlerin bilinçli ve bilinçdışı unsurlarının sentezi sağlanır. Bundan da kişiliğin merkezinin ego’dan öz (self)e geçmesi ortaya çıkar.

Bu psikolojik çerçevede terkedilmişlik ve aşılabilirlik, hermafroditizm ve başlangıç ve son varlık motifleri de yaşantı ve bilginin ayırt edilebilir kategorileri olarak kalırlar.

ALMANYA ACI VATAN

Ali Nahit Babaoğlu

Hacettepe'den ayrılışım pek apar topar olmuştu. Ama Ankara'dan ve Türkiye'den ayrılışım öyle olmadı. Eşime ve kendime iki ayrı pasaport çıkarmıştık. Önce elçilikten vize, daha doğrusu oturma izni almam gerekiyordu. Bunda büyükelçilik katibi olan bir Bülent beyin büyük yardımını gördük. Önce ben gidecektim ve oradaki çalışma koşullarına bakacaktım. Gülşen'in bir süre daha kalmasına karar vermiştik. Çünkü onun uzmanlık süresine sekiz ay gibi kısa bir süre kalmıştı ve Almanya'da Fizik Tedavi bir uzmanlık dalı olarak yoktu. Bunun için de onun Fizik Tedaviyi bitirmesine karar vermiştik. O uzman olabilirse hiç değilse birimizin geleceği garantilenmiş olurdu. Ben de başımın çaresine bakardım artık. Sonunda pasaportuma elçilik damgası kondu ve üç ay süreyle federal cumhuriyette oturma izni almış oldum. Çalışma izni de işe başlayınca alınacaktı. Ankara'daki evimizi boşaltmak işi kalmıştı. Bunu Gülşen kendi başına yapacaktı artık. Ondan sonra da Hacettepe'de asistan doktorların kaldığı yurttan kalacaktı. Ben döviz işlemlerimi hallettim. O zamanlar yurt dışına çıkanların asgari bir miktar döviz almaları zorunluluğu vardı. Bu yanlış anımsamıyorsam yüz dolar kadardı. Ben bunu Alman Markı olarak aldım. Sanırım 300-400 Mark kadar elime geçti. Sonra İstanbul'a yollandım.

İstanbul'da annemin babamın yanında kaldım ve son tedariklerimi tamamladım. Elimde iki bavul olacaktı. Bir de içi kürklü, dışı süet kabanım vardı. Bu koca şey bavula sığmadığı için o da üçüncü bagaj olarak elimdeydi. Sonra gidip bilet aldım. Sirkeci'den kalkan tren Münih'e kadar beni götürecekti. Sonra aktarma yapacaktım ve ikinci trenle Bremen'e kadar varacaktım. Hareket günü Sirkeci'ye vardık. Aman Allahım; gar ana baba günüydü. Beklemeye başladık. Ama tren altı saat kadar rötarla gelebildi. Meğer o gün Dedeoğaç üzerinden gelen demiryolu hattı değişmiş ve doğrudan Bulgaristan üzerinden bir hat açılmış. Gelen tren bu hattan giden ilk katar oluyor-

du. Tren gara girdi ki lokomotif Türk bayraklarıyla sarılmış, burnunda da kesilmiş iki üç tane koç sallanıyor. Neyse lokomotif değiştirildi, katarın arkasına yeni lokomotif bağlandı biz pasaport kontrolünden geçip trene bindik. Ben ikinci mevkide gidecektim ama trende üçüncü mevki de vardı ve o lebalep doluydu. Tren ağır ağır hareket etti. Elbette normal hareket saatinden yedi saat kadar sonra oldu bu. Böylece yola rötarlı olarak çıkmış olduk. Ben daha önce bir ay kadar İzmir Basmane garında danışma memurluğu yapmış olduğum için rötarlı katarların daima ve her havzada normal zamanında giden katarlardan sonraya bırakıldığını biliyordum ve öyle de oldu. Böylece gecenin ayazında Trakya'nın düzüne daldık. Ve de fark ettik ki katarın şofajı, yani kaloriferleri çalışmamaktadır. Demiryolcular açıkladılar ki takılan lokomotifin şofaj borusu katarinkine uymamaktadır. Böylece ayazda gitmeye başladık. Ben üzerime o kabanı alarak soğuktan korunmaya çalıştım ve bir parça uyuyabildim. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte sınıra geldik ve katar Bulgaristan'a geçmeye başladı. Sınır istasyonunda Bulgar demiryolcular koşuşturarak önce trenin şofajına uygun bir lokomotif bağladılar ve şofaj bastılar. Katar ısınmaya başladı ve biz büzülmeden oturabilir hale geldik. Katara bir dolu Bulgar polisi dolmuştu. Pasaport kontrolleri, sonra gümrük, sonra da bilet kontrolleri yapıldı. Alınları kızıl yıldızlı Bulgar polis ve demiryolu çalışanlarına ben sempatiyle bakmaktaydım ama onlar bana hiç de sempatiyle bakmıyorlardı. Ve nitekim yanıma almış olduğum on paket Yeni Harman sigarasından kuşkulandılar. Nihayet birisine bir paketini rüşvet olarak verip bunu atlattım. Ama sigaram da dokuz paket kalmış oldu. Tren her fırsatta uzun uzun durarak saatinde giden öbür trenlere yol veriyordu. Böylece bizim rötarımız da artıyordu. Nihayet Bulgaristan bitti ve biz Yugoslavya topraklarına girdik. Bu sefer Yugoslav polisleri, gümrükçüleri ve demiryolu memurları katarla doluştular. Bunlar da kızıl yıldızlıydılar

ama ben kızıl yıldızlara sempatiyle bakmamayı artık öğrenmiştim. Tren sallana sallana, dura kalka gitmeyi sürdürüyordu. Rötör şimdi on, on iki saati bulmuştu. Geç öğlenden sonra Belgrad garına vardık ve katar havzanın yan tarafında bir yere çekildi. Lokomotif ayrıldı ve çekip gitti. Biz gene ayazda kalmıştık. O sırada treni dolaşan bir Boşnak görevli trenin burada sabaha kadar bekleyeceğini ama eğer istersek az sonra Akropol ekspresinin geçeceğini ve ona aktarma yapabileceğimizi söyledi. Bir parça düşünüp ben de perona indim. Elimde iki bavulum ve bir de deri kabanımla beklemeğe başladım. Az sonra büyük bir hızla yanımızdaki hatta Akropol ekspresi girdi. Ben bavullarımı yüklediğim gibi bindim katarla. Ama katar bizimki gibi değil, ağzına kadar Yunanlı işçilerle doluydu. Ben bir kişilik boşluğu olan bir kompartıman buldum ve içeridekilerden izin isteyerek daldım ve oturdum. Şimdi burada dil sorunundan söz etmeliyim. Benim lisede iki yıl ek yabancı dil olarak almış olduğum ortaokul birinci sınıf kitabından edinilmiş Almanca bilgim üzerine Ankara'da Alman Kültür Kurumunun Goethe Schule denilen kurslarında son senemde geçirdiğim iki sömestrlik kursta edinilmiş çat pat bir Almancadan ibaretti. Ve bu da aslında sefalet boyutunda bir Almanca demektir. İngilizcem iyiydi ve Almanlar orta öğretimde zorunlu olarak İngilizce okudukları için bu aslında yeterli olmalıydı benim hesabıma göre. Yanıldığımı Almanya'ya varır varmaz anlayacaktım. Çünkü mübarekler kendi ülkelerinde öldüm Allah başka dil konuşuyorlardı. İnattla yalnız Almanca konuşurlar. Duyduğuma göre Fransızlar da öylemişler. Eh trendekiler de Yunanlı işçiler ve benim kompartımandaki iki Alman kız oldukları için hiç şansım yoktu. Ama Yunanlı işçiler benim Türk olduğumu anladıklarında son derecede dostça davranmaya başlamışlardı. Buna Almanya'da da tanık olacaktım. Yunanlılar ve Türkler tam anlamıyla kader yoldaşlarıdır orada da. Ve müthiş dayanışlılar. İki Alman kız da benim İngilizceme yanıt veriyorlardı. Böylece keyifli sayılabilecek bir yolculuk başladı. Bir süre sonra Yugoslavya bitti ve biz gene sınıra geldik. Bu kez Avusturyalı polisler, gümrükçüler ve demiryolu memurları bindiler trene. Ama onların fazla zorluk çıkarmaya niyetleri yoktu. Sadece ne parası olduğunu anlamadığım bir yirmi mark istediler ve bunu ödememizi tavsiye ettiler. Çünkü eğer Almanya bölgesine girerseymişik otuz beş mark ödermişiz. Öyle dediler; biz de verdik. Gerçekten de az sonra Bundesrepublik topraklarına girmiştik. Bir, iki saat kadar sonra da Münih'e vardık. Benim aktarma yapmam gereken tren on beş saat öncesinin treniydi ve Bremen yönüne en yakın tren

yarın sabah on bir sularındaydı. Çaresiz bir otele inmem gerekecekti. Garın kapısı önüne çıktım ve bir taksiye bindim. Şoföre "En yakın otele!" dedim İngilizce olarak. Adam fena bozuldu ve hemen karşı köşede olduğunu söyledi. Ne yapalım dedik, bindim bir defa ve o iki bavul ve bir kabanla Münih caddelerinde yürüyemedim doğrusu. Taksi yola çıktı ve karşı köşede değil de biraz daha ileride küçük boyda bir otelin önünde durdu. İndim, taksiyi ödedim ve otele daldım. Resepsiyondaki herife tek yataklı bir oda istediğimi söyleyince tek yataklı oda olmadığını, ancak çift kişilik bir oda verebileceğini söyledi. Fiyatını sordum, yetmiş mark dedi. Yahu eyvah, üzerimdeki marklar suyunu çekmekteydi yavaş yavaş. Neyse odayı tutmaktan başka çarem de yoktu. Resepsiyona bunu söyledim, elime anahtarını verip "Üçüncü kat." dedi. Ben asansöre kadar valenin bavullarımı taşımasını beklerdim. Ama vale kazık gibi duruyor, hiç oralı olmuyordu. Çaresiz bavulları ve kabanımı yükledim ve asansöre yürüdüm, çağırma düğmesine bastım. Gelen asansöre bavulları koydum ve kendim de bindim. Daha üçüncü kat düğmesine basmadan asansör hareket etti. Nereye gidiyoruz yahu derken asansör taa beşinci kata kadar çıktı ve durdu. Kapı açıldı ve içeri iki zilzurna sarhoş Alman herifle üç de gene turna kadın girdiler. Ne herifler ve ne de kadınlar benim farkıma bile varmadılar. Üstelik birisiyle burun burunaydım da. Asansör aşağı inmeye başladı. Girişe kadar indik gene. Herifler birbirleri üstüne yıkıla yıkıla indiler. Bu sırada ben aradan elimi uzatmış, üçüncü kat düğmesine sıkı sıkı basmıştım. Asansörün kapısı kapandı ve biz gene çıkmaya başladık. Neyse bu sefer üçüncü katta durduk ve ben indim. Odayı buldum ve girdim. Oda hiç de yetmiş markı haklı çıkaracak cinsten değildi. Ama banyosu vardı. Ben çaresiz banyoyu doldurdum ve içine girdim, sıcak bir banyo aldım. Ama çıkınca üşümeye başladım. Hava serinlemişti ve kaloriferler yanmıyordu. Çaresiz yatağa girdim ve battaniyeyi burnuma kadar çekip uyumaya çalıştım. Sabahtan beri trende Yunanlıların verdiği bir domates ve bir hiyardan başka bir şey girmemişti kursağıma ve karnım zil çalmaktaydı. Ama lükslük edip bir şeyler yemeye cesaretim de parasızlık yüzünden yoktu. Sonunda bir parça uyuyabilmişim. Ve bermutad sabahın köründe, hem de bu kez saat ayarı farkından ötürü daha da erken saatte uyandım. Karnım zil çalmaya devam ediyordu. Ama binebileceğim tren saat on bir dolaylarındaydı. Onun için epeyce oyalandım ve nihayet kalkıp gara yollandım. Bu kez yolun gerçekten kısa olduğunu gördüğümünden taksiye binmeden yürümeğe çalıştım. Gerçekten de gar bulunduğum yerden

görünmekteydi. Sonunda gara varabildim ve önce tren tarifelerine bakıp saati doğruladım. Evet, saat tam on birde Almanya'nın kuzeyine doğru gidecek olan Trans European Ekspres hareket etmekteydi. Bu trende biletimle bir fark olup olmayacağını ise bilmiyordum. Onun için önce gar danışma bürosuna gittim ve elimdeki biletin bu hatta geçerli olup olmadığını sordum. Tabii bu soruları İngilizce yapıyordum. Ama danışma bürosu doğal olarak iyi İngilizce de biliyordu ve bana biletimin bu hatta da geçerli olduğunu yalnızca mevki farkı vermem gerekeceğini, bunu da trende yapabileceğimi söyledi. Bunun üzerine peronda duran trene bindim. Bu tren bizim motorlu trenler gibi, onlara benzeyen kısa bir katarı. Ama iç döşemesi oldukça lükstü. Bir yer bulup oturdum ve tam saatinde yola çıktık. Trende koltukların üzerine dağıtılmış bir takım broşürler vardı ve bunlarda trenin uğrayacağı istasyonlar, varış ve kalkış saatleri yazılıydı. Benim ilk biletim Münih'ten doğu Almanya sınırına yakın yukarı doğru çıkmamı gerektirdiği halde bu tren Ren havzası boyunca tırmanıyordu. Biraz sonra tren dolmaya başladı. Yerlerin çoğu boş olduğu için bizim vagona da bir takım adamlar binmekteydi. Hemen hepsinin koyu gri takım elbiseler taşıdıkları dikkati çekiyordu. Sonradan koyu grinin Almanya'da bizdeki lacilerin yerine geçtiğini öğrenecektim. Ama bunu öğrenmeden de burada giyimlerin resmi bir havada olduğu fark ediliyordu. İnsanların şıklıkları dikkat çekiciydi. Tren ilerledikçe binenlerin sayısı arttı. Ama dikkati çeken ve elimizdeki broşürlerden de fark edilebilen şey trenin durma süresinin kısalığıydı. Tren her istasyonda azami iki, iki buçuk dakika durmaktaydı. Benim iki bavul vagonun giriş platformuna yakın, yani kapıya da yakın durmaktaydı. Ben arada kalkıp onları kapıya daha da yakın hale getirdim. İlk koltuklardan birinde oturduğum için bavullarımı gözle izleyebiliyordum. İnip binenlere engel olmamaları için iki bavulu yan yana değil, arka arkaya koymuş, geçişler için yer bırakmışım. Neyse tren Bonn'a ulaştı ve treni dolduran kelli fellı adamların hemen hepsi indiler. Anladım ki bu tren resmi dairelerde işi olanların tercih ettikleri bir tür banliyo treni işlevi görmektedir. Bonn'da işi olan ekâbir bununla gidip gelmektedir. Bu sırada kondüktör de gelmiş ve ben fark biletimi almak için bir kırk-elli marka daha bayılmak zorunda kalmışım. Ancak Bonn'da treni terk edenlerin çok olmasından dolayı tren elimizdeki broşüre göre bir parça rötar yapmış ve bundan sonra istasyonlardaki durma sürelerini kısarık rötarı yakalamak gibi bir yola girmişti. Bremen'e yaklaştıkça bu rötar gene de büyükçeydi ve istasyonlarda durma süreleri iyice kısalmıştı. Bremen'e varacağımız za-

man ben kalktım ve bavullarımın yanına gittim. Bir de ne göreyim; korktuğum başıma gelmiş ve bavullarla kapı arasına orta çağdan kalma iki Alman vatandaşları girmişti bile. Nihayet tren Bremen garına girdi ve durdu. Kapılar açıldı ve o iki Almandan biri yirmi saniyede perona inebildi. Ardından eşi olan öbür orta çağlı da on beş saniye kullandı inmek için. Broşüre göre bana on saniye kalmıştı. Ben bavulun birini kaptığım gibi kabanımla birlikte perona fırlattım ve öbür bavulu almak için geri döndüm. Bu sırada trenin kapıları pssst diyerek kapandı ve tren hareket etti. Böylece benim bir bavulum ve o çok değerli kabanım Bremen'de kalmış ben de trende öbür bavulumla birlikte Hamburg'a doğru yollanmaya başlamıştık. Benim durumum tam bir perişanlık haliydi. Biraz sonra gene kondüktör geldi ve bilet kontrolü yapmaya başladı. Kendisine İngilizce bilip bilmediğini sordum. "Elbette." dedi ve hemen anlaşıldı ki bildiği İngilizce Tarzanın maymunlarla konuşurken kullandığı İngilizcedir. Zar zor anlatmaya çalıştım ki ben Bremen'de incekken inememiş, ama bavullarımı perona indirebilmişimdir. Ve şimdi bavulum ve bir kabanım boynu bükük Bremen peronundadır. Kendisine rica ettim. "Lütfen" dedim "Bremen garına telefon ediniz ki benim eşyama mukayyet olsunlar." Adamın bu kadar laftan sonra dediği şu oldu "Bavulunuz orada kaldıysa bu bavul ne?" Anlattım ki benim iki bavulum var idi ve şimdi birisi elimde birisi ise Bremen garındadır. Neyse bunu anlamış göründü ama bu kez de Bremen-Hamburg yol farkını tahsil etmeye girişti. Bir elli mark ta o tuttu. Neyse ödedik ama artık cüzdanımda bir otuz mark kadar kalmıştı. Ben kara kara ne yapacağımı, başıma daha neler geleceğini düşünmekteydim. Neyse Hamburg garına vardık. Hamburg garı dediğim benim o güne kadar gördüğüm, insan eliyle yapılmış en büyük yapıydı. İki parçadan oluşuyordu ve ikisi arasındaki raylara ardı ardına her biri onar vagonun oluştuğu iki katar girebiliyordu. Bereket versin hareket edecek katarların nerelere gideceğini belirten tabelalar peron başlarında asılıydı. Bir şans eseri Bremen'e gidecek ekspres katarı tam yanımızdaki hattaydı. Peron göreve giden izinli askerlerle doluydu. Hepsinin uzun saçları omuzlarında, bir garip görünüm. Genç kızlarla sarmaş dolaş öpüşmekte idiler. Ben şaşkınlıklar içinde bu NATO silah arkadaşlarımızın hallerini seyretmekteydim. Ama trenimi kaçırmamak için hemen o gösterilen katarı bindim, bu kez oturmaya falan cesaret edemeyerek platformda ayakta durdum. Az sonra kondüktör geldi, bu kez bana oldukça ucuz gelen biletimi kesti. Ve tren kalktı. Ben geriye doğru olan bu yolculukta son derece derin bir depresyonda idim. O kadar ki kendi-

mi trenden dışarı atmayı, rayların üstünde parçalanmayı bile düşünmekteydim. Neyse gene de kendimi toparladım. Artık ortalık iyice karanlık olmuş, çevredeki köylerde, kentlerde ışıklar yanmıştı. Bir buçuk saat sonra Bremen garına giriyorduk. Ben can havliyle dışarı fırladım, peronda duran bir demiryolu memuruna bavulumu sordum. Tabii gene İngilizce soruyordum. Tombul, güleç yüzlü bir adam olan memur “Kahverengi bir bavul mu, üzerinde gene kahverengi bir deri kaban var mıydı?” diye sordu. Ben heyecanlı “Evet.” diye yanıtlayınca “Görmedim!” dedi. Ben ölmek üzereyken de gülererek “Bakın orada, hareket memurluğunun önünde duruyor.” diye devam etti. Baktım, sahiden benim zavallı bavulum, üzerinde kabanım garın ortasında durup durmakta. Memura binlerce kez teşekkür ederek oraya doğru koştum. Nihayet bütünleşebilmişim. Bavulları yüklediğim gibi garın ana girişine doğru ilerledim. Bu sırada garın bir yan kapısı önünde taksileri gördüm. Gideceğim Delmenhorst kenti Bremen’in banliyösü olduğundan taksinin çok fazla tutmayacağını, tutsa bile Özcan’ın fark parasını ödeyeceğini ummaktaydım. İş ki Özcan’ı bulabileyim. Çünkü onlar beni aslında dün bekliyorlardı. Bir taksiye bindim ve Delmenhorst dedim. Adam gülmeye başladı ve İngilizce olarak “Neden trene binmediniz? Şimdi Delmenhorst’a tren kalkıyor.” dedi. Ben de gene İngilizce “Aman boş verin ve sürün” dedim. Yola koyulduk Şoför telsizde arkadaşlarına Delmenhorst’a bir yolcu aldığını söyleyince telsizdeki arkadaşı “Tebrik ederim, iyi şanslar.” diye yanıtladı. Ben acaba çok mu kazıklanacağım diye merak etmeye başlamıştım. Neyse karanlık yollardan geçip az sonra Delmenhorst’a vardık. Şoför verdiği adresi buldu. Ve taksi ücreti de on mark bile tutmadı. Şoför uzun uzun sayarak bozuklarla paranın üstünü verdi. Ben üstü kalsın demeğe çekiniyordum, çünkü haksız para vermenin hakaret sayılabileceğini duymuştum. Geldiğim yer dar bir sokağın ağzıydı. Aradığım adresin giriş kapısı o dar sokağın içindeydi. Ben iki bavula asılıp o dar sokağa yönelince iki adam yolumu kestiler. İkisi de “Kripo.” Diyerek pantolon ceplerinde, kemerlerine zincirle bağlı olan polis markalarını gösterdiler. Ben birkaç Alman polis filmi izlediğim için Kripo sözcüğünün Suç polisi ya da cürüm polisi gibi bir anlamı olduğunu biliyordum. Ama bu karşılamanın anlamını çözemedim. Adamlar kim olduğumu, buraya neden geldiğimi sordular, bozuk bir İngilizce ile. Ben de anlattım ki burası Doktor Canata adlı arkadaşımın evidir ve ben de Türkiye’den misafir olarak gelmekteyim. Adamlar bunun üzerine kenara çekildiler ama gitmediler, ben kapıyı çalıncaya kadar kaldırımda beklediler. Ben

kapıyı çaldım ve az sonra üst kat pencerelerinden biri açıldı ve korkulu bakışlarla Perihan’ın başı göründü, “Wer ist da?” diye sordu. Ben de Türkçe olarak kendimi tanıttım, kapıyı açmasını söyledim. O iki adam kapı açılıp da ben içeri girene kadar kaldırımda beklediler. Ben girdim ve yukarı kata çıktım. Perihan daire kapısını da açtı. Beni içeri aldı. “Yahu nedir bu, özel muhafızlar mı tuttunuz?” diye sorduğumda anlattı. Meğer o gün soyulmuşlar. Yandaki boş evin penceresinden ve iki ev arasında kurulu olan dış boya iskelesinden hırsız onların evine girmiş ve altın ve mücevherleri götürmüş. Dışarıda polisler bunun için bekliyorlarmış. Benim demek ki garip bir şansım vardı ve bu şans onları da vurmuştu. Özcan’ın o gün nöbeti varmış ve Perihan evde çocuğuyla birlikte yalnızmış. Oturduk bir parça konuştuk. Ben iki gündür çektiğim sıkıntılardan sonra eni konu rahatlamıştım. Perihan’ın küçük kızı İklil ile oynamaya, şakalaşmaya başladım.

Ertesi sabah yeni işime doğru yola çıktık. Perihan beni hastaneye kadar götürdü ve önce şefine tanıştırdı. Şef Frau Dr. Brandt genç bir kadındı ve başlamış olan ameliyatlardan ötürü burnunu kaşıyacak hali yoktu. Sonra idare memurunu gördük ve ben hemen işe başladım. İşimde elle yapılacak işleri yapmakta pek zorluğum olmadı. Perihan bana tüpleri şöyle bir gösterdi, hastanın boğazına tüp yerleştirilişini yani intubasyonu öğretti ve beni hemen bir ameliyat masasına konuşturdu. Ameliyathanede üç masa vardı. Ayrıca yan binada kadın doğuma ait bir ameliyathane daha bulunuyordu. Bu arada çıkıp yatacak yerimizi de ayarladık. Hastanenin çatı katında sıra sıra odalardan biri benim oldu. Eşyalarımı, yani iki bavulumu getirdim ve yerleştim. Sonra da işe daldım. Önemli olan medikasyondan yani narkoz vermeden önce hastaları dolaşıp ameliyat olacak hastalardan anamnez almak ve onlara narkozun esaslarına ilişkin bilgi vermektir. Bu sırada sorulması gereken en önemli lafları Perihan bana yazdırdı ve ben herkese papağan gibi aynı lafları eder oldum. Ama bunu oldukça iyi kıvırdım ki bütün premedikasyonları az sonra bana bıraktılar. Yani Perihan’ın yapacağı narkozların premedikasyonunu da ben yapıyordum. Zaten bölümde iki asistandık ve bir de şef vardı. İntubasyonu yapmakta da hiç zorluk çekmedim. Bölümün bir hemşiresi, iki de erkek hemşire vardı. Gün boyunca üç masa arasında vızır vızır gidip geliyorduk. Hastanede iki cerrahi şefi vardı ve elbette bir dolu da cerrahi asistanı bulunuyordu. Üç masa da dolup dolup boşalıyordu. Ameliyatlara saat sekizde başlıyordu ve bitişleri ikiden üçten önce oluyordu. Böylece öğlen yemeğine çıkışımız ço-

ğunlukla saat iki buçuk, üçü buluyordu. Yemekhane binanın bodrum katındaydı ve oranın görevlileri iki adet yaşlı kadıncağızı. Kadıncağızlar çok çalışıp yorulan doktorlara karşı şefkatle doluydular. Yemeğini ancak saat üç buçuk, dörtte alabilen bana ise bu şefkat tavana vuruyordu ve çoğu zaman bana ekstra bir şeyler vermeğe çalışıyorlardı. Bir muz, bir tabak ekstra muhallebi gibi avantalar sunuyorlardı ve ben yemeğimi yiyinceye kadar da elpençe divan bekliyorlardı. Eski Alman halkında, yani yaşları Hitler zamanına yetişmiş olmalarını gerektiren kimselerde bu çalışma saygısını sonra da çok görecektim. Hastane eski bir binaydı. Kentin kuruluşu İS 971 yılındaydı. Ve tam bininci kuruluş yıl dönümü kutlanıyordu. Bizim hastanenin kuruluşu ise o tarihten bir yıl sonra, yani 972 yılı idi. Bina da o tarihlerde yapılmaya başlanmış ve sonraları yeni müştemilatlar eklenmiş bir binaydı. Ama yeni dediysem en yeni parçasının inşası gene de yedi, sekiz yüz yıl öncesine denk gelmekteydi. Daha sonraları tadilat yalnız iç kısımlarında yapılmıştı ve içersi yeterince moderndi. Yani Alp Aslan Malazgirt'te Romanos Diyogenes'i yendiği sırada bu kent tam yüz yaşında, hastane de doksan sekiz yaşında idi. Kent Bremen bağımsız kentinin bitişiğinde, ayrı bir kent olarak kurulmuştu. Bremen'in bağımsız bir kent olmasına karşın burası Aşağı Saksonya eyaletine bağlıydı.

Ben, Almancamın sifira yakın olmasına karşın çevreyle rahatlıkla temas edebiliyor, eni konu rahat yaşıyordum. Ancak derdim psikiyatrye dönebilmekte ve bu konuda umutlarım her geçen gün bir parça daha kırılıyordu. Bir kere psikiyatri yapabilmek için hastanın ne dediğini, halk ağzı konuşmalar, ata sözleri, deyimler ve küfürler dahil bilmek gerekmekteydi ve şimdiki halimle bundan hiç umudum yoktu. Ben ancak yol sormak ve verilen yol tarifini anlamak kadar bir Almancaya sahiptim ve ufukta hiç umut görünmüyordu. Elbette yaşamımı sürdürebilirdim. Örneğin psikiyatryden vazgeçer, zaten başlamış olduğum anesteziyi yapardım ve anestezi uzmanı olurum. Hiç de bir şey olmazdı. Ama benim bütün düşlerime, kendimi değerlendirmeme veda etmem gerekecekti. Bu da bana yeterince büyük bir felaket olarak görünmekteydi. Fena halde depresyondaydım ve kendimi çok çaresiz hissediyordum. Sıklıkla ağlıyor ve bu halimle sevgili Özcan ve Perihan'ı da üzüyordum. Onların ısrarları üzerine Hekim dergisi Aertzblatt'ı dikkatle incelemeye başladım.

Almanya'da yerli olsun yabancı olsun tababet icra eden her hekimin Tabip Odasına üye olması zorunluluktur. Bu üyelik sonucunda Tabipler birliğinin haftalık dergisi Aertzblatt'a abone olunur. Bu kalın

bir dergidir ve arka tarafında sayfalarca hekimlere iş ilanları ve hekimlerin iş arama ilanları yayınlanır. Her hafta kıyamet gibi ilan çıkar. İşte bu ilanları dikkatle okumaktaydım. Cerrahi dallarında ve dahiliye için pek çok ilan çıkmaktaydı ama arada sık sık psikiyatri ve özellikle de nöroloji ilanları da çıkmaktaydı. Almanya'daki uzmanlık sürecinden de söz etmem gerek. Almanya da uzmanlık lisansını veren kurumlar tabip odalarıdır. Uzmanlık hekimler arasında halledilmesi gereken bir iş bölümü olarak görülür ve buna resmi kurumlar karışmazlar. Tabip odaları da böylece yarı resmi kuruluşlar haline gelirler ve federatif kuruluşlu bir devlette bu büyük bir şeydir. Tabip odaları ayrıca hangi kurumun ne uzmanlık eğitiminin ne kadarını vereceğine de karar verirler. Prensipten her şef en az altı aylık uzmanlık vermeğe yetkilidir. Ama sürenin tamamını verebilen şeflik de yoktur. Ancak psikiyatri için kamu hastaneleri, yani eyalet hastaneleri sürenin tamamını verme hakkına sahiptirler. Böylece örneğin iç hastalıkları uzmanlığı için çeşitli şeflerin yanında altışar ay, birer yıl çalışmakla beş yılı tamamlayabilirsiniz. Sürenin tamamlanmasıyla da tabip odası size uzmanlığınızı verir. Felsefe hekimliğin esas olduğu ve uzmanlıkların sadece hekimler arasında bir iş bölümü sorunu olduğudur. Buna da devlet karışmaz. Hekimler bunu kendi aralarında, kendi odalarında çözerler. Tabipler birliği ayrıca uzmanlığın eğitim süresini de tespit eder. Bu konuda Avrupa ve uluslar arası örnek ve kurallar esas olur. Yani süreler ve eğitimin programı ABD ve İngiltere'dekinin aynıdır. Ama mesela daha önce de belirttiğim gibi, Fizik Tedavi gibi bir uzmanlık dalı bulunmaz. Buna karşılık nöroloji ve psikiyatrynin birlikte yapılmasıyla asabiyecilik gibi bir dal vardır. Ki sonunda ben bu dalı yapmış oldum ve Almanya'dan Nöro-psikiyatri uzmanı oldum. Neyse ki bu unvan, bir karışıklık sonucu olarak Türkiye'de de aynen kabul edildi. Neyse bunlar sonraki öyküler. Henüz Almanya'daki ilk günlerimizdeyiz.

Benim korkum telefonla başvururken dil bilmez bir yabancı olduğumun hemen belli olması ve bu nedenle işe kabul edilmememdi. Onun için de bir türlü başvurmaya cesaret edemiyordum. Bu arada biz eşim geldikten sonra bir ev tutmak zorunlu hale geldiği için bir ev tutmaya da girişmiştik. Kentin ana caddesi üstünde, bir eczanenin üst katında bir ev bulduk nihayet. Evin geniş bir salonu, banyosu ve tualeti vardı ve duvarları içinde bulunduğumuz çatıdan ötürü çatı şeklinde yani içeri doğru eğikti. Çatı pencereleri de vardı. Bir tek odası vardı ve biz orayı gardirop odası yapmak zorunda kaldık. Salona da bir çek yat ile iki koltuk ve bir kahve masası gibi yuvarlak masa

koyduk. Yere de bir makine halısı döşemiştik. Ev elbette kaloriferliydi ve böylece gayet hoş bir yuvamız olmuş oldu. Evin mansardları da, yani çatının kenar taraflarında kalan üçgen kesitli boşluklar da vardı.

Şimdi iş geleceğimiz için doğru dürüst planlar yapmaya, bunun için de önce iş bulmaya, daha doğrusu ümit beslemeye kalmıştı. Almanya'da iş sözleşmeleri genellikle kuartaller hesabıyla yapılır. Kuartal yılın üçer aylık dörtte biri demektir. Yani bir kuartal ocakta, öbür kuartal nisanda başlar. Sonra temmuz ve en son da ekim kuartalleri gelir. Böylece ben iş aramalarımı nisan kuartali için yapıyordum. Birden bire Aertzblatt'ta bir ilan gördüm. Hamburg yakınlarında bir kentin kent hastanesi nöro- psikiyatri bölümü asistan arıyordu. Bir cesaret telefonu açtım ve karşıma çıkan şef Dr.Otto'ya derdimi anlattım. Artık Almancam böyle bir derdi anlatabilecek düzeye gelmişti yani. Adam büyük bir heyecanla kabul etti ve beni çağırdı. Hemen gittim. Hastane Hamburg'un varoşunda olup da aslında Aşağı Saksonya eyaletine bağlı olan Buchholz diye bir kentteydi. Buchholz, aşağı yukarı Delmenhorst'un durumunda olmasına rağmen çok daha küçük, neredeyse köy büyüklüğünde bir yerd. Buna karşılık çok modern bir hastanesi vardı. Hastanenin modernliği de şundan geliyor; bacaklarını uzatmış bir örümcek gibi beş kanada uzanan, tamamı tek katlı poliklinikler ve bunların ortasında sekiz katlı bir hastane ana binası vardı. Örümceğin bacaklarından biri de ameliyathane ve müştemilatıydı. Ana binanın giriş katında nöro-psikiyatri bölümü bulunuyordu. Şef Dr.Otto genç sayılabilecek tombulca ve güleç yüzlü biriydi. Serviste uzman olarak bir de karısı bulunuyordu ve asistanları yoktu. Yani ben tek olacaktım. Şefle ben birbirimizi kabul ettik. Ben hasta dosyalarını yazıp çizmekte zorluğum olacağını, hele Hekim mektubu denilen epikrizleri yazmayacağımı açıkça söyledim. O da bunu eşinin halledebileceğini söyledi ve böylece uyuştuk. Hemen gelip başlayacaktım.

Özcan iş bulduğum haberine çok sevindi. Gözleri yaşardı, boynuma sarıldı. Demek ki çok çektirmişim çocuklara kendi derdimle. Tanrı onlardan razı olsun. Neyse ben gene de teşekkürümün ifadesi olarak Özcan'a çok istediği bir daktilo aldım yaş günü armağanı olarak. İlginç olan kırtasiye dükkanına girip de "Ben Türk klavyeli bir yazı makinesi istiyorum." deyince tezgahtarın hemen çıkarıp vermesiydi. Bunu, yani şimdilerde F Klavye denilen klavyenin aslında "Türk Klavyesi" olarak tescil edilmiş olduğunu bizim entel takımı bilmezler. Aslında bu FGĞ ile başlayan klavye İzmir Yüksek Ticaret Okulunun müdürü, bizim aile dostumuz Saffet İrtenk tarafından geliştirilmiş ve

Türk Klavyesi olarak tescil edilmiştir. Dünyada Alman, Fransız, İngiliz, İskandinav klavyeleri, bir de Türk klavyesi vardır Latin harfleriyle olan. Neyse bu hediyeme de Özcan çok sevindi. Ve iş vedalaşmaya kalmıştı. Aslında ben bu çalışma yerimi eni konu sevmiştim. Epeyce işe de yarıyordum ve ameliyathaneler gibi tıbbın çok belirgin olduğu iş ortamları da bana iyi geliyordu. Sık sık ilaçlı sabunlarla yıkanmak ve her seferinde tiril tiril ütülenmiş ve kolalanmış formları giyinmek de çok hoşuma gidiyordu. Halimden hoşnuttum yani. Ve orada yıllarca kalabilirdim ve kapı gibi anestezi uzmanı da olabilirdim. Ancak derdim psikiyatriden ayrı düşmüş olma ve bu da önemli bir yitimdi benim için. Lise çağlarından beri idealim olan meslekten ayrıldım çünkü. İşte şimdi bu hayalime bir adım yaklaşmaktaydım. Ve ben denilen gün Buchholz'a gidip işe başladım. Hastanenin polikliniklerinin üst katında bir oda da verdiler bana. Kısa zamanda işe adapte oldum ve keyifli bir dönem başladı. Hastalarla hiçbir zorluğum yoktu. Şefle de bana kalırsa çok iyi geçiniyordum. Ancak şefin cazgır karısı durumdan hiç hoşnut değildi. Çünkü epikrizleri o dikte etmek zorunda kalıyordu. Almanya'da şimdi aile hekimi adıyla bizde de yerleştirilmeye çalışılan sistem Bismark'tan beri son derecede sağlam şekilde yerleşmiş bir sistem olduğu için Hekim Mektubu denilen epikrizler son derecede önemlidir. Bu mektup eline geçmeden aile hekimi ödemeyi serbest bırakmaz. Çünkü Almanya'da sigortasız kimse yoktur ve sigortalar hekimlerin ve hastanelerin ücretlerini ilk sevk eden hekimin olurundan sonra öderler. Dolayısıyla da bu son derecede önemlidir. Tabii bu durumda benim epikriz yazamıyor oluşum da son derecede önemli bir handicap olmaktadır. Ama ben şefim Dr.Otto'nun yumuşak yüzüne güvenmekteydim. İşin aslı daha sonra anlaşılacaktı.

Benim gelmiş olmamdan faydalanıp şefim ve karısı iki üç ay sonra tatillerine çıktılar ve Finlandiya'ya gittiler. Bir şefin izne çıkabilmesi için yerini mutlaka yedeklemesi gerekir Almanya'da. Yani yerine aynı işi yapabilecek bir vekil bırakmadan hiçbir şef izne çıkamaz. Bu vekalet işi de uzman hekimlerin ek gelir kaynağıdır. Yani bir yerlerde bağımlı olarak çalışmakta olan uzman hekimler bu vekalet işlerini üstlenirler. Kuruma arada sırada uğramak ve sorumlulukları üstlenmek koşuluyla o yere bakar, izindeki şefin o süre için maaşını da alırlar. Benim yeterince sorumluluk üstlenebilecek bir asistan olduğumu görünce Dr.Otto da bunu ilan ederek izinli olacağı süre için iki uzmanla anlaşmıştı. İkisi de on beşer gün ona vekalet edeceklerdi ve kliniğin işini de aslında ben üstlenmiş olacaktım. Bana böylesine gü-

venilmiş olmasından ötürü benim ağızım kulaklarıma gitmişti. Yani çok memnundum. Gelen doktorlardan biri aslında bir askeri doktor, bir yarbaydı ve çok iyi, çok yumuşak bir adamdı. Beni kısa zamanda değerlendirdi ve bütün işleri bana bıraktı. Sadece günde iki saat kadar uğruyordu ve benim soracağım bir şey varsa yanıtlıyordu. İki hafta kadar pek güzel çalıştık. Daha sonra ikinci vekil geldi. Bu adam aslen Baveralı bir doktordu ve mesleğinde iddialıydı. Nitekim daha sonra kendi adıyla bazı icatlarda bulunduğunu duyacaktım. O bana elbette tam bir güvenle işleri bırakmadı. Her gün mutlaka geliyor ve her seferinde tam bir ziyaret yapıyordu. Bu ziyaretlerde ve hastaların durumlarının oldukça iyi olduğunu görünce onun da güvenini kazanmakta gecikmedim. Artık o da şakalar falan yapmaya başlamıştı ki bizim şefin tatili bitti. Ve işe başlar başlamaz da benim takip ettiğim hastaların tanı ve tedavilerinde kusurlar bulmaya başladı. Oysa o hastaları önceki vekil şeflerle görmüş ve kendi tanımı ve tedavimi onaylatmıştı. Bu sefer o yumuşak yüzlü iyi şef gitmiş, her şeye kusur bulan bir adam gelmişti. Nihayet bir gün bana işe yaramadığımı da açıkça söyledi. Kendime başka bir iş aramaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı. Oysa o sırada karotis anjiyo bile yapabiliyordum. Lomber ponksiyonlar, myelografiler falan ise zaten leblebi çekirdek gibiydi. Neyse bana bunun söylendiği zaman kuartalin ikinci yarısı olduğundan kuartal sonunda suyum ısınacak demekti. Neyse ki şef buna rağmen bana bir şahadetname yazdı. Almanya' da her şefin normal süresi biten her asistana bir Zeugnis, yani şahadetname yazması zorunluluğu vardır. Ve bu şahadetname içine asistan aleyhine bir şey yazılmaz da çok isterse şef olumsuz yorumlanabilecek bir şeyleri gene de sıkıştırır. Örneğin işleri savsaklamıştır diyemez de işlere yetişmeye çalışmıştır der. Okuyacak olan da işlere yetişemediğinizi anlar. Benim şahadetnameye de epikrizleri yazmaya çalışmıştır gibi bir ibare kondu. Neyse ki bu Zeugnis'leri sonra başvurduğum şeflerin hiç biri okuyup da ciddiye almadı. Adamlar kendi değerlendirmelerine daha çok önem veriyorlardı. Ve önceki şeflerin yargıları onları hemen hiç ilgilendirmiyordu. Günü gelince de ayrıldım. Aslında olumsuz bitmesine rağmen bu kısa çalışmanın çok faydası olmuştu. Kendime güvenimi kazanmıştım. Artık Almanya'dan korkmuyordum; başaracağımdan emindim. Yeni yerim de hazırlanmıştı. Kadim dostlarım, gene tıbbiye birinci sınıftan beri sınıf arkadaşlarım olan Yılmaz ve Suna Yıldırım çiftinin çalıştıkları hastanede dahiliye şefi değişmişti ve yeni bir şef gelmişti. Yalnız henüz tam şef olarak atanması olmamıştı çünkü hasta olan

eski şef iki yıllık ihbar süresini kullanmaya kalkmış ve yerinden ayrılmamıştı. Almanya'da sözleşmeli çalışan hekimlerin yasal bir ihbar süreleri vardır. Bu süre çalıştığı süre arttıkça artar ve sonunda iki yıl olur. Yani bir şefi uzaklaştırmak için işverenin iki yıl önceden ihtar etmesi ve ayrılacağı süreyi bildirmesi gerekir. Bu süre çalışan için de aynen vardır. Yani bir şef ayrılmak isterse de iki yıl öncesinden işverene uyarı çekmesi gerekir. Elbette uzaklaştırılacağı bildirilmiş olan şeften o iki yıl süresinde doğru dürüst iş de beklenemez. Adam o iki yıl boyunca hiç çalışmasa bile aylığını almaya devam eder ve tekrar uzaklaştırma da olmaz. Bu süreler en tıfıl asistanlar için de söz konusudur. Yalnız onların süreleri bir ay, iki yıl çalışmış olanlar için ise bir buçuk aydır. Ve bu süreler de kuartallere göre hesaplanır. Yani ayrılmak istesek kuartalden bir ay önce haber vermek zorunda oluruz. İşte bu şef de Recklinghausen hastasıydı ve çalışmıyordu, uzun istirahatlar kullanıyordu. Hastanenin işvereni olan kaza idaresi ona ihtar mektubunu göndermişti ama iki yıl gibi bir süre aslında yok olan bir şefle idare etmek zorundaydı şimdi. İşte yeni şef de gelmiş ve şimdilik şef yardımcısı olarak işe başlamıştı. Adamcağız kendine takım kurmaya da başlamıştı. Bu arada Yılmaz da hastaneye kadın doğum şefi olmuştu. Ve Suna da anestezi şefiydi. Bu iki şef dâhiliyenin şef yardımcısı olan müstakbel şef benden söz etmişler ve o da hemen işe almıştı. Yani yerim garantiydi. Bu sırada bizim hanım da aynı hastanenin cerrahi bölümüne asistan olarak girmişti ve biz evi hastanenin bulunduğu Sulingen'e taşımıştık. Ev de hastanenin hemen köşesindeydi. Böylece ben hafta sonları gelip gider olmuşum ve müstakbel şefim olacak olan Dr Flügge ile de tanışmıştım. Böylece gelecek korkum olmadan Buchholz'dan ayrıldım ve Sulingen'e geldim.

Dahiliye bölümü hastanenin iki katını tutuyordu. Ayrıca hastanede cerrahi ve kadın doğum şeflikleri ile anestezi bölümü vardı. Bir kat da kentteki diğer dal uzmanlarının kullanımına ayrılmıştı. Bunlardan kulak burun boğaz uzmanı olan biri bu kattaki yatakları sıkça kullanıyor, bol bol tonsillektomi yapıyordu. Bir de bir çocuk uzmanı bu kata çocuk yatakları atıp çocuk hastalar yatırıyor. Bizler hastane nöbeti tutuyorduk yani bütün hastane için tek asistan görevli oluyordu. Benim avantajım evimin hemen köşede olmasıydı. Nöbetçi doktorlar hastanenin nöbet telsizini taşıyorlardı. Nöbet telsizi tek yönlü çalışan, yani yayını sadece alan bir telsiz aygıtıydı. Karşılıklı konuşma yapılamıyordu. Ama böylece ben istersem evimde kalabiliyordum. Hastanenin nöbet odası da pek küçük ve tatsız bir yer olduğundan çoğunlukla

bunu tercih ediyordum. Üstelik eşimin tutması gereken nöbetleri de ben yapıyordum. O sadece ameliyatlık bir durum varsa geliyordu. Hastanede asistan olarak iki Alman doktor da vardı. Ve bunların ikisi de dâhiliye asistanıydı.

Sulingen Buchholz'dan da küçük bir yerdi ve üstelik büyücek kentlere bir parça uzaktı. Bremen ile Hannover arasındaki düz bir tarım bölgesindeydi. İçinde bir kundura fabrikası ve bir de linyit ocağı vardı. Bir de doğal gaz kuyuları açılmaktaydı. Bu hastanede çok güzel bir yıl geçirdim. Hastane ve kaza idaresi Türk doktorlara alıştı ve bizlerden memnundu. Biz de bir arada basbayağı hatırı sayılır bir koloni oluşturuyorduk. Bölgede epeyce Türk işçi de vardı. Hastanede benden başka Yılmaz ve Suna çifti, onların bir asistanı, cerrahide bizim hanım ve bir doktor daha olmak üzere epeyce Türk doktor oluyorduk. Ayrıca en azından başlangıçta benim kadim arkadaşım Özgen de bizimle birlikteydi. Hastane beş katlı ve ayrıca daha geniş bir zemine yayılmış olan poliklinik, röntgen ve ameliyathane katları vardı. Cerrahinin şefi olan Dr. Witsrtruck aslen doğu Almanya'lı çok hoş bir insandı. Ben bizim şeften de çok hoşnuttum. Kadın doğumun şefliğini de bizim Yılmaz almış bulunuyordu. Hastanenin kadrolu bir de anestezi şefi vardı ve o da bizim Suna'ydı. Yani artık rahatı bulmuş durumdaydık. Gülşen de çok iyi çalışıyordu. Witsrtruck'un bir özelliği aslında solak olması, ama sağ el kullanmayı da kazanılmış beceri olarak çok iyi becermişti. Bu durum cerrahlar için bulunmaz bir nimettir. Çünkü o zaman her iki elle çalışabilirsiniz. Ve böylece her zaman birinci asistanın yerine geçebilir, asistanınıza operatör rolünü rahatlıkla bırakırsınız. O da öyle yapıyordu. Almanya'da cerrah olabilmek için bir dizi ameliyatı operatör olarak yapma ve böylece bir katalogu doldurma zorunluluğu vardır. Diyelim ki şu kadar mediasten ameliyatı, şu kadar ampütasyon, şu kadar açık kalp ameliyatı yapmış olmanız gerekir. Elbette şef birinci asistanlığa geçip operatörlüğü size bırakırsa siz de hızla bu katalogu doldurabilirsiniz. Bizim hanım da kısa zamanda mediasten ameliyatlarını yapabilir duruma gelmişti. Hatta bir bacak ampütasyonu bile yaptı.

Hastanenin bizim için ilginç bir tarafı görevleri Diakonie hemşirelerinin yapıyor olmasıydı. Diakonie Protestanların bir sosyal hizmet ve misyonerlik kuruluşudur. Diakonie hemşireleri de Protestan mezhebinin rahibeleri gibiydi. Rahibelik Protestanlarda prensip olarak yoktur. Ama bu kuruluş Protestan misyonerleri olarak gene Katolik rahibeler gibi hizmet gören, evlenmemiş ve evlenmeyecek kadınlara sahiptir. Bunlar normal seküler hemşirelerden farklı

olan giysileriyle hastane yakınındaki bir yurttan topluca otururlar ve almış oldukları eğitimle hemşirelik yaparlar. Oldukça iyi hemşirelerdir. Sadece akşamları servis hoparlör düzeneğinden hastalara vaazlar vermeleri gibi bir adetleri vardır. Hastanede bir de başhemşireleri, Frau Oberin vardır. Onun giysileri daha farklı, tamamen lacivettir. Hastanede onlardan başka normal, seküler hemşire yoktu. Tıpkı Katolik rahibeler gibi sadece ön adlarıyla hitap edilir onlara da. Sadece başına bir hemşire lafı eklenir. Schwester Waltraud, Schwester Gudrun, Schwester Siglinde gibilerini anımsıyorum. Hepsi son derecede iyi hemşirelerdi. Ben Almanya'da rahibe hemşirelerle çalışmadım. Ama çalışan yerleri gördüm. Onlar da çok iyi eğitim görmüş hemşirelerdiler. Üstelik kendi olgularına ilişkin temaslarımda Katolik rahibelerin çok daha şefkatli ve ihtimamlı olduklarına da tanık oldum. Ama bizimkiler de, dediğim gibi hiç fena değildiler.

Hastanede epeyce Türk hasta da oluyordu. Hemşireler bizimkilerden çok hoşnuttular. Bunun nedeni bizim hastaların olağan üstü temiz oluşlarındandı. Bizim hastalar hemşireler onların vücutlarını temizlerken utanır, çok sıkılırlar. Her iki bacağı ve kalça eklemleri alçılı olan bir adamımızı anımsıyorum. Bizde böbreklerindeki bir bozulma nedeniyle yatıyordu. Bir gün baktım odasından çıkmış, duvarlar boyunca uzanan korkuluklara tutunarak ve bacaklarını pergelleyerek ilerlemeye çalışıyordu. Bunu gören iki hemşire birden alarma asılıp koştular. Alarm çaldığı için diğer hemşireler de üşüştüler. Adamcağıza ne yaptığını sordum. Dışkısını hasta iskemlesine oturarak lazımlığa yapmaktan utanmış, tuvalete gitmek istemiş. İşte bu tür davranışlar Alman hemşirelere çok sempatik geliyordu. Yeri gelmişken daha Buchholz'daki hastanede yaşadığım bir olayı da anlatmak isterim. Bizim iki üst katımız cerrahi servisiydi ve bir gün beni oradan çağırıldılar. Bir Türk hasta yatıyordu ve dili pek bilmediğinden anlaşamamıştılar. Adamcağız bir trafik kazası yapmış ve resmen parçalanmıştı. Kazaya ilişkin olarak da hiçbir şey hatırlamıyordu. Ben oradayken bir polis memuru da geldi. Kaza hakkında bizimkinin ifadesini alacaktı. Adam anlatmaya başladı. Hafta günleri bir tersanede olan iş yerinde kalıyor, hafta sonları yetmiş kilometre uzaktaki ailesinin yanına gidiyordu. O gün gene hafta sonu olduğundan arabasını almış ve yola koyulmuştu. Yolda giderken bir askeri konvoyun arasında kalmıştı ve yavaş giden askeri araçları sollamak için konvoydan dışarı doğru hamle yapmış, o sırada konvoyu sollayan bir başka askeri kamyonun altında kalmıştı. Ama kazanın oluş anını anımsamıyordu, gözlerini hastanede açmıştı. Bunun üzerine polis memuru kendi kayıtları

rına göre kazanın oluşunu anlatmaya başladı. O zaman bizim işçi “İnanırım, bunların polisleri namuslu, dürüst kimselerdir. Öyle diyorsa öyledir.” dedi. Bütün konuşmada tercüman rolünü yapan ben bu lafı tutup polise tercüme ettim. Bunun üzerine zavallı polis memuru kıpkırmızı kesildi ve bütün zaptı işçimizin lehine tuttu. Sonra da bana “Kendisine söyleyin; bundan sonraki ifadelerini hep şu şekilde versin. Beni yalancı çıkarmasın.” dedi. Böylece bizim adam hiç yoksa beş bin marklık bir avanta kazanmış ve üstelik kazada da haklı duruma çıkmış oldu. İşte ben Alman sıradan halkının Türklere olan sempatisinin daha yüzlerce örneğine tanık olmuşumdur. Hemşireler de bizim ahalinin temizliğine ve saygılarına hayran oluyorlardı. Ve benim onlarla Türkçe konuşurken sesimin sert oluşuna bozuluyorlardı. Oysa bu sertlik genellikle şiveyle konuşan bizim adamlarımızla anlaşabilmek için ve Türkçe’ nin ses düzeninden ötürü oluyordu.

Sulingen’deyken de bir Türk hasta yatırdılar. Adam uzunca boylu tam bir Kastamonu köylüsüydü. Kastamonu köylüğünde köyler arasında çerçilik yaparken çevresi hep Almanya’ya gelip markla kazanmaya başlayınca o da tutmuş başvurmuş. Vasıfsız işçi olduğundan onu tutup bizim oradaki gübre fabrikasına ambalajcı olarak vermişler. Yani adam kimyasal gübrenin çıkışında duracak, kağıt gübre torbalarını borunun ağzına tutacak, yetmiş kiloluk bir doz gübre torbaya bir hamlede dolunca da torbayı kaldırıp kenara koyarak sonraki torbayı makineye tutacaktı. Tam otomatik tesis de makinenin çıkışına ayarlı çalışıyor. Bizimki daha beş torba doldurmadan pestilli çıkmış. Yavaş hareket etmeye başlamış. Tabii bütün tesis akorda göre çalıştığından üretim yavaşlamış ve bütün işçilerin de gündelikleri düşmüş. Bu sağlıklı adam niye hızlı çalışamaz, acaba hasta mıdır deyip göndermişler. Adamın hamliktan başka derdi yoktu. Ama belinde kuşağı, kuşağın arasına sokulu Serki-soff köstekli saatiyle tam bir Kastamonu köylüsüydü. Hastanede her odada üçer hasta yatıyor. Bizimkinin yatağı en dipte, cam kenarındaydı. Bir gün bizim şefle ziyaret yapıyoruz. Bu odaya da girdik ve hastaları görmeye en dipten başladık. Bizim hastayı gördük, laboratuvar bulgularını inceledik ve sonra ikinci yatağa geçtik. Bu sırada işi biten bizimki, yatağından kalktı, saatini çıkarıp kontrol etti, kurdu ve derin derin iç geçirip yüksek sesle “Ya Allah, ya Muhammet.” diye salavat getirdi. Sesi öylesine yüksek ve gürdü ki bizim şef yerinden sıçradı; “Ne oluyor yahu; yoksa Türkler Viyana’yı geçtiler de sıra buralara mı geldi?” dedi. Ben de “Herr Şefarzt, Türkler çoktan buradalar, farkında değil misiniz?” dedim.

Ve devam ettim, “Bu şaka değil, biz Anadolu’yu da böyle böyle fethetmiştik. Ama kaygılanmayın, şimdilik barış içindeyiz. Gelecekte ne olur, bilemem.” Gülüştük. Ama benim dediklerim şaka değildi. Çok ileriki gelecekte böyle bir olasılık olduğunu sahiden düşünürüm. Şimdi dikkat ederseniz, artık Almanca şakaları anlar ve karşılığında ben de espri yapabilir hale gelmişim.

Sulingen’e gelir gelmez yaptığım bir iş de ehliyet almak için ders almaya başlamak oldu. Kasabanın bir şoför okulu vardı. Hemen ders almak için başvurudum. Eğitimci Herr Schlütelbusch adında yaşlıcana bir adamdı. Ve çok da şakacıydı. Ben çekingen davrandıkça şakalar yapardı. Oldukça zorlanıyordum. Makinenin ben dokunur dokunmaz çalışmaya başlaması beni korkutuyordu. Son derecede tereddütlü ve korkak davranıyordum. Benim bir türlü hızlanamadığımı görünce Herr Schlütelbusch otomatik arabayı getirdi. Buna çabukça uyum yapabildim. Korkum kalmamıştı. O zaman araba olarak otomatik bir araba almaya karar verdim. Hocam da bunu onayladı. Şoför okulu aynı zamanda bir oto acentesi idi. Opel arabalar satıyorlardı. Ben de bunun üzerine direksiyon öğrenirken kullandığım Opel Kadet bir arabayı peyledim. Ehliyet sınavında gelen ayırtman yanınıza biner, hoca da arkaya oturur. Ve arabayı verilen komutlara göre sürersiniz. Bu sırada aracın üzerindeki şoför eğitimi plakası da kaldırılmıştır. Yani orada korunma önlemi yoktur. Neyse ben ilk denemede başarılı oldum. Ehliyetimi imzalayıp verdiler. Ardından kendi arabamı almaya sıra geldi. Gök mavisi bir metalik arabayı seçtim. Hocam arabanın bagajına küçük değirmenler için hazırlanmış bir değirmen taşı koydu. “Araba hafiftir. Baş ve kış atar, Bu burada dursun, hiç olmazsa bir ağırlık olsun.” dedi. Ve ben yollara koyuldum. O gün bu gündür, direksiyon kullanırım. 900 bin kilometreden fazla yapmışım. Neredeyse bir milyon kilometre eder. Ve Avrupa’nın dört bir yanında. Ancak artık eskisi kadar cesaretli değilim. Fazla gidip gelme işim de yok. Onun için çok sevmeme rağmen direksiyonu pek kullanmıyorum. Ancak Bodrum’da evim kentin dışında olduğu için çarşı pazara arabayla inmem gerekiyor. Böylece yazdan yaza direksiyonlu oluyorum.

Sulingen’de bulunduğumuz süre zarfında yapabildiğimiz bir şey de geziler oldu. Önce trenle Kopenhag’a gittik ve dört gün kadar kaldık. Sonra Noel tatili için Berlin’e gittik. Berlin ile Batı Almanya arasında uçak seferleri olağanüstü ucuzdu. Çünkü Berlin ablukası sırasında Almanya ile Berlin arasındaki hava köprüsünün giderlerini müttefikler Batı Almanya’ya yıkmışlardı ve buna dayalı olarak bir düzenleme de

yapmış, Berlin'e yalnızca üç işgal devletinin yani İngiltere, Fransa ve Amerika'nın uçaklarının iniş yapabileceğinden hareketle taşınan her yolcunun ücretinin yüzde kırkını Batı Alman hükümetinin ödemesini şart koşmuşlardı. Böylece biz de Alman hükümetinin parasıyla uçmuş olduk. Berlin, ortasından ikiye bölünmüş bir kentti ve üç devlet işgal sektörü olan Batı Berlin doğu bloğu içinde bir ada gibi, batıya ait bir vitrin gibi durmaktaydı. Biz doğu Berlin'e de geçtik tabii. Geçiş son derecede kolaydı. Berlin'in ulaşım araçları doğu ve batıda tek yönetimdeydi. Ama metro ve S-Bahn denilen havai trenler gerçi bütün kenti dolaşıyorlardı ama geçiş noktaları tekti. Yani gerek S-Bahn, gerekse metro sadece Check Point Charlie denilen yerde doğu Berlin'e açılıyorlardı. Metro doğu Berlin altındaki bölümünde boşaltılmış istasyonlardan geçiyordu, S-Bahn'ın da batı Berlin alanında serbest giriş yerleri bulunuyordu. S-Bahn istasyonlarında doğu Alman memurlar görev yapıyorlardı. Check Point Charlie'de metrodan inince bizi kontrplaklarla çevrilmiş uzun bir koridora aldılar. Az sonra bu koridor iki kola ayrıldı. Bir tarafta Batı Berlin ve üç devlet işgal bölgeleri vatandaşları, öbür yanda Alman Demokratik Cumhuriyeti ve diğer ülkeler vatandaşları diye yazıyordu. Biz elbette bu ikinci yola girdik ve pasaport kontrol noktasına çıktık. Orada kadın ve erkek Halk Polisi mensupları epey hoyrat bir şekilde çantalarımızı muayene ettiler. Benim çantama bakan kadın polis memuru makineli tabancasının namlusuyla bendeki kent planına taktı ve açmamı istedi. Açıp gösterdik tabii, dikkatle inceledi ve geçmeme izin verdi. Pasaport kabininde de memur yüzümü görünceye kadar bekledi ve sonra geç dedi. İlginç bir tur oldu yani. Daha da ilginç olan Noel tatili nedeniyle her yerin kapalı oluşuydu. Sokaklarda da esrarengiz polis arabaları, bomboş caddeelerde sessizce ilerleyerek korku salmaktaydılar. Yani çok genel bağlamda doğu bloğunun devletlerinin totaliter denilen türden oldukları belliydi. Daha sonra Bulgaristan'ı da gördüğüm zaman bu kanım kesinleşecekti.

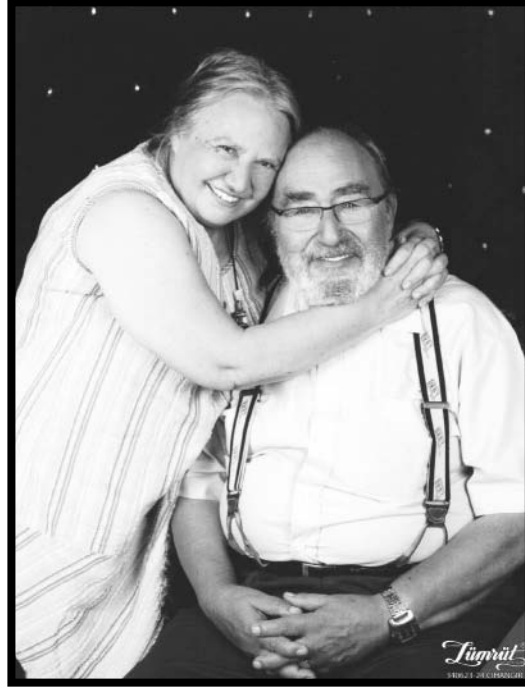
Sonra o sırada Oslo'ya gelmiş bulunan eski arkadaşım Gençay Gürsoy'u da ziyarete gittik. Norveç'e arabayla gideceğimizi öğrenen Suna kıyametleri kopardı. Benim acemi şoförlüğümle başımıza bir şeyler geleceğinden korkuyordu. Oysa hiç öyle olmadı. Önce araba vapuruyla Almanya'nın Travemünde'sinden İsveç'in Malmö' süne geçtik. Oradan Göteborg'a ve oradan da Oslo'ya ulaştık. Aylardan marttı. Ve Oslo'da henüz bahar gelmek üzereydi. Oslo'da dört, beş gün kaldık. Gençay, Norveçli olan karısı Jana ile birlikte oturmakta, bir üniversite kliniğinde çalış-

maktaydı. Biz onlarda kaldık. Eski arkadaşım Bilsay Kuruç da o sırada bir bursla Oslo'daydı ve o da çoluk çocuk gelmişti. O, üniversite lojmanlarında oturmaktaydı. Onun sayesinde Oslo üniversitesini de gördük. İlginç olan üniversite bölümlerinin aldıkları öğrenci sayısına göre tahsisat almaları ve bu yüzden de öğrenci almak için reklâmlar yapmalarıydı. Türkoloji bölümünün ilanlarında "Mükemmel bir dil öğrenmek isterseniz Türkçe öğrenin" diye yazmaktaydı. Bu da ilginçti. Şimdi bizleri İngilizce konuşturmak için yapılanları gördükçe bu daha da ilginç oluyor elbette. Türkçenin epeyce itibarı da varmış. Türkçeyi bülbül gibi konuşan Norveçlilere rastlarsanız şaşırmayın.

Biz Oslo'yu ve Norveç'i çok sevdik. Güzel ve sevimli bir ülke, güzel ve sevimli bir başkentti. Eğitim görmekte olanların vergileri olağanüstü düşürülüyor. Bu yüzden de bütün millet okullara devam ediyordu. Her evli çiftten biri mutlaka okulluydu. Üniversitedeki ilanlar da bu yüzden zaten. Ön eğitimi üniversiteye gitmek için yeterli olmayanlar da çeşitli düzeylerde okullara devam etmekteydiler. Çok ağır olan vergilerin ağırlığını azaltmanın ailede birkaç kişinin okullu olmasından başka yolu yoktu çünkü. Dönüşümüzde feribot işçilerinin grevleri vardı. Yalnızca Oslo'nun batısındaki Asker adını taşıyan bir limandan Danimarka'nın Frederikshaven'ına geçen feribot çalışmaktaydı. Feribot dediğim bizim Ankara vapurundan daha büyük koca koca gemiler. Girişinde bir hangara giriyorsunuz. Sonra yukarı katlarda mükellef salonlara çıkılıyor. Salonlarda İskandinav usulü açık bir büfe duruyor. Yemek de bilete dâhil, yani bedava. Büfede kuş sütü dâhil yok yok. Bizim zeytinyağlı biber dolmalarından patlıcan, biber kızartmalarına kadar her şey var. Ben tabağımı tepemele doldurdum ve fiyorddan çıkıncaya kadar hepsini yiyip bitirdim. Ama sonra Kattgat boğazı sularına girdik ki felaket. Koca koca dalgalar, bizim koca gemiyi stabilizatör kanatları olmasına rağmen felaket sallıyorlardı. Bütün tuvalet lavaboları kısa zamanda yolcuların çıkar-dıklarıyla dolmuştu. Ben henüz dayanıyordum ama bir ara bu sallantıda benim zavallı araba ne âlemde diye bakmak için hangara indim ki kocaman TIR kamyonları durdukları yerde sallanmaktalar. Benim o anda midem kalktı ve orada bulduğum bir lavaboya da ben midemdeki dolmaları boşalttım. Neyse sallana sallana sabaha karşı Frederikshaven'a vardık ve indik. Sonra Danimarka'yı boydan boya geçip Almanya'ya ulaştık...

*Seni hep böyle
hatırlayacağız*

SON VEDA

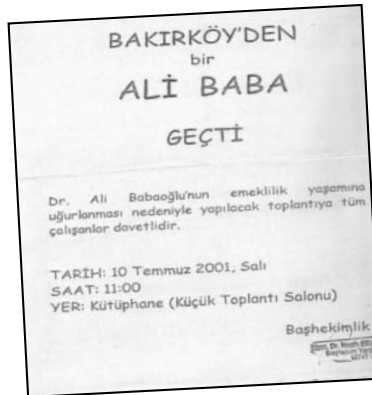
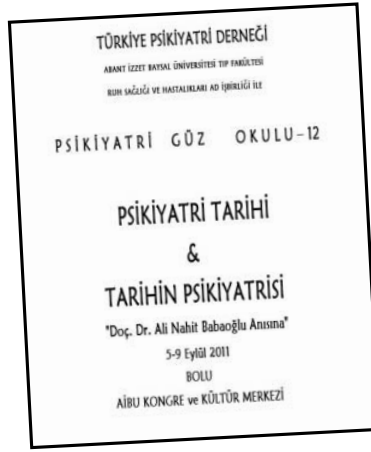
Ejder Akgün Yıldırım

2011 Mayıs'ında Bergama Grup Psikoterapileri Kongresi'nde muhteşem bir konuşma yapmıştı. Onu coşku ile alkışlayan kalabalıkta ondan el almış olmanın, onun çırağı olarak anılmanın gurunu yaşadım. En son 4 Temmuz 2011 sabahı konuştuk. Türkiye Psikiyatri Derneği onu Bolu'da yapılacak psikiyatri tarihi temalı Güz Okulu'na davet ediyordu ve daveti benim iletmemi istemişlerdi. Kendisi bedeni ile katılamadı ve oradaydı.

Bu metin Ali Nahit Babaoğlu ile 2001'in sıcak bir haziran gününde yapılan yaşamı ile ilgili merak ettiklerimi sorduğu ama köşe taşlarını kendisinin koyduğu sohbet sonrası yazıldı. Yazılanlar ise öğrenciliğimden beri tanıdığım Tabip Odası yönetim kurulu üyesi ve klinik şefi olarak yılların bıraktığı kalem izleriydi. Son hali 6 Temmuz 2001 günü sabaha karşı verildi

Bu metni el yazısı ile yazmıştım. Üzerinde Ali Babaoğlu yazdığım büyükçe bir zarfta saklamışım. O günün resimlerini ise bulamadım. On yıl sonra, hiç tahmin etmedim bir şekilde, papatyalara bezenmiş tabutunun önünde yine bir Temmuz sabahı okumak zorunda kaldım. "Ağlamak ne doğal bir şeydir ağlamalı insan" derdi ama yeri geldiğinde ağlamayı göz yaşlarımızı içimize akıtarak nasıl kontrol edebileceğimizi de öğretmişti. Son vedada beceremedim. Ne ellerime, ne gözyaşlarıma ne de acıma söz geçirebildim. O gün kimselerin bilmediği, yaşasaydı belki yalnız ona söyleyebileceğim bir şey daha yitirmiştim.

5 Temmuz 1936

İstanbul'un bu sıcak yaz gününde Hasan Nahit Bey Ortaköy Şifa Yurdu Hastanesi'nde sıkıntılı bir heyecan ile bekliyordu. Kerimesi Süheyla Hanım'ın sezeryan denilen ameliyata alınması babalık heyecanını azıcık kaygıya boyamıştı. Gerçi ne olursa olsun ya aslan gibi evlat, ya da damat babası olacaktı ki aldı müjdesini. Hasan Nahit'ten olma Süheyla'dan doğma Ali Nahit biraz doktor yardımı biraz kendi gayreti ile haykırdı yerkürede ilk merhabasını.

Babası Hasan Nahit cumhuriyetin idealist bir öğretmenidir. Gelecek planları vardır. Güzel Sanatlar Akademisi'nde okumaktadır. Devlet memurlarının okuması yasaklanınca düşleri ile ilk ayrılığı yaşar. Bürokrasi savaşını başlatmıştır Babaoğlu ailesi ile.

Annesi Süheyla hanım ebedir. Yüzlerce çocuğun yaşamında tuttuğu ilk eldir ve farklılığının farkındadır Ali Nahit'in elinin sıcaklığının.

Yılmaz Ali Nahit Bey, Gazi Eğitim kursunu bitirip Türkçe öğretmeni olur. Babaoğlu ailesine de Anadolu yolları görünür.

Akhisar'da gezer dolasıya Ali Nahit, taşralı olur. Yıkıntılar arasında bambaşka bir varoluştur. Ancak Dünya onun yüreği kadar yalın değildir. Savaş ve hırs rüzgarı kavurmaktadır Avrupa coğrafyasını. 1 Eylül 1939'da çoktan başlamış olan savaş Almanya'nın Polonya'yı işgali ile gerçek olur.

1940 İzmir yılları:

Büyük savaş tüm yurdu olduğu kadar Babaoğlu ailesini de etkiliyordu. İlk savaşın ve işgalin yaralarını saran İzmir Ali Babaoğlu'nun yaşamında önemliydi. 5 yaşında okuma yazma öğrendi. Ailesi istemesine rağmen bürokrasi 1 yıl sonra kabul etti onu ilkokula. Sırası ile Dumlupınar İlkokulu, Gazi Orta Okulu ve İzmir Namık Kemal Lisesi'ni bitirir.

Doğduğu Temmuz ayı tekrar önemini hissettirir. 1954 yılının Temmuz ayında liseyi bitiren Ali Nahit üniversite hayalleri ile dolu geleceğe hazırdır.

İstanbul'a Merhaba:

Mao'un uzun yürüyüşü ve zaferi ile dünyayı sarstığı yıllarda Ali Nahit'in yaşamında uzun ve zorlu bir dönem başlar. 1 Kasım 1954'te kendi ifadesi ile "o yıl 300 enayi bulunamadığından" birinci tercihi olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne rahatça girer.

Aktif, hırslı, sıkı bir öğrencidir. Özellikle cemiyet çalışmaları hoşuna gitmektedir. 1950'li yıllarda ülke giderek karışmakta, gençlik toplumsal gelecek kaygıları ile uğraşmaktadır. Tahkikat Kurulları, Vatan Cephesi gibi toplumu bölen faşizan uygulamalar gençliğe göre cumhuriyetin temellerini sarsmakta, gençlik demokratik siperlere çekilmektedir.

Takvimler 27 Nisan 1960'ı gösterdiğinde Marmara Öğrenci Lokali'nde Tıp Talebe Cemiyeti'nin seçimleri yapılmaktadır. Kimler yoktur ki listede. Nurettin Sözen, Gençay Gürsoy, Kemal Alemdaroğlu ve Ali Nahit Babaoğlu. Türkiye tarihinin önemli bir anıdır bu kongre henüz düzenleyenler bunu bilmeseler de. Genel Kurul Divan Başkanlığı'na Güney Kore öğrencilerinin özgürlük mücadelesini destekleyen bir önerge verilir. Önerge okutulunca polis metni ve ismi yazılı öğrencileri ister. Ali Babaoğlu'nun da imzası vardır. Gençlik bu talebe önerge metnini yırtarak karşılık verir. Polis saldırır.

Gençay Gürsoy, Ali Babaoğlu ve bazı gençler gözaltına alınarak Davutpaşa kışlasına götürülür. Polisi ve gözaltıları protesto amacı ile 28-29 Nisan olaylarında gençlik ilk şehidini, emektar şehir hatları vapurundan ismini öğrendiğimiz Turan Emeksiz'i verir. Bu bir kırılma noktasıdır, artık geri dönüş yoktur.

Olur mu böyle olur mu/

Kardeş kardeşi vurur mu/

Kahrolası diktatörlük/

Bu dünya size kalır mı ?

27 Mayıs Devrimi bir zaferdir gençlik için. Ötesi sorgulanmaz. Devrim Ali Nahit için bir çok neşeyi ve coşkuyu da katar yaşamına. Haziran 1960'da Gülşen Hanım ile tanışır. Sevdaları kuşatmıştır artık. 21 Aralık 1962'de sevdaları yatağını bulur. Ali ile Gülşen evlenirler beş parasız ama umut zengini.

O Devrim kuşağı farklı bir öğrencilik yaşar. Gazetecidir Ali Babaoğlu. Yeni Gazete’de spor muhabiri olarak başlar. Daha sonra Yeni İstanbul Gazetesi’nde polis-adliye muhabirliği, Akis Dergisi’nde genel muhabirlik yapar. Siyasi varoluş zorunludur yaşamında.

61 Anayasası ve aydınlanma sınıf bilincini perçinler ve onun partisi Türkiye İşçi Partisi’ni yaratır.

Babaoğlu’nun kanı kaynamaktadır. Önce gençlik kolları umum katibi olur bilahare gençlik kolları İstanbul İl Başkanlığı’na atanır. Doktorluk hevestir ama biraz gecikmektedir.

15 Nisan 1963’de mezun olur Dr. Ali Babaoğlu.

Jön bakışlarına rağmen film tekliflerine kapalıdır. Doktor olmayı, yaşamın içinde olmayı seçer, beyaz perdeyi meslektaş Fahrettin Cüreklibatür’a bırakarak.

Askerliği biraz sıkıntılıdır. İzmir’de yedek subay okulunu bitirdikten sonra İzmit Köseköy Honest John Füze Taburu’nda göreve başlar. Bir şeyler ters gitmektedir. Kısa bir süre sonra İzmit Seymen 70. Piyade Alayı’na tayin edilir. 1 şubatta Teğmen, 30 Nisan 1964’te terhis olur.

Anadolu Yolları:

Sinop Türkeli hükümet tabibi olarak başlar Anadolu’nun toz ile karışmış sigara dumanında mecburi yıllar. Sonrası sosyalizasyon yasası ile Gülşen Hanım’lı Hakkari günleridir.

Hakkari,

Gök yüzünden beyaz umutların yağdığı, çaresizliğin başkenti. Van’dan sonra Zap vadisi onu ayrı bir dünyaya, yalnızlığın kalabalığına götürür. Hakkari bağrına yaslananlara bir başka sevgi duyar. Ötesi yoktur bu kentin.

Merkez sağlık ocağı tabibiyim dese de Tanrı’nın yeryüzündeki elleridir halkına göre. Zorlu, dolu dolu bir yılın ardından ayrılık günü gelir. Sevdanın varlığı ve yokluğu vardır. Sevgi içtendir Hakkari’ye, gözyaşları ısıtır Zap Suyu’nu. Dağların ardı onlara minnettardır, onlar dağlar ardına.

Ağustos 1967’de Ankara yolu görünür. Tıp fakültesine bağlı Abidin Paşa sağlık Ocağı’na tayinleri çıkar. Nisan 1969’da sosyalizasyon sözleşmeleri biter. Psikiyatri artık gerçekliği ile önünde durmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri asistanlığı için sınava girer, 11 Nisan 1969’da tayin olur.

Sancılı yıllardır. Bir yanda 68 ateşi yürekleri sarmakta diğer yanda soğuk savaşın taraf ülkesi Türkiye’de hava giderek buz kesmektedir. Yönetenlerin 61 Anayasası’nı savunan ilerici dinamikleri ve gençliği tehdit olarak görmektedir. Gençliğin önderlerine yönelik faşist/provokatif eylemler başlamıştır artık. Bu dönemde öğrencilerinden çekinen Hacettepe Üniversitesi yönetimi Üniversite Asistanları Sendikası (ÜNSEN) faaliyetine izin vermediği için HÜSEN – Hacettepe Üniversitesi Asistanları Sendikası kurulur Yönetiminde Aslan İbini başkan, Ali Babaoğlu muhasiptir.

13 Nisan 1970. 12 silahlı komando tıp fakültesini basar. Onların Fikir Klüpleri Federasyonu yöneticilerine yönelik saldırılarına engel olmaya çalışan Asteğmen Dr. Necdet Güçlü saldırganlarca öldürülür. Gençlik bir şehit daha vermiştir. Ankara karışır. Bu olay Ali Babaoğlu’nun yaşamını da değiştirecektir. Asistan temsilcisi olan Ali Babaoğlu topluluğa ateşli bir konuşma yapar. O artık istese de istemese de bir safın önde gidenlerindedir. Bir yılını doldurmasına rağmen asaleti onaylanmaz. Hızlı ve sancılı geçen bir yılın ardından HÜSEN üniversite yönetiminin muhalefetine rağmen ÜNSEN’e katılırken 12 Mart sabahı Türkiye Gençliği 27 Mayıs’a benzemeyen bir darbe ile uyanır. Balyoz harekâtı başlamıştır. İkinci yılını doldurmasına rağmen asaleti onaylanmaz. Bir çok tanıdığı gözaltına alınmış, tutuklanmış, iniltileri Mamak Askeri Cezaevi avlusunu çoktan aşmıştır. Sıra henüz kendisine gelmemiştir ama yakındır. Üniversite sevdası ve psikiyatri ihtisası fiilen sona ermiştir. Doğduğu ay, o Temmuz ayında bir önemli olay daha olur, 1 Temmuz 1971’de istifa eder. Hocası Leyla Hanım’ın yardımı ile pasaportunu alınca beklemez.

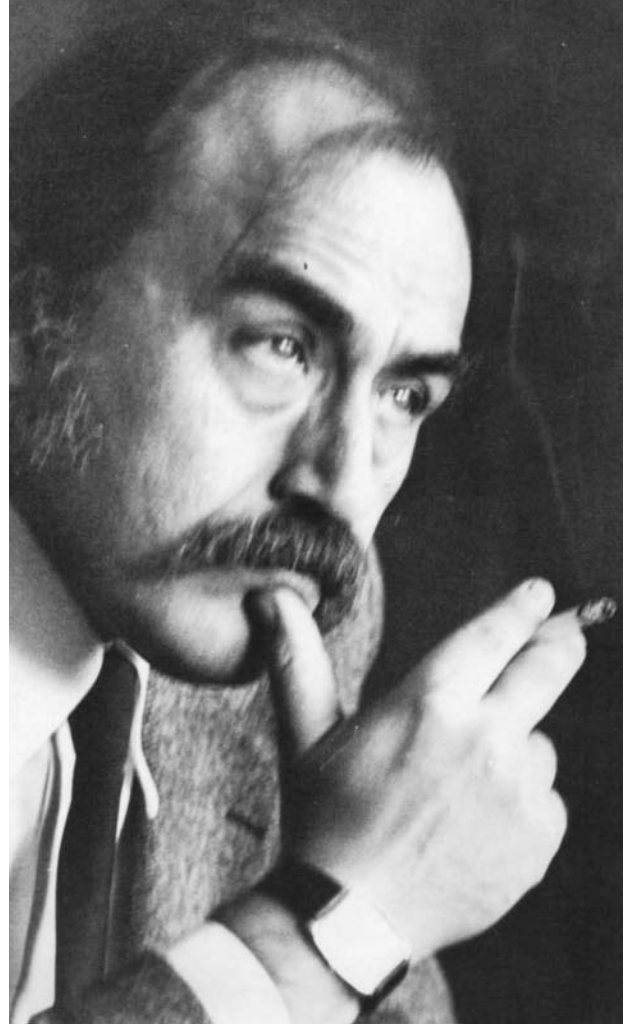
Almanya acı Vatan.

21 Ekim 1971’de Sirkeci’den kalkan tren yeni bir merhaba ile uzanıyordur Almanya’nın gurbet karası ellerine.

Yalnızlık, yabancılık, varolmanın direnişi. Zor başlar Almanya günleri ama düşleri vardır deniz kokulu, bizim ora işi.

Almanca’yı henüz heceleyecek kadar bilen Ali Babaoğlu Bremen Delmenhorst kent hastanesinde anestezi

hekimisi olarak işe başlar. Bu sayede hastaları uyumayı tercih ettiği için iletişiminde sorun yaşamaz. 6 ay sonra Hamburg Burchholz Hastanesi nöroloji kliniğine geçer. 6 ay kaldıktan sonra 1 yıl Sulingen’de dahiliye, Hoyxter’de nörolojide çalışır. Almancası ilerlemiştir. Düren devlet hastanesinde psikiyatri kliniğinde çalışmaya başlar. Hasret bitmiştir. Hırslı, başarılı bir hekimdir. Dirsekleri değdikçe masaya yeni dengeler yaratıyor yaşam.

Türk olarak, doğulu olarak zorlukların üstesinden nasıl geldiğini bazen toplantılar, seminerler, forumlarda, bazen hayret ve hayranlık dolu bakışlar arasında langirt masalarında langirt senfonileri yazarak gösterir.

4 Mart 1975’te Asya Banu doğar. Baba olmuştur. Almanya’nın ve fotoğrafların en karizmatik doktorudur. 1978’de “Türkiye Dışındaki Türk İşçilerin Ruhsal Sorunları ve Kökten Kopma” başlıklı tezi ile psikiyatri uzmanı olur ve aynı yıl Türkiye’den denklik alır.

Felsefe, kuantum fiziği, balinaların yaşamı ve siyaseti anlatmak biraz erken olsa da hem babalığın hem de Ali Babaoğlu olmanın raconundandır.

muayenehanesini açar. Sık sık eski dostları ile bir araya gelir. Siyasetten fazla uzak kalmaz. Ankara, soğuk, puslu ve yorgun kent salar insanın yüreğine karasal isyanını. Kasım 1986'da Ankara Tabip Odası üyesidir. Bu arada şef yardımcılığı için açtığı sınavı kazanır ama siyasi bürokrasi rövanşını kaybetmek niyetinde değildir. Bakanlık Danıştay'a baş vurur. Bu kez hukuk keyfiyete galip gelir, Danıştay kararı ile 21 Mart 1987'de Oğuz Arkonaç'ın şef muavini olarak atanır. 1988'de şefflik sınavını kazanır ve 4. Psikiyatri Birimi klinik şefi olur. Bizim bildiğimiz baba, ulu şef, hoca Ali Babaoğlu yerini bulmuş, öykünün en bilinen ve en etkili kısmı başlamıştır artık.

Vardır hepimizin az çok özel tanımlaması ama bilinen en genel yanları ile 10. Psikiyatri Birimi ya da 2. Nevroz Kliniği Şefi Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu,

İyi gezer

İyi güler

İyi çalar, iyi söyler

İyi içer

Ama Ali Babaoğlu'nu Ali babaoğlu yapan en en iyi var ki Ali Bey bir başka dans eder. Viyana görmüş, dansın Jungien analizini çizmiştir piste, nasıl mı?

Önce pisti şöyle bir tartar. Sonra yavaşça kolaçan eder. Karşılıklı oynamak zamansal bir ısınmadır. Ve vals bir gülü incitmeden avuçlar gibi bir buluttan diğerine sergiler.

1984'e kadar adolesan psikiyatrisinde çalışır. Temmuz o gizemli ayda Almanya'daki işinden ayrılır. 6 Ağustos 1984'te 13 yıl sonra Türkiye'ye yarım kalan sevdaya merhaba der. Bu kez doğduğu kent İstanbul vardır gözünde. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Şef Muaviniği sınavını kazanır ama ataması yapılmaz. İdare Mahkemesine baş vurur. Dava sürecinin uzaması üzerine Ankara yolu görünür. Dostları vardır Hacettepe günlerinden. Meşrutiyet Caddesi 10 Numara'da

O yaşamın sosyal, siyasal ve bilimsel açıdan tanığıdır.

Ali Babaoğlu. Yayımlanmış 14 kitabı olan, psikiyatri doçenti, psikodrama terapötü, klinik şefi, sosyal bilimci, yazar...

Ali Babaoğlu, dünyanın en baba babası

İşte bilinmeyenler. Herkes klinik şefi olur olmasına da herkes sultan olamaz.

Onu hep bir şeyler anlatırken, insanları değiştirmek isterken gördük dinledik. Lorenz'i, Tinbergen'i, Jung'u, Frazer'i ve daha nice o gün anlamlandıramadığımız yüzlerce fenomeni, bilim insanının adını ve kavramlarını sen de duyduk. Bu kadar bilgi bir insana, bir bedene sığmaz dedik.

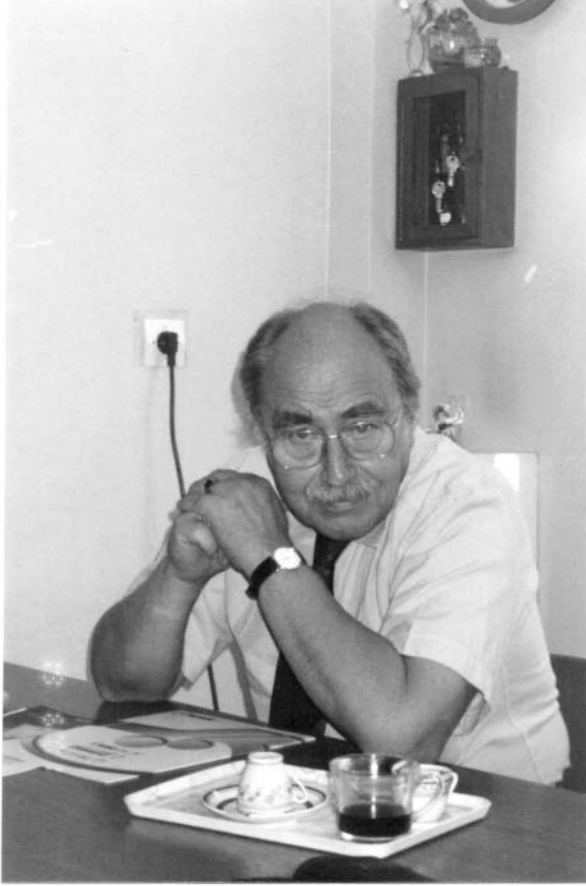
Karelere sığmayan sevdiklerinle buradayız.

Doğumunla başlamıştı bürokrasi ile savaşın. Engeller,
virgüller koydu yaşamına ama son golü sen attın.
Kördüğüm olmuştu bağlar, sen kopardın.

Senin coşkun ile daha çoğuz, bir arada yanında,
arkadayız. Daha yoğun sevdalıyız.

Bu sefer bizden sana merhaba

6 Temmuz 2001

PAYLAŞACAK ÇOK ŞEY VAR...

BU SAYI SANA ALİ;

Arşo

Eee şımarmayı hakettin. Hele bir de seni uğurlarken Bakırköy'de psikodrama'da Aysel'in seni doğurduğu salondaki kalabalığı görseydin, ne kadar sevildiğini, psikoterapist kimliğiyle meslektaşlarını nasıl yönlendirdiğini duysaydın belki de "ölsem de gam yemem" derdin, fırsatı kaçırmazdın. Söyleye söylene öldün Ali. Oyunlarımızda ölsek de diriliverirdik, ne güzeldi.

Öyle canlısın ki aklımda, telefonu açsam orada evinde oturuyorsun. İstanbul'a aynı açıdan bakmamız da işin cabası. Kapı komşuyduk, kocaman olmuşken aynı psikodrama grubunda eğitim görmüştük, sevmiştik birbirimizi. Ne güzel eşlerdin, ne derin hüznü yaşadın, dürüsttün hislerinde. On iki sene üç neslin psikodrama eğitimini birlikte vermiştik. Gençlerin açtığımız yollardan koşmaya başlaması amma keyiflendirirdi bizi. Eğitimci yanımız benzerdi. El vermenin elele tutuşmak olduğunu görüyorduk, yaşlanıyorduk. Mizahta yarışır, nasıl da güldürürdük birbirimizi. Halet-i- ruhiyen hakkında Gülşen'den tiyo alırdım telefon açtığımda. Daldan dala konuşurken, kavga etmeyi de ihmal etmezdik. Ne güzel bir özgürlükmüş korkusuzca açık olmak ve dost kalmak. İçimizi acıtan iki panelimiz; "azalma duygusu acıtır", "geride kalanlar" nasıl da salondakileri iç dünyalarına götürmüştü.

Biz geride kalanlar azaldık Ali, özlemini duyduğum has arkadaşım Ali.

Azınlık teorilerine katkıda bulunan Ermeni arkadaşın, ARŞO

SEVGİLİ ALİ,

Can Ger

Sana böyle seslenecek ölçüde yakın hissediyorum. Bu sözcük en derin saygıyı da içeriyor, hatta sevgiden de öte çok daha çok saygıyı içeriyor.

Asistanlığımın 10. ayı idi sanırım. Boş olduğunda odan da hasta görmek mümkündü. Konuşulduğundan ya da izin gerektirdiğinden değildi, ama servisteki genel eşitlikçi ruh böyle yansıyor. Odanda 10 aylık asistan olarak masanda oturmuş hasta görüşmesi yapıyordum. Masada birçok yazı, yarı açık, açık kitaplar, sigara paketi, tabla vs. duruyordu, çekmeceler yarı açıktı, anahtar, kilit vs. yoktu. Tıpkı Anadolu Köylerinin kilitlessiz kapıları gibi, her gelene, tanrı misafirine her zaman açık, açıldıklarında insanların güleriyle, içten samimiyetle karşılandığı kapılar. Görüşmeye dalmışım, bir ara hafifçe kapı vuruldu, tepki vermedim, duraksamadan sonra yine hafifçe kapı vuruldu. "Buyurun" diye buyurdum. Kapı çok çok 30 cm. açıldı. Başımı hafifçe içeri soktun ve mahcup bir şekilde baktın. Kapıyı açarken eğilmiştin, başın, omuzun, kolun, biraz da bedeninin olsa olsa pantolonun kemerine kadar gözükiyordu. Başta bir şey söylemedin, yüz ifadeni değiştirmeden bakışını sürdürdün. Sonra duru, net bir ses tonu ve ifadeyle "Affedersiniz" dedin. Ne olduğunu anlayamadım, masadan fırlayıp kalktım. Bu sefer "Buyurun" diye endişe ve nezaket dolu tavır ve titrek ve alçak bir tonda seslenmiştim. Odaya ortamı zedelemeyen süzülüp, paltonu, şapkanı ve atkını alıp çıkman çok ama çok hızlı ve inanılmaz zariflikte olmuştu. Apışıp kalmıştım, halâ da şaşkınlığımı artarak sürüyor...

FÜR UNSEREN FREUND ALİ BABAĞLU

**Elisabeth Mlasko und Lothar Janssen aus
Zürich**

Wir haben Ali 1998 am Kongress in Bergama kennen- und sehr schätzen gelernt.

Seine offene, unkomplizierte Art, verbunden mit seinem grossen Wissen, haben uns immer wieder tief beeindruckt. Als Mensch mit grossem Tiefgang war Ali von der Jungschen Psychologie sehr beeindruckt und wollte in seinem Umfeld Jungsches Psychodrama mit uns vertiefen. Daraus sind über die Jahre viele intensive Workshops und Vorträge unsererseits und zudem von Alis Seite Übersetzungen von C.G. Jungs Büchern entstanden. Ali war für uns eine Art Universalgelehrter, der uns auch die türkische Seele ein grosses Stück nähergebracht hat, wofür wir ihm sehr danken.

Gleichzeitig durften wir einen einzigartigen und humorvollen Menschen treffen. Durch den Geist, den Ali uns vermittelte und den Verbindung mit Gülşen ist eine Freundschaft entstanden, die nicht aufhören wird.

Ali, wir danken Dir!

**Elisabeth Mlasko und Lothar Janssen aus
Zürich**

ARKADAŞIMIZ ALİ BABAĞLU'NA

Elisabeth Mlasko ve Lothar Janssen Zürich

Ali'yle tanışmamız ve onun yüksek değerini fark etmemiz 1998 yılında Bergama Kongresinde başladı. Onun derin bilgisiyle donanmış açık ve sorunsuz tarzı bizi her zaman derinden etkiledi. Çok engin bir insan olan Ali Jung Psikolojisinden etkilenmişti ve Jung Yönelimli Psikodrama alanında bizimle ve çevresiyle birlikte derinleşmek istiyordu. Bu açılmadan yıllar içinde bizlerin aracılığıyla yoğun uygulamalı çalışmalar ve seminerler, Ali Bey tarafından da bir çok C.G. Jung kitabı tercümesi doğdu.

Ali bizler için evrensel bir öğretmendi ve bize Türk Ruhunu büyük ölçüde yakınlaştırdığı için ona minnettarız. Aynı zamanda benzersiz ve mizahla dolu bir insanla karşılaşma ayrıcalığımız vardı. Ali'nin bize aktardığı ruhla ve karısı Gülşen'le olan bağlarımızla hiç bitmeyecek bir arkadaşlık oluştu.

Ali, Sana teşekkür ediyoruz!

SEVGİLİ DOSTUM ALİ

Emre Kapkın

Sevgili Ali'nin Bergama'da onur konuğu olması benim önerimdi. Yillardır toplantılardan uzak duruyor, bir tür kozada yaşıyor, sanki ölmeye yatmış gibi geliyordu bana. Sonradan başkanlığımı Meral'e devrettiğim Bergama toplantısının yol haritasına Ali'nin onur konuğu olmasını da yazmıştım. Çok doğru bir seçim olduğunu hepimiz gördük. Enstitümüz için bir bilgelik belgesi olarak kuşaktan kuşağa aktarılması gerektiğine inandığım o muhteşem konuşmayı bitirdiğinde oturduğum yerde alkışlamak bana ayıp geldi. Ayağa fırlayıp deli gibi alkışlamaya durdum. Dostluğuyla onur duyduğum o bilge, o yumuşacık sesiyle yine bir şeyler öğretmişti bana. Amin Maalouf "Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl" romanında bir karakteri şöyle tanımlar: "O öğrettiği şeyleri zaten biliyormuşsunuz zannettiren eski öğretmenlerdendi." Bu Ali'nin öğretmenliğinin tanımına tam oturan bir cümle bence. Onu ayakta alkışlarken karşı uçta Meral'in de aynı şeyi yaptığını gördüm. Sonra yavaş yavaş herkes ayaklandı. O can-ı yürekten alkış dakikalarca sürdü. Hiçbirimiz ustamızı uğurladığımızı bilmiyorduk. Sadece şükranımızı sunuyorduk. Ali "Yapmayın, bu kadarı fazla" gibi bir şeyler mırıldandı. Ertesi sabah Gülşen'le onu havuz başında buldum. Genel kurula katılmaya niyetim yoktu. Galiba olsaydı da vazgeçer Ali'yle birkaç saat sohbet etmeyi yeğlerdim. Bana anlattığı bir anıyı paylaşmak istiyorum. "6 ya da 7 yaşındayım" demişti. "Madame Curie'nin hayatını anlatan bir film izlemiştim. Siyah beyaz bir film. Başrolünü ünlü bir kadın oynuyordu." İki ihtiyar, o oyuncuyu anımsamaya çalıştık. Greta Garbo'nun Mme. Curie rolü için fazla gösterişli olduğunda karar kıldık. "Neyse" dedi sonunda. "Filmden sadece son sahneyi anımsıyorum. Mme. Curie her şeyi tamamlamış. Nobel'i almış, kendi üniversitesinde derse giriyor. Kürsüye çıkıyor. Ve tüm sınıf ayağa kalkıp alkışlamaya başlıyor. O sırada bir geçiş yapıp gerçek filmi koyuyorlar. O dersi sırasında çekilmiş orijinal filmi. O zaman kendi kendime 'Bir gün ben de doktor olacağım. Çok iyi bir doktor olacağım. Ve öğrencilerim beni böyle ayakta alkışlayacaklar.' demiştim. "Dün konuşmamı bitirip kafamı kaldırdığımda herkesi ayakta görünce o çocukluk anısı geldi aklıma. Çok duygulandım." O güzelim mavi gözleri buğuluydu. Yanlarına otururken Gülşen'i öpüp iltifat etmiştim. Gülşen "Yandın Emre" dedi. "Bana iltifat ettin ya artık kara listedesin. Bana iltifat edenlere düşman olur." "Yok" dedi Ali "Bu o kadar boktan bi herif değil". Onun gözünde "o kadar da boktan olmayan bir herif" olmayı

hiçbir akademik unvana değişmem. O masada elli yıllık bir evlilik ve elli yıl yıpranmamış harika bir sevda da vardı. Paso sigara içtik. Bir ara güneşli bir masaya geçtik. Bastonuna yaslanarak yürürken “Biliyor musun” dedi. “Yaşlılığımı böyle düşünmüştüm. Belin bükülecek. Bir bastona yaslanacaksın. Ama elimde sigaram olacak.” Ölüm sahnesini bana aktardıkları zaman tam istediği gibi rakısını yudumlarken ve elinde karanfil kokulu sigarasıyla, yerinden kalkıp odadan çıkıverir gibi, kimseyi korkutmadan, sevgilisini üzmeden, sevenlerine yeni bir ders vererek “İşte böyle ölünür. Ayakta. Huzur içinde.” deyip imrendirerek gidiverdiğini gözümde canlandırdım. İmrendim.

Güle güle sevgili dostum, hocam.

SEVGİLİ ALİ

Fürüzan

Çok konuşunca, bize kızardın. Benim için ALİ’ yi kısa yazacağım.

Semboller de senin ilgi alanın içinde idi. Sen de, bir dönemin; çok konuda -okuyup anlarım- dediğimiz sade kaplı kitap gibi bilginin; sağlığı pahasına sevdiklerinden vazgeçmemenin; öfkesi eğlenceli, sevgisi içten kucaklayıcı olan dost’ un sembolüsün...

Ali’ciğim, biliyorsun. Sen, sıradan olamazsın ve çok değerlisin. Ne diyeyim -Evvel giden ahbap’a selam olsun- demekten başka...

ALİ BABA İÇİN

Mehmet İBİŞ

Ben psikiyatriye uygun olmadığımı onun ağzından duysam gönül ferahlığıyla çıkıp gidecektim camiadan. Sürekli gidip gidip “Yapamıyorum, galiba işe yaramam, hastaya çok kolay kanıyorum, hiçbir değer biriktiremiyorum.” diye şikayet ederdim kendimden.

Şefim Oğuz Arkonaç hoca gibi daha sert biri olsa belki inadına dik de durabilirdim, kim bilir? Birinde benim taarruzlarımdan iyice bıktı galiba, “Söylediklerine dikkat et,” dedi, “İnanan olur sonra..” Neredeyse oturduğu değil yattığı yerden ebelemişti beni.

Ali Babaoğlu’nun gözlem-yorumlarına göre, körler, bakarkörler dahil, daha mutlu insanlarmış. Gereksiz bir yücelikle dolaşır dururlar ayak altında ya hani. Sağırlar ise özellikle de İsmet İnönü tipi bazısını duyan, bazısını duymayan sağırlar, tüm sağırlıkları kontrollü

ve amaca yönelik bile olsa temelde daha gergin hatta daha paranoid olurlarmış. Sizce de öyle değil mi? “Birisi bir şey mi dedi?” Her an bakınman, hatta duyunman gerekir.

O gitti, ışıklılardan biri daha gitmiş oldu. Azalıyoruz, ama tükenemiyoruz, kimse kendinin bile hakkını yemesin. Bayrağı, ışığı devraldık, yürüteceğiz. Herkes ıstıabildiği kadar ıstıacak, karanlığı emebildiği kadar emecek. Karanlık büyük ama biz sabırlıyız ve karanlığa düşman bile değiliz, işimize bakıyoruz.

Onun da yolu Hakkari’ye düşmüştü. Onun zamanında Hakkari’nin ilçesi olan Uludere’de ben de 1991’de, Hakkari’de Bir Mevsim’i çevirir gibi olmuştum. Aynı gerilim ve bırakılmışlık başka düzeyde ve Şırnak’ın ilçesi olarak devam ediyordu.

Yüzüne de söyleyegeldiğim eleştirimi saklamama gerek yok. Sevdiğini sakınmaz, korumazdı pek. İstisnası çalışma arkadaşı azdır her halde. Kendi yolunu, yaşam alanını bulmalı, Ali Baba’ya yaslanmamalıdır. Affedilmez bir tavır da değil, neden olmasın?

Son zamanlarına dair birkaç öğrendiğim, onun karamsarlık içinde öldüğü zannımı dağıttı. O yaz birçok işini peşpeşe halletmiş, oğlunun mezuniyetini görmüş, aile fotoğraf albümü çekirtmişler. Gördüm, gözleri gülüyor, huzur içinde. İçi rahat gitmiş olabilir. Zira son gününde de masasında, elinde rakı bardağıyla. Hatta bir de kitabı çıkmış yepyeni.

En biricik evladı olma arzusunun kolay doymayacağını hemen anladım. Ben de kenarından yaşadım Ali babamı, kenarından da kıskandım. Bazı özelliklerini kopyalamaya çalıştım: Yazmaya çabalamak, notlar almak, belleğini ilginç bilgilerle yıkamak, renge meyletmek, biraz da iddiacılık. Ali baba iddiacılığını sebatla yaşama da uygular, yaşam içinde diri tutardı.

Yazılışımı babama ve Ali babama gecikmeli hediye, kızıma ise telafi ikramiyesi gibi hazırlıyorum. Onlara söyleyeceğimi de ona söyleyeceğim. Yazı belki de kızımla aramda kazı-kazan kumarı olacak. Hangimizin lehine çalışacak, kimin aleyhine delil olacak bilemiyorum.

Bir de batıl inanç çakışması: Her iki dedem Kadir gecesinde ölmüşler. Her iki babam da Berat gecesini zamanı ölmüş oldu. Bu geceler, bekleniyor olsa, insanların zorlanmadan geceleyeceği geceler, ölmüşümüzü bekleyeceğimiz geceler gibi göründü bana.

ALİ İLE

Öget Öktem

Sevgili Ali Babaoğlu'nun son yaptığı Grupta, Yönetici Yardımcısı bendim. Nisan 2005'te başladığımız ve "Jungien Psikodrama Grubu" adını verdiğimiz gruba, 27 Mart 2011'de sonlandırdık; grup üyelerine belgelerini verdik.

Ali zaten Gencay Gürsoy aracılığı ile eskiden tanışmış olduğum bir kişiydi; sonra Hoca'nın yetiştirdiği İstanbul grubunda grup arkadaşım oldu. Daha sonra Ali ve Arşo'nun Yönetici, Füzuzan ve benim Yönetici Yardımcısı olduğumuz ilk birlikte çalışmamız gerçekleşti. Sonra da bu son 6 yıllık çalışmamızda beraber olduk.

Ali'nin "bilmediği yoktu" diyebilirim. O nedenle de Grup çalışma saatlerinin bir kısmı "sohbet"lerle geçiyordu ve sadece grup üyeleri değil, Ali de bundan hoşlanıyordu. Sosyal konular, bilimsel konular, siyaset, hemen her konuda Ali'ye bir şeyler soruluyor, o da düşüncelerini, bildiklerini ve birikimlerini, anlarıyla da süsleyerek anlatıyordu. Herkes o kadar memnun dinliyordu ki, benim bir yerde bunu kesmem ve Ali dahil herkesi Grup çalışmasına geri dönmeye çağırmam gerekiyordu. Hemen her Grup günü yaşanan bir şeydi bu.

Ali ile evlerimiz yakındı. Taksiyle ya da benim arabamla onun evinin önünden geçer onu alırdım, Gruba beraber giderdik. Çok dakikti. "9'u 13 geçe oradayım" demişsem, 9'u 13 geçe onu gerçekten kapısının önünde bulurdum. Çok da çalışkandı. Sık sık Jung'la ilgili yaptığı çevirileri ya da kendi özgün yazılarını getirir, Gruba dağıtırdı.

6 yıl süren Grubumuzun son yıllarında, en az 3 ya da 4 kere, "Ben Öget'le bu kadar uyumlu çalışacağımızı tahmin etmezdim" dedi. Beni çok mutlu eden bu sözlerle, benim Grubun dağılıp gitmesini önleyen, disipline davet edici çıkışlarımı mı, yoksa gerçekten beraber çalıştığımız grup süreçleri sırasındaki çalışmalarımızı mı kastettiğini hep merak ettim; ama ona sormayı hep erteledim ve yazık ki artık soramam.

Ali, rüyalar hakkında bir kitap yazacaktı; benden de bu kitaba, uyku ve rüyaların fizyolojisi ve nörobiyolojisini anlatan bir bölüm yazmamı istemişti. Sevinerek kabul etmiş ve literatür toplamaya başlamıştım. Yazık ki Ali bu kitabı yazmaya oturmadı; başka kitaplar yazdı ve ona sıra gelmedi. Onun bir kitabında benim bir bölümümün olması beni ne kadar mutlu edecekti.

Ali'yi hep, Gruptaki cin gibi parlak bakışı ve hafif tebessümü ile hatırlıyorum.

ALİ BABAOĞLU

Umut Mert AKSOY

Ali Babaoğlu için yazılacak ve söylenecek o kadar çok şey var ki.. Yazmaya başladığımda anıların hücumuna uğradım. Kişisel olarak eminim ki herkes için babacan, kabullenici ve kapsayıcı kişiliği, bazen hepimizi güldüren şimdi anımsadığımda yüreğimde bir burkulmaya yol açan çıkışları -hep ama haklılık taşıyan-...

Ve zaman geçtikçe toplum, siyaset, bilim ve bilim camiası için söylediklerinin acıtırmasına bir gerçeklikle doğru çıktığına tanıklık etmek. Asistanları ve öğrencileri hakkında küçük ama çok değerli ayrıntıları fark eder ve size bu fark ettiği ayrıntıyla ilgili kılavuz olabilecek ipuçları verirdi.

Ülkemiz siyasetinin acı geçmişinin bizlere verdiği önemli bir armağandı Ali Bey, 68 kuşağının fırtınalı siyasi geçmiş ve yaşantısı onu da etkilemiş "Fortuna"nın çarkı onu Hacettepe'den Almanya'ya sonra da Bakırköy Ruh ve Sinir Hastahaları Hastanesi'ne göndermişti.

Ali Bey çok değerli bir hoca olmasının yanı sıra az bulunur kişilik özelliklerine sahip biriydi, bu özellik bizim toplumumuz için nadir bulunan bir özellikti, bilgilerini tüm tevazusu ile öğrencileriyle paylaşmak. Eşi sevgili Gülşen Hanım ve çocukları Asya ve Ülken ile aile hayatı ve doktor kimliği ile önemli bir rol modeldi hepimiz için.

Sizi çok şaşırtan ancak derin bir literatür incelemesi ile ulaşabileceğiniz bir bilgiyi size sanki günlük bir olayı anlatır bir biçimdeki sadelik, açıklık ve aydınlıkla anlatırdı. Örneğin Freud'un kendi kızı Anna Freud'u analiz etmesi ve bu analizin ilginç bir şekilde kısa sürmesi gibi bir bilgiyi Samsun'a bir bilimsel toplantıya kendisini konuk olarak konferans için çağırduğumuzda arada söyleyiverdi ve ben bu bilgiyi ancak uzun süreli bir okuma sonrası bulabildim.

Son kitabı "Gizler Gizemler"i aldım ve yüreğimde bir sızı ile okumaya başladığımda her zaman ki gibi deneme tadında akıcı bir dille yazıldığını tarihin dip notlarında gizli kalan ancak psikiyatrik bir gözle önem taşıyacak bazı meselelere ışık tuttuğunu gördüm.

Kendi ağzından

".. Kenar bilgilere ilgisizliğimiz ve genel bilgisizliğimiz yalnız bizim kabahatimiz değil. Bu kenar bilgilerin üzerindeki giz perdesinin görmeyi ve anlamayı engellediği çok açık. İşte bu çalışmanın yapılmasındaki ana fikir bu giz perdesinde bir delik açabilmektir. Düşün akımları ardında tarihin ana motoru üretim ve ekonomi ilişkilerinin yattığını, bu alanlarda düşünmek isteyecek olanlara bir parça gösterebilmek amacım oldu.

Elbette ben ne tarihçiyim ne de sosyal bilimciyim. Ancak mesleğimin, uğraştığım, benim ilgilendiğim alanının yani psikiyatrinin özel bir dalı olan sosyal psikoloji ve psikiyatrinin bana sağladığı kaynaklar aynı zamanda giz ve gizem kavramları arasındaki mezhep, cin, şeytan kavramları büyüler ve inançların doğrudan doğruya alanımızı ve analitik psikolojiyi ilgilendirdiği bu alana daha yakından bakmama olanak verdi. Görebildiklerimi halkımla paylaşmak istedim..”

Kitabı okurken şu bölüm hüzünlü bir tebessüme yol açtı, paylaşmak isterim:

“Ölülerin üzeri topraktan önce bir tür kapakla ya yassı bir kaya ya da daha sık olarak mamut kürek kemiği ile kapatılmıştır. Burası bir nekropol bir mezarlıktır. Bütün bunlar hemcinslerinin ölüm karşısında ilgisiz kalmadıklarını bir şeyler duyduklarını ve umduklarını gösterir. O halde canlıların ölüm olgusu karşısında belirli bir korku duyduklarını, gizemini çözmeye çalıştıklarını ve belli beklentiler taşıdıklarını görüyoruz. Bu sanımızı güçlendiren bir başka bulgu daha da önemli oluyor, bu mezarların kimilerinin yanında çeşitli çiçek ve tohumlar bulunduğu görülmüştür. O halde bu canlılar ölülerini çiçekle beziyorlardı.

Ölüm ve çiçek bugünkü insan toplumunda istisnasız olarak yan yana getirirler. Psikolojik ve analitik olarak bakıldığında bunun bir son ölüme karşı direniş onun karşısında yaşama karşı çiçek açan yaşamı sürdürme çabası olduğunu buluyoruz. Demek ki neandartal atalarımız da ölümün bir son olduğunu görmüş bu sonun verdiği acı ve yası çiçeklerin tazeliği ile dengelemek istemişlerdir.”

Ali Hoca'nın cenaze törenine katılanlar tabutunun kendi isteği üzerine papatyalar ile kaplanmış olduğunu gördü. Ölüme direnmenin bir yolu da “Gizler ve Gizemler“ isimli yeni düşünceler için tohum dolu, taze çiçek canlılığında ölüme meydan okuyan eserler verebilmektir.

Kendisini bir kez daha saygı, sevgi ve hasretle anıyorum. Bir kez daha ona borçlu olduğum her şey için çok teşekkür ederim.

DERGİ YAZIM KURALLARI

1. Dergiye gönderilecek olan yazılar sayfanın her bir kenarından 2.5 cm. kenar boşluğu bırakılarak çift satır aralıklı ve Times New Roman yazı tipinde olmalıdır. Yazıların sayfa sayısı 2 – 22 dergi sayfası arasında olabilir.
2. Yazılar aşağıdaki bölümlere uygun olarak düzenlenmelidir:
  - a. **Başlık sayfası** Ana metnin başlığı, yazar/ların adı, soyadı, unvanı ve çalıştığı kurum bulunmalıdır.
  - b. **Özet** 500 kelimeyi geçmeyecek bir özet ve 2-6 arası anahtar kelimeler bulunmalıdır.
  - c. **Ana metin** Eğer ana metin bir bilimsel çalışmayı içeriyorsa giriş, yöntem, bulgular ve tartışma bölümleri halinde hazırlanmalıdır. Olgu sunumu, derleme ve özgün yazılar için bu sıra takip edilmeyebilir.
  - d. **Tablo Grafik ve Şekiller** Yazı içindeki grafik, şekil ve tablolar numaralandırılmalıdır ve metin içindeki yerleri belirtilmelidir.
  - e. **Kaynaklar** Yeni bir sayfadan başlamalıdır. Metin içinde soyadı ve yayın tarihi ile adı geçen yazar/ların tümü (örneğin, Baumrind,1971) kaynaklar bölümünde mutlaka belirtilmelidir.

NOT: Kaynaklar, APA (American Psychological Association) standartları temel alınarak ve alfabetik sıra ile verilmelidir. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

Sürelî Yayınlar: (Yazar/ların soyadı ve adının baş harfi. (Yıl). Makalenin adı. *Sürelî Yayının Adı*, cilt (sürelî yayının sayısı), sayfa aralığı.

Baumrind, D.(1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1),1-103.

Darling, N.& Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: Integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.

Kitaplarda: (Yazar/ların soyadı ve adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı (Baskı sayısı)*. Basım yeri: Yayınevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan-aile-kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mussen, P.H., Conger, J.J., Kagan, J.& Huston, A. C. (1984). *Child Development and Personality*. New York: Harper& Row, Publishers.

Çeviri Kitaplarda: (Yazar/ların soyadı ve adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı (Baskı sayısı)*. (Çevirmenin adının baş harfi ve soyadı, Çev.). Basım Yeri: Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi Tarih.)

Yalom, I. D. (1998). *Kısa sürelî grup terapileri: İlkeler ve teknikler*. (N. H. Şahin, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1983).

Kitaptan bölüm: (Yazar/ların soyadı ve adının baş harfi. (Yıl). Bölümün adı. Kitabın adı (Baskı sayısı) içinde (bölümün sayfa aralığı). Basım Yeri: Yayınevi.

Dökmen, Ü. (1995). Empati. *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati (2. Baskı)* içinde (135-172). İstanbul: Sistem yayıncılık.

Sprey, J. (1979). Conflict theory and study of marriage and the family. In *Contemporary theories about the family (3rded)(56-65)*. New York: Free Press.

İnternet Kaynakları: Yazar/ların soyadı, ve adının baş harfi. (Yayınlanma veya güncellenme tarihi). *Başlık*. Alınma tarihi, internet adresi.

Kolçak, T. (12 temmuz 2010). Grup çatışmaları. 22 Aralık 2010, [http:// www.istanbul.edu.tr/](http://www.istanbul.edu.tr/)

Walker, J. R. (1995). *MLA - style citations of electronic sources*. Retrieved October 26, 1995, from <http://www.cas.usf.edu/english/walker/mla.html>.